

Димо Димов

Шуменци ПО ПЪТЯ НА ПОБЕДИТЕ

Димо Димов
полковник от запаса

ШУМЕНЦИ ПО ПЪТЯ НА ПОБЕДИТЕ

КРАТКА БОЙНА ИСТОРИЯ НА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН
1878 – 1945

Шумен, 2015

ПОСВЕЩЕНИЕ

Поднасям на съгражданите си този малък труд като преклонение пред героизма на шуменското войнство в защита на цялостта и независимостта на Родината.

Той е плод и на чистата обич в семейството: съпругата ми Димитричка, дъщерите ни близнаци Татяна и Ивелина, родени 1954 г.; към семейството на Татяна и съпругът ѝ Йорган, със синове им Красен и Мартин; към семейството на Ивелина и децата ѝ Петя и Деян; към семейството на Петя с Илия и синовете им Даниел и Пресиян; към семейството на Мартин с Теодора и децата им Мартинка и Даниел; към семейството на Деян

сем. Димитричка и Димо Димови

със Светла и дъщерите им Поля и Михаела. Общо 18 души, от които 4 внуци и 6 правнуци. На всички желая здравословен, щастлив и дълголетен живот.

Димо Димов

Встъпителни думи

Воините, които България води след Освобождението от турско иго, са наложени от обстановката във времето. В тях българската държава защитава и търси своето естествено място на Балканите, в Европа и в света. Въпреки техния справедлив освободителен характер и героичните военни победи, поради несправедливата политика на Западна Европа и съседните ни страни, както и поради грешките на българските правителства, те не разрешават нашите национални проблеми. България и днес граничи със себе си. Независимо от това, миналото трябва да се помни, така че следващите поколения да търсят по-добри, главно политически, мирни средства за постигане на народното щастие. От друга страна, важно е шуменци да знаят, че и най-възвишените оценки от историци

и литератори, от художници и скулптори, от поети и композитори, посветени българската армия в тези воители, те отнасят пряко и за шуменското войнство. Това са златни мъниста, вплетени в златна историческа огърлица на Шумен и Шуменски гарнизон. Това се стремим да запазим и предложено издание „ШУМЕНЦИ ПО ПЪТ НА ПОБЕДИТЕ“, което по своето съдържание кратка бойна история на Шуменския гарнизон е посветена на неговата 135-та годишнина и неговото участие в защита на Родината и Европа в Сръбско-българската, Балканска, Междусъюзническата, Първата и Втора световна война. Започваме с Освобождението на Шумен – 6/18 юли 1878 година, тъй като след това става всичко, което описваме тук.

Книгата се издава по инициатива на Съюза на ветераните от войните в България, Съюза на офицерите и сержантите от запаса и резерва и Дружество на краеведите гр. Шумен.

I. ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ШУМЕН – МАЛКО ПОЗНАТИ СТРАНИЦИ 6/18 ЮЛИ 1878 ГОДИНА

След Априлското въстание 1876 г. известните обществени дейци Марко Балабанов (1837-1921) и Драган Цанков (1828-1912), финансирани от Евлоги Георгиев и Иван Гешов, обикалят Европа със задача да измолят подкрепата ѝ за освобождението на България. Посещават Австроунгария, Великобритания, Франция, Италия, Германия, Русия. Срещат се с най-влиятелни представители, като лорд Дебри, Гладстон, Тиер Леон Гамбета, Луи-Шарл Деказ, Бисмарк, Феликс Каниц, Горчаков, и като венец – с император Александър II. Тези срещи Марко Балабанов описва в своята книга „Страница от политическото ни възраждане“, издадена през 1904 г., а от февруари 2014 г. е нейното второ издание, осъществено от архитект Стефан Добрев и писателя Георги Данаилов – правнук на М. Балабанов. От тази книга научаваме, че

посещението на Балабанов и Цанков при руския император на 11 декември 1876 г. било много тържествено. Императорът не разрешил да му целуват ръка – емблематичен знак за уважение към българския народ. Емоционалната и аргументираната реч на Балабанов за тежкото положение на българския народ била изслушана с голямо внимание. След това, със сълзи на очите

АЛЕКСАНДЪР II ПРОИЗНАСЯ

ПАМЕТНО СЛОВО,

в което заявява:

„Аз обичам мира и желая да се свърши всичко миролюбиво. Не зная какво мислят да правят другите в случай, че Турция не приема доброволно това, що ѝ се предлага, но аз няма да се задоволя този път с голи думи и голи обещания. Ако работата не се свърши миролюбиво, както аз желая това от все сърце, и ако другите се задоволят само с думи, ние ще призовем на наша помощ Бога, ще тръгнем напред и ще изпълним дължността си. Съобщете това на ония, които са ви изпратили”.

Какво става през това време в Шумен? Тук привидно всичко е спокойно, бурни са само българските деца, в това число и момичетата, които са се втурнали да ходят на училище, но в същото време те шият знаме на свободата. Към това ни връщат

СПОМЕНИТЕ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА УЧИТЕЛКА ЦАРЕВНА МИЛАДИНОВА,

„Един ден през лятото на 1876 г. в нашето девическо класно училище влезе най-известният и най-видният по онова време турски сановник Мидхат паша, а след него цял рояк от тогавашните турски сановници, когато ние учителите, бяхме като гръмнати. За посрещането на този всеизвестен на българския народ и всесилен в Дунавския вилает Мидхат паша, учителският персонал и ученичките ни се бяха наредили в единствения на училището салон до главния вход, гето активният поддръжник на образованието, чорбаджии Димчо Шумналията, представи

учителското тяло с една гордост и с едно задоволство, които и днес, толкова години късно, ми са пред очите. Доволен изглеждаше Мидхат паша. Повече от петдесет-шестдесет ученички, добре спретнати и бодри деца на краи, направиха отлично впечатление на турския сановник, представител на султана. Мидхат паша се ръкува с учителите и ученичките и запитва всекиго къде е учил. Доиде ред и на нас, руските възпитанички. „А Вие?“, обиде се той към мен, „и Вие ли сте учили в Русия? На утвърдителния ми отговор Мидхат паша подхвана на български език, който напомняше говор на албанците по нашите западни македонски краища, прибави: „вие, българите, сте способен народ, за съжаление често тук не се разбира от нас“. Явно, гумата му била за Цариград и за султана. И като се замислил, прибави още по-високо, за да го чуят всички присъстващи: „Ако дай боже, един ден станете пълен господар на тая страна, най-напред

се разбира с вас, българите. Напредъкът на вашето училище ме учудва”.

Ще се отклоним малко от спомените на Миладинова, за да посочим още едно признание на Мидхат паша, като пише: „Между българите има повече от един милион мохамедани. В това число не влизат нито татарите, нито черкезите. Тези мохамедани не са дошли от Азия, за да се установят в България, както обикновено си мисли. Това са потомци на същите тези българи, преобърнати в Исляма през епохата на завоеванията и следвоенните години. Това са чеда на същата тази страна, на същата тази раса, и от същото това коляно. А между тях има една част, които не говорят друг език, освен български”. (Сп. „Ревю сиантифик дьо ла франсе е дьо л’етрик”, година VII, януари – юли 1878, с.1152).

Тези забележителни признания на пашата, обаче не му пречат вече като Велик везир, да бъде един от главните виновници за провала на Цариградската конференция (23. XII. 1876 – 20.

I. 1877 г.) и провеждане на последвалата Руско-турска война (1877 – 1878 г.).

Грохота на Освободителната война минава и край Шумен, но той, макар с неговите крепости да е обсаден от руските войски, вътре е под турска власт. За това

ЦАРЕВНА МИЛАДИНОВА СИ СПОМНЯ ОЩЕ:

„Докато в града влязат русите, шуменци и всички ние преживяхме страхотните на една дълга обсада: всеки ден, всяка нощ очаквахме, виждахме мизерията на бягащото от селата турско население. Казарми, здания, улиците даже бяха препълнени от страдащи за кора хляб жени, деца и старци... свити, голи, гладни... Мъките и страданията на населението, нашите мъки бяха толкова по-големи, че Шумен падна след като нещо година и по-рано цяла Мизия и Тракия вече бяха освободени. Турските власти от своя страна засилваха репресиите спрямо българите. Поради това някои от децата престанаха да посещават

класовете. Ден след ген училищата започнаха да пустеят. Най-сетне останаха да учват в класовете само ония ученици, които живееха непосредствено до училището. През тези дни на страх и неизвестност за утрешната съдба, шуменци се държаха достойно. Помня, че с подбрани ученички-сърцати българки, намислихме на тайно място, макар и с голям риск в нашето училище съшихме

КРАСИВО КОПРИНЕНО НАРОДНО ЗНАМЕ
НА СВОБОДАТА –
ЗНАМЕТО НА ШУМЕН.

И днес, като става дума за него, виждам го така хубаво развято и как при влизането на освободителите, ние го поднесохме лично на генерал Тотлебен. Дълг е на шуменци един ден да открият това знаме на народната чест и да го приберат в музея. То бе едно от най-хубавите и най-скъпите знамена, които съм виждала от епохата преди освобождението”.

Руските войски, начело с генерал Белокопитов влизат в Шумен на 6/18 юли 1878 г.

и възвестяват неговия Ден първи на свобода: Оценката на събитието е висока. Военни министър на Русия, генерал Милютин пише това е „важна победа, утвърждана без пролив на кръв”, която дава възможност „турци скоро да напуснат и Варна, а Европейска Турция да премине към мирно време положение”. Освен това, още на следващия вечер, Освобождението на Шумен се ознамен пред император Александър II с лагерна за в царската резиденция край Петроград: чест пак на това, по-късно генерал Сер Белокопитов подарява на шуменци икон: образите на светите братя Методий и Кирил като в писмо до митрополит Симеон заветят да се освети и запази за вечен спомен шуменци за датата 6-и юли 1878 годи. Завета е изпълнен – иконата и днес се пази в църквата „Възнесение Господне” върху която има следния паметен надпис:

„Тази икона посвещава за спомен на Църквата Възнесение Господне Сергей Димитрие

Белокопитов – Началникът на втора пехотна Дивизия, която влезе в Шумен на 6-й юлий 1878 г.”.

Едва ли ще се намери друг случай, като този, когато освободителя награждава освободения от робство, вместо обратното. От друга страна, това е показан пример на верен усет към увековечаване на значими исторически събития.

Само няколко дни след 6/18 юли – на 12/24 юли 1878 г., в центъра на Шумен се осъществява едно друго знаменателно събитие – издига се

ПЪРВОТО ЦАРСКО ЗНАМЕ НА СВОБОДАТА, за което ФЕЛИКС КАНИЦ пише:

„На площада пред сарая, пред палата на мушира, където бе издигнато гържавното (турско) знаме, на същия този площад, на който се изпълняваше наказанието на всеки българин, обвинен по време на войната в шпионаж в полза на руснаците, се погредиха във вид на каре войските на три руски полка. Тук дойдоха генерал Вановски и Фазлъ паша

със своите блестящи шабове, духовните и светските първенци, както и мюсюлманските и християнските чорбаджии. Отдаде се почит към знамето с полумесеца, което три пъти последователно бе вдигано и сваляно. След това от балкона на сарая се прочете ферман на султана, в което той благодареше на населението за лоялното му гържане по време на тежките времена и се препоръчваше то да запази спокойствие и да се подчинява на новите управници. След това под радостните възгласи на християнското население и след салюти на оръдията на окупираните фортове, бе издигнато царското знаме с кръста на “Св. Андрей”. А „на 17 юлий, както пише Стефан Желязов, в Шумен се избраха членове на Българското правителство. На 18 того, секи на къщата си и на дюкяна си накачи знаме”.

Из спомените на **Илия Р. Блъсков**:

„В нашите молитви в Шумен участваха и освободителите ни – руските офицери и солдати,

които тогава бяха помежду нас. Чувство на умиление, чувство на необикновена радост обземаха душата на благочестивия българин. Поглежда той към своите освободители – сън ли е, наяве ли е, не може да се начуди. Как? До вчера неговия живот е висял на конец; неговите геди и прагеди в кърви обляни, дигали са богу ръце, споменували са руския цар, руския народ, очаквали са, поглеждали са за него и не са имали честа да го изчакаат, а сега сам той – днес щастливий българин, лично е помежду храброто победоносно руско войнство”.

ИЗ ТЕЛЕГРАМА НА ГЕН. ТОТЛЕБЕН ОТ ШУМЕН ДО АЛЕКСАНДЪР II

„Ваше Величество, местното шуменско население ни посрещна възторжено, навсякъде са поставени портрета и герба на Ваше Величество... По сведение на местните власти, турците са по-голямата част от населението, но безпрекословно изпълняват разпорежданията на нашите власти”.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО

читателят ще направи сам, но нека по-напъцираме това, което Георги Данаилов пише за книгата на М. Балабанов:

„И днес, век и половина по-късно се спънали Руско-турската освободителна война израз на имперските интереси на Русия, акт на хуманна освободителна воля... Мисля че отговорът е, и едното, и другото. Във всеки акт на алтруизъм се крие интерес и корисност само смъртта на бойното поле няма двойствен характер, а за България загинаха хиляди руснаци

С този акт, българите не само отхвърлят робството, но записват в първата конституция от 1879 година великата повеля

„ВСЕКИ РОБ, ЩОМ СЪПИ НА БЪЛГАРСКА ЗЕМЯ, СТАВА СВОБОДЕН ЧОВЕК!”*

---

*По-подробно за освобождаването на Шумен виж димов: “Великият ген на Шумен” 2013 г.; Царе Миладинова: “Спомени за учителските години Шумен”, 2014 г.

II. СЪЗДАВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН – КАТО НАРОДЕН ПРАЗНИК декември 1878 – август 1885 г.

Непосредствено след Освобождението, Русия полага големи грижи за създаване на национална българска войска. За тази цел тя осигурява военни устави, правилници, облекло, оръжие и командни кадри, както и условия и организация за подготовка на български офицери и погофицери, които да заместят руските. Самата мълва сред населението, че след векове от чуждо иго, както в другите райони на страната, така и в шуменските казарми и по улиците на Шумен ще се види българска войска като олицетворение на свободата, се посреща с огромна радост и въодушевление. Подтикнат от това, учителят-възрожденец Харалан Ангелов съчинява стихотворение, посветено на бъдещата шуменска войска, под заглавие

„ПЕСЕН НА ШУМЕНСКИТЕ ВОЙНИЦИ”,
чието припев гласи:
Аз съм войник, майко мила,
войник, храбър българин.
В мене има левска сила,
че на лева аз съм син (1)

В издадената през 1899 г. „История на 7-и пехотний Преславски полк”, авторите ни съобщават, че от края на юли „идването на младежите за прегледване от наборната комисия, ставаше доста тържествено. Всеки общински кмет водеше своите засмени младежи, укичени с цветя по шапките и байраците, с гайди и кавали в града и възхитени от драгост за гдето ще бъдат първите български войници. С каква голяма радост постъпваха първите български войници в дружината, се виждаше от това, че заедно с редовно взетите и записани в книгата младежи, постъпваха и много охотници (доброволци – бел. Д. Д.), които горяха от желание да служат във войската”. (2)

Утвърдените от наборната комисия

младежи за войници го влизането им в казармата след 3-4 месеца, се наричат „новобранци“. През това време, по примера на древна Атина, където всички големи събития били отбелязвани с театрални представления, група „новобранци“ под ръководството на учителя-възрожденец Харалан Ангелов, отбелязват формирането на първата българска войска в Шумен с

ДВЕ ТЕАТРАЛНИ ПОСТАНОВКИ,

специално подбрани за случая пиеси: „Смъртта на княз Потемкин“ в превод от В. А. Шопов и „Възцаряването на Крума Страшний“ от Добри Войников. Пиесите се изграт пред публика на сцената на читалище „Арх. Михаил“ (Д. Войников“) (3). С въздушевената си и съдържателна игра, новобранците-артисти изнасят пред шуменското гражданство един оригинален и жив урок по родолюбие, като показват какви качества трябва да притежават новите бранители на възрождената ни родина: като хан Крум и неговите войни да

бъдат страшилище за враговете на Българ като княз Потемкин да бъдат готови да умрѣ за нея. Никѣде по това време у нас ражданѣ на българската войска не е зачетено тѣ оригинално и бляскаво. С това Шумен строген дом и на военния театър у нас.

През октомври 1878 г. в Шумен пристан инспекция главнокомандващият руски войски на Балканите, генерал Тотлеб Шуменци му устройват голямо тържество което участва новата градска управа, мн граждани, младежи и ученици. Харалан Ангелов рецитира своето стихотворение „Тотлебеи посветено на пагането на Плевен и го връна генерала. Навярно тогава той получил споменатото по-горе знаме на Царей Миладинова.

При тази празнична обстановка в Шумен по Военното ведомство излиза

ПРИКАЗ № 22 от 7 ДЕКЕМВРИ

(см. см.) 1878 г.,

в който се казва:

„Налага се своевременно да се привлече към отбиване на военна служба населението на Шуменски окръг и Варненска губерния, като се повикат младежите от християнската народност от 20, 21 и 22 години, които да бъдат приети на служба в българската войска, съгласно заповедта от 8 юли т. г., като се формират две нови пехоти: Шуменска № 19 и Варненска № 20”. (4)

Това е документа-заповед, според която се формира 19-а Шуменска пехотна дружина в състав от 608 новобранци. И тъй като генят на нейното действително създаване съвпада с полагане на Военна клетва, Харалан Ангелов съчинява текст и музика на нова песен,

ЗАВЕТ

„Посвещава се на клетвата на Първата
Българска войска в Шумен”,
чието начало гласи:

Верен бъди, българино
на твоята татковина
гор ти сърце бие
от гуша люби я!
В нея роден, ти живееш
с бащино си племе.
А умреш ли, в своите пазви
Тя ще те приеме. (5)

„Завет” е израз на високия военно-патриотичен дух на времето сред шуменци. Друго подобно посвещение на първата военна клетва не е познато в нашата поезия. И водени отново от своите кметове, с музика и веселие, над 600 новобранци от Шумен и окръга, се събират в града на 15, 16 и 17 декември (ст. ст.), когато полагат военна клетва и влизат в състава на 19-а Шуменска пехотна дружина. Всички са празнично облечени, накичени с чемшири по калпаците и с кърпи по раменете. От балконите и прозорците се развяват трицветни знамена, висят пъстри килими.

По улиците ехти духова музика, свирня на гайди, кавали, цигулки, вият се народни хора. Камбаните на двете черкви тържествено бият, а към тях се стичат тълпи от народ. Новобранците влизат бодро в тях, застават смирено пред Кръста и Евангелието и пред смълчания народ, тържествено произнасят словата на

ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ВОЕННА КЛЕТВА:

„Аз, голуподписания, кълна се във всемогъщия Бог, че като призван да служа в частите на Българската земска войска, ще служа честно и усърдно ще изпълнявам заповедите на началниците и няма да напусна своята част, докато не получа разрешение да се завърна у дома. В уверение на това целувам Евангелието и Кръста на своя Спасител. Амин”. (6)

Сега вече, поведени от млади руски офицери, начело с музика, барабани и знамена, с още по-грейнали от радост лица, те с гордост се отправят към шуменските казарми, където им

стрижат косите, обличат се в напета боев униформа и стават основатели на първата града 19-а пеша Шуменска дружина, с командир руският майор Медински. На 6 юли 1879 г. за временно знаме, дружината тържествено получава Възпоменателното знаме за 6 юли 1878 г. – освободжението на Шумен. С това, дружината е окончателно формирана – има бойна песен и знаме за първия ген на свободата. Такъв е началото на Шуменския гарнизон.

В процес на доизграждане на българска войска, в началото на 1880 г. 19-а пеша дружина е преместена на гарнизон в гр. Русе, където късно става първа дружина на новосформиран 5-и пехотен Дунавски полк. (7) На нейно място през март с. г. в Шумен се установява пеша Врачанска дружина с командир капитан Николай Николаевич Попов, а по-късно майор Константин Трофимович Рябинкин. Също през 1880 г. в Шумен се формира и 2-и артилерийски полк – първи в България, а след това и конен полк. През 1883 г. тук се установява

и 11-а пеша Орханийска дружина с командир майор Саакадзе. Пак тогава двете сапърни роти, дошли още през 1880 г. от Русе и София, се обединяват в една инженерна дружина. (8)

В съответствие с Указ № 41 от 12/24 октомври 1884 г., от съществуващите 24 пехотни дружини, в Княжество България се формират 8 пехотни полка. На името на старата българска столица, в Шумен се установява 7-и пехотен Преславски полк. В състава му влизат 8-а пеша Врачанска дружина, 11-а пеша Орханийска дружина и 24-а пеша Разградска дружина, които стават съответно 1-а, 2-а и 3-а дружина от полка, като последната остава на гарнизон в Разград. За командир на полка е назначен бившия командир на 8-а Врачанска дружина, руският подполковник Константин Трофимович Рябинкин. (9)

С личния състав на гарнизона се водят активни ежедневни занятия: гимнастика, преодоляване на препятствия, фехтовка, определяне на разстояние, познаване и

правилно боравене с оръжието, най-вече точна стрелба, за което се води съревнование с награди между частите. Сериозно е застъпена тактическата подготовка: водене на смели и решителни настъпателни действия с огън, щик и приклад. Всичко това най-пълно се осъществява по време на лятното лагерно обучение на войските, началото на което се поставя през 1882 г. Заслугата за това принадлежи на майор К. Т. Рябинкин и на неговата дружина. В изпълнение заповед по Военното ведомство, майор Рябинкин избира място за лагер на Шуменския гарнизон многовековната гъбова кория край с. Мараш на 9 км югоизточно от града. На неговата дружина се възлага цялото устройството на лагера, което било своевременно завършено. На 21 юли лично военния министър, генерал Каулбарс направил проверка на подготовката на лагера от страна на дружината, като го „намерил в отлично състояние”. На 25 юли, освен 8-а Врачанска дружина, която е домакин,

тук пристигат всички части за участие в занятията, централно място в които заемала бойната стрелба: 12-а Раховска, 7-а Лом-Паланска, 15-а Свищовска, 17-а Търновска, 18-а Габровска, 20-а Варненска, 22-а Разградска и 24-а Силистренска дружина, две сапъорни роти, 2-и артилерийски и 2-и конен полк. Пристигат и 410 души запасни войници, с което личния състав на лагерния сбор възлиза на около 6 000 хиляди души. (10) Както се вижда, лагера на Шуменския гарнизон – пръв летен военен лагер на българската войска, се използва за обучение не само за неговите поделения, но и на тези от цяла североизточна България, почти цялата войска на княжеството. На този лагерен сбор, както през 1882 г., така и през следващите години до 1885-та, присъства лично княз Александър Батенберг, за когото била издигната съответна княжеска палатка, както и лагерна църква. Самото присъствие на княза мобилизира и въодушевява войсковия състав в усвояване на военните знания и

умения в боя. Обучението завършва с отлични бойни стрелби, а на 30 август – ден пренасяне мощите на Александър Невски, и ден на император Александър II и на кн. Александър I, се провежда парад на войските, когато княза благодари на офицерите и войниците за отличното им представяне във всяко отношение. С това лятното лагерно обучение на войските завършва. (11)

Заедно с пряката бойна подготовка руските и постоянно увеличаващите се брой български офицери възпитават войниците в любов към родината, към военната служба и дружбата между Русия и България. За този цел се организират честване годишнини от Сан-Стефанския договор, боевете и Старата Загора в защита на Самарското знаме и гибелта на подполковник Калит сраженията при Плевен, Шейново, Шипка; 11 май почитане великите дела на светите братя Методий и Кирил, когато се провеждат т. нар. „църковни паради“ и пр. Засилва

интереса към театралната дейност. Освен театралните представления на театралната трупа от Обществото на руските офицери, в театралната дейност активно се включват българските офицери и погофицери от гарнизона. Така например през есента на 1882 г. погофицерите от сапърната рота отново представят пиесата „Смъртта на княз Потемкин“. Същата година, както и след това, в Градската театрална комисия участват трима офицери от гарнизона, които се грижат за военните театрални представления. (12)

През 1882 г. излиза утвърден от княза „Устав на офицерските събрания“, както и съответно разпореждане по Военното ведомство за неговото прилагане. На основата на това, както и по примера на съществуващо от по-рано Общество на руските офицери, през октомври същата година се създава „Шуменско общо офицерско събрание“ с председател майор Константин Трофимович Рябинкин. Първоначално за негов клуб се използва

едно от помещенията на 8-ма Врачанска дружина, в което, съгласно Устава се поддържа библиотека и организира офицерски стол. Но още в началото на следващата 1883 г. за клуб се устройва една не голяма, но самостоятелна двуетажна казармена сграда, в която има всичко необходимо за Офицерското събрание: библиотека, стол за офицерите, учебни зали, както и зала за увеселения и срещи на офицерите, заедно с гражданството. Този клуб се използва цели 20 години – до 1903 г., когато е завършена и открита новата сграда на клуба – и днес гордост за гарнизона и за града. (13)

Прекуите заслуги за създаването и първоначалното укрепване на Шуменския гарнизон принадлежат на всички офицери и погофицери, както и на самите войници, които с голямо старание усвояват военните знания. Необходимо е обаче по-конкретно да подчертаем дейността на майор Николай

Николаевич Попов и подполковник Константин Трофимович Рябинкин. Капитан Попов е познат на шуменските доброволци от Сръбско-турската война 1876 г., както и на шуменските опълченци от Освободителната война, когато той е командир на 3-а знаменна опълченска рота, който след гибелта на подполковник Калитин пръв организира спасяването на Самарското знаме и прегрупира дружината за продължаване на боя. Начело на дружината си в Шумен, майор Попов разгромява появилите се скоро след Освобождението турски разбойнически групи, чиито политическа подкладка е връщане на Шуменския край в границите на Турция. Още на 30 август 1881 г. получава от княза първото бойно знаме на дружината, с което 7-и пехотен Преславски полк участва в Сръбско-българската война. На 18 октомври с. г. майор Попов създава първия духов военен оркестър в гарнизона. Напуска България през 1882 г. по здравословни причини. В заповедта, която издава по този повод

той пише: „Като се разделям с България дружината, която е наченала службата Негово Височество и отечеството си заедно мене, аз след три и половина годишно служ в редовете ѝ, считам за свой дълг да напомним за всичката ни съвместна служба с похвала, както на височайшите прегледи, и също и на прегледите от висшето началство друго нищо не сме получавали”. (14)

Подполковник Рябинкин участва в боя за освобождаване на Плевен. След войната пръв началник на Военното училище в София основната му заслуга е на боен командир. Показателна в това отношение е една нег заповед в която пише:

„Аз се стараех щото всеки войник да бъде не само научен да знае всичко, което се и от него, но и да съзнава и всякога да помни главното му назначение е да върви в боя и бий противника. И в открит бой, гърди срещу гърди с неприятеля да защитава отечеството, вярата, княза, своята светиня-знамето

така също своите началници и гругари”. (15)

В резултат на тази активна бойна подготовка и възпитателна дейност на личния състав: на руските и българските офицери, на първите нови войници на България и на Шумен, с моралната и материална подкрепа на местната власт и шуменската общественост, към есента на 1885 г. войсковите части от Шуменския гарнизон – 7-и пехотен Преславски полк, 2-и артилерийски полк, 2-и конен полк и сапърната гругина, се превръщат в първокласни бойни поделения, достойни защитници на възродената ни родина.

Бележки - II

1. Ангелов. Харалан. Стихотворения, С. 1942.
2. Карастоянов Н. и гр. История на 7-ий пехотний Преславский полк 1878 – 1899. Шумен, печатница Вл. Р. Блъсков, 1899, с. 63.
3. Протоколна книга на читалища „Арх. Михаил”

за 1882 г.; Сто години народно читалище „Добри Войников”, Коларовград 1856-1956, С. 1958, С.174 сл.

4. Приказ по Военното ведомство № 22 / 7 декември 1878 г.; Димов Димо. „Шуменска епоха”, Шумен 2005, с. 20.
5. Ангелов Харалан. Пос. труд.
6. Карастоянов Н. и гр. – пос. труд, с. 63-64.
7. История на 5-и пехотен Дунавски полк, С. 1941, с. 4.
8. Димов Д. Шуменска епоха. с. 29.
9. Карастоянов Н. и гр. пос. труд, с. 78 сл.
10. Пак там, с. 31-32.
11. Пак там, с. 32-33.
12. ЦВА, Ф. 2223, Оп. II, г. 1, л. 100,165;Ф.2232, Оп. I, г. 4, л. 81-83; г. 5, л. 132.
13. Димов Д. „125 години Шуменски военен клуб”, Шумен 2007 г., стр. 6-14, 18-25; Драмалиев Р. и гр. албум „Старият Шумен в картички”, стр. 63.
14. История на 7-ий пехотний Преславский полк. 1899, с. 29.
15. Пак там, с. 39.

III. ШУМЕНСКИЯТ ГАРНИЗОН – ЦЕНТЪР НА СЪЕДИНЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ, 1885 г.

В подготовката и осъществяване на Съединението участват две страни, две български държави, с различен статут, но с една народна мечта и една воля – съединение на Източна Румелия с Княжество България в една държава. До сега в научните и обществени среди се е наложило схващането, че в тази насока по-голяма е ролята на Източна Румелия, където начело на Съединението застава Българския Таен Централен Революционен комитет /БТЦРК/ в Пловдив, с председател Захари Стоянов. Тази дейност естествено, не трябва да се подценява, но е подценена и недостатъчно изяснена ролята на другата страна – на Княжество България, дейност която се извършва в другия център – Шуменския военен лагер в многовековната дълбока кория край с. Маращ, на десетина километра от

града. Действията тук са толкова важ колкото и тези в Пловдив, още повече, че лагера от името на Княжество България страната на Съединението застава сам княз Александър Батенберг. Заслугите отговорността за това на двете страни равни, защото ако едната от тях откаже Съединението не би могло да се осъществи. Нека се спрем върху фактите.

След Освобождението 1878 г., съгласно решенията на Берлинския конгрес, България безмилостно разпокъсана на отделни части подарени на съседните държави. В част Южна България изкуствено се създава т. н. Източна Румелия, която макар да е българ страна, остава под егидата на турския султан. И двете български държави реално граничат с български територии. Съвсем естествен противовес се поражда идеята за съединение между двете еднородни страни. Не било нужно затова никаква специална пропаганда, защото в цялата страна на север и на юг

Балкана, така и в Шумен населението живее с гореща вътрешна тръпка за обединение. В името на това, много преди самото обединение в Шумен е открита гостилница „Съединена България”. В името на това, основната задача на младото българско княжество след 1878 г. е подготовката за война – война не за заграбване на чужди територии, а за освобождение на останалото отново под чужда власт българско население. Лозунгът е един: „Свобода на братароб!”. На това е подчинен целия войсков живот, както и ежегодните летни военни маневри с бойни стрелби, които за пореден път се провеждат през месец август 1885 г. в Шуменския военен лагер. Доколко тези маневри са значими, показателен е факта, че в тях от гарнизоните в северна България участват около 6000 редовни и запасни войници и командири; че те се наблюдават лично от главнокомандващия княз Александър I Батенберг. Заедно с него в лагера са министър-председателя Петко Каравелов, военния министър генерал

Кантакузин, местни шуменски ръководители. Освен това, да наблюдават маневрите са поканени да присъстват чуждестранни военни аташета и кореспонденти, които проявяват жив интерес към тези маневри и искат лично да се запознаят с готовността и духът на българския войник в евентуален военен сблъсък на Балканите. За тяхна изненада или не, маневрите, както лично князът ги оценява, преминават „бляскаво”. (1)

ШУМЕНСКИЯТ ЦЕНТЪР НА СЪЕДИНЕНИЕТО

В същото време, Българския Таен Централен Революционен Комитет /БТЦРК/ в Пловдив развива активна дейност и се оформя като център на Съединението в Източна Румелия. Но в хода на работата и по стечение на обстоятелствата, такъв център се създава и в Княжество България, чиито сегалище е въпросния Шуменски военен лагер. Съвсем

логично – две страни – два центъра.

По време на маневрите, когато домакин в лагера е полковник Рябинкин, на 23 и 30 август /ср. ср./ в княжеската палатка между княз Александър от една страна и две делегации на БТЦРК от друга, се провеждат реални двустранни преговори относно Съединението. В състава на първата делегация са:

Димитър Сяров, Димитър Куртев и Манол Лазаров, членове на Сливенското поборническо опълченско дружество, на което почетен председател е княз Батенберг. (Вижте тяхната снимка, тя е впечатляваща!). Във втората – майор Сава Муткуров и Димитър Ризов – членове на БТЦРК. Двете делегации имат ясното съзнание, че в случая без съгласуване на действията между двете страни – Княжество България и Източна Румелия, без върховенството на княза, Съединението е невъзможно. Поради това те го информират и поставят за обсъждане няколко основни

момента:

✓ Положението в страната и готовност на населението в подкрепа на Съединението

✓ Влиянието на международна обстановка върху Съединението, по-специално отношението към него на Европа и на Рус

✓ Необходимостта Батенберг да оглави Съединението, като осигури военната защита и се провъзгласи за княз на еднородна България. (2)

Все съдбовни за българската нация държавни въпроси, поради което де факто тези лагерни преговори превръщат лагер Шуменски център на Съединението, който отсега нататък заема своето незаличимо място в историята на българската армия в историята на България. Две страни – два центъра на единно ръководство! И тъй като Съединението би било невъзможно потвърждение на което са и следващи събития.

Противно на здравия разум, Западни

сили нямат никакво намерение да подкрепят обединението на страната. Русия – и тя си има свои планове – не е против Съединението, но е против то да стане начело с Батенберг. Външният министър на Русия Гирс само дни преди това строго е предупредил княза, че ще му бъде търсена лична отговорност ако предприеме каквито и да са стъпки по въпроса за Съединението. Наистина, в замяна на тази негативна страна князът получава увереност, че ще има пълна народна подкрепа, а и самия той се е уверил и в своята войска, че тя ще го подкрепи, но силите на българския народ не могат да се мерят с тези на Европа и Русия. Главно поради тези причини княз Батенберг се колебае да приеме поставените искания, още повече, че и министър-председателя Петко Каравелов считал, че Съединението е необходимо, но е въпрос на бъдещето. Рискът от страна на княза да приеме предложенията е бил налице, и той е имал основание да откаже, но не го прави. След обстоянците,

макар и мъчителни преговори между него и двете делегации става пределно ясно, че Съединението е назрял и необходим процес, който ще се осъществи много скоро; че ако народната подкрепа е необходима на княза за да застане на престола на Съединена България, то князът е необходим на народа за осъществяване на самото Съединение. Т. е., интересите на двете страни съвпадат, те взаимно се допълват и подкрепят. Князът преодолява колебанията си и както на първата, така и на втората делегация тържествено заявява: „С риск на престола си и живота си аз прегръщам святото дело... При първото известие за сваляне на правителството и провъзгласяване на Съединението (в Пловдив) аз начело на войската си ще мина Балкана и ще взема браздите на управлението в ръцете си... Вземете мерки да не се пролива кръв, защото в противен случай ще се компрометираме пред европейския съвет и ще се попречи на делото, а най-много пазете турското население, с което

ще турим султана в невъзможност да извърши нещо против”. (3) След това князът спира уволнението на участвалите в маневрите запасни войници и командири, с готовност за отпор срещу евентуално турско нападение. За майор Данаил Николаев това е

РЕШИТЕЛЕН ПРИЗНАК ЗА ДЕЙСТВИЕ В ПЛОВДИВ

В спомените си той пише:

„От Хисаря написах поверително писмо до майор Муткуров да тръгне веднага за Шумен, където се произвеждаха големите маневри на севернобългарските войскове части, ...да се яви лично пред княз Александър, да му изложи положението в Източна Румелия, да му съобщи това, което се готви и да иска неговото мнение за моя съгбоносен за българския народ акт...

На връщане от Шумен майор Муткуров от Габрово ми дава депеша в смисъл, че

маневрите в Шумен са свършили, обиканите запасни войници не са разпуснати. Това за мене беше един решителен признак се държат войскове части в пълен състав евентуалните събития, които има да става в Източна Румелия. На 25 август 1885 г. получих писмо в Хисаря, с което ми съобщаваха, че щаба на милицията се е получил поверителен пакет за мене с указание за предстоящи маневри. Щом получих това известие, веднага се отправих за Пловдив, отворих пакета който намерех нареждането до мене, като командующ отряда, да дам заповед до всичките войскове части да бъдат готови по места си съгласно плана за маневрите, начелен за почването на които се фиксираше датата 6 септември 1885 г.

„Ето по какъв начин се фиксира датата на Съединението 6-септември 1885 г. – самите обстоятелства”... (Подчертано Д. Николаев) (4) По-рано тая дата не можеше да бъде определена, защото трябваше

всяка евентуалност да изпратя войскови части за охрана на границата от /турско/ нахлуване в българска територия и осуетят мобилизацията, а по-късно очевидно не можеше, понеже войсковите части щяха да напуснат Пловдив”. От това става съвършено ясно, че 6 септември 1885 г. е резултат от две обстоятелства: 1-решенията, взети на преговорите в Шуменския военен лагер, и 2-определената дата за маневрите в Източна Румелия, когато вместо на маневри, южнобългарската войска, под командването на майор Данаил Николаев, ентусиазирано застава начело на Съединението. Само три дни след 6 септември, съпроводен от 2-и кавалерийски шуменски полк, с командир ротмистър Георги Людсканов, на 9 септември Александър Батенберг влиза тържествено в Пловдив като княз на двете Българи, с което Съединението става реален факт. С това той изпълнява дадено в лагера обещание „да вземе браздите на управлението в свои ръце”, както

и заповедта му съпровождащия го кавалерийски полк да се разстави за охрана на българо-турската граница, с което пък шуменските кавалеристи са честити, че от името на Княжество България, те са първата военна защита на обединената ни родина. (5) В същото време в Шумен се провежда и един от първите в страната голям митинг в подкрепа на Съединението, когато в гостилница „Съединена България” кафето се сервира без пари. (6)

Видно е следователно, че за осъществяване на Съединението на България на 6 септември 1885 г., равностойна решаваща ролята имат и двата центъра на ръководство – в Пловдив и в Шумен. Тяхната взаимната връзка и дейност осигурява победата на съединиската революция.

ДИПЛОМАЦИЯТА НА ВАСИЛ ДРУМЕВ

Непосредствено след 6 септември Народното събрание и правителството

предприемат активна дипломатическа дейност в защита на Съединението. Съставя се специална делегация, която да се срещне с руския император Александър III /1881-1894/ за да измоли неговата подкрепа. За неин водач, като най-подходящ е определен не друг, а шуменецът Васил Друмев (Климент митрополит Търновски), добре познат във висшите руски среди. В състава на делегацията влизат още Ив. Ев. Гешов, Ив. Герджиков, Д. Тончев и Д. Папазоглу. На 21 септември 1885 г. делегацията се среща с императора в Копенхаген. Васил Друмев, след като в словото си на църковно-славянски език защитава Съединението, дипломатично пита какво да се прави по-нататък, България отново ли ще бъде разединена като гържава? Александър III – и отговаря: „Не! За ново разединение и дума не може да става“! като пояснява, че заради прозападната политика, водена от княз Батенберг, той не може да разчита на подкрепата на Русия. Но императорът прави

много важно предупреждение спрямо Турци тя да се въздържа от военни действия спрямо България. (7) За тази позиция на император Александър III, значителна е заслугата и водача на българската делегация, шуменецът Васил Друмев.

Бележки - III

1. Димов Д. Шуменска епоха... с.39-40.
2. Съединението. Сборник. Съставители: Стателова и Р. Попов, С. 1985, с. 149, 158, 31
3. Пак там, с. 158.
4. Пак там, с. 149.
5. Димов Д. Шуменска епоха... 48-49.
6. Съединението... с. 5.
7. Васил Друмев – биография.

IV. ШУМЕНСКИЯТ ГАРНИЗОН В СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА 1885 г.

След Съединението, поради очакваната война от страна на Турция, българското правителство пристъпва към първата, непозната мобилизация на бойните части. Но точно в този момент, от 10/22 септември по заповед на император Александър III, руските офицери са уволнени от българската войска. (1) Причината? Несъгласие с идеята Съединението да стане под скиптъра на княз Александър. Обстановката става напрегната, но тя е преодоляна бързо. За да се заемат освободените от руските офицери длъжности, както в цялата армия, така и в Шуменския гарнизон се налагат сериозни кадрови промени. Поради недостиг на офицери, премахва се бригадната организация. За командири на взводове се назначава портупей-юнкери от Военното училище; взводни командири стават командири на роти, батареи

и ескадрони; ротни командири заемат полкови и по-високи длъжности. За командир на 7-и пехотен Преславски полк е назначен току-що произведения в чин капитан Вичо Дионисиев Диков, дотогава командир на рота. Бъдещ генерал, но сега той е едва 24 годишен-младост, прикрита от буйната му брада и мощният командирски глас. Новоназначеният командир на 2-и конен полк – ротмистър Георги Кънчев Людсканов, е на 28 години, а на 2-и артилерийски полк – майор Петър Димитров Груев – на 30 години. И тримата са участници в Освободителната война 1877-1878 г. Капитан Рачо Петров, едва назначен за командир на рота в 7-и Преславски полк, е назначен за началник щаб на армията. Само в 7-и Преславски полк над 20 освободени длъжности се заемат от млади български офицери (2), които израстват като бойни командири с дни и с часове. Много осезателна в това отношение е помощта от вече уволнените руски офицери, които както преди, така и сега стоят неотлъчно до тях. В издадената през

1899 г. „История на 7-и пехотний Преславски полк...” четем, че „Руските офицери с душевна скръб изпълниха получената заповед и жално се разделиха с българския войник. Те разбираха, че не ще могат да положат боевите основи на българската армия, но справедливостта изисква да признаем, че получените лаври в Сръбско-българската война се дължат на тяхната мирна дейтелност, чрез която успяха да подготвят достойни заместници – офицери и унтерофицери. Тяхното сътрудничество не преставахе и след уволнението им, а особено дотогавашния командир на полка подполковник Рябинкин, който денонощно и бащински упътваше младия капитан Диков – своя заместник в предстоящата му трудна длъжност”. (3) По подобен начин става смяната на командирите във 2-и артилерийски полк, но във 2-и кавалерийски полк смяната става по-рано в похода на полка към турската граница.

Мобилизацията, макар и непозната за войската и гражданството до този момент

не само като дейност, но и като терм се извършва сред патриотично опиянен с такова въодушевление и готовност, завършва само за 8-9 дни – изключително бързо за времето. В бойните региони гарнизона застава около 7000-но войнство със съответно въоръжение, животинска сила от волове и коне. (4) Впечатляващо е, че из столицата, в нито един друг гарнизон не формира такава крупна въоръжена сила. С по-впечатляващо е

ШУМЕНСКОТО ДОБРОВОЛЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

за въоръжена защита на родината. В цяла страна, то е толкова мощно, че централна власт няма възможност да го овладее, поради което възлага неговата организация и издържка от местните власти и население. За около 10-те хиляди доброволци, правителството осигурява оръжие и 50 000 лева – по 5 лева човек. Крайно оскъдно, но държавната каса

бедна, поради което всичко останало се поема от самите доброволци, техните близки и другото местно население. От друга страна, утвърдените десет изисквания за качества, които трябва да притежават доброволците, са изключително строги. Например т. 3 гласи: ”Доброволците трябва да са хора с безупречно поведение, здрави и напълно развити телесно, да не са заразени от хроническа болест, да не са с повредени ръце, крака, очи /ясно око/; т. 7. ”Доброволец, който се противи на началството или се отклони от изпълнение на дадено поръчение, се съди от военните закони, наравно с войниците”; т. 10. ”Оръжие се дава само на тези доброволци, които са приети от комисията.” (5)

Въпреки тази строгост, както в страната, така и в Шумен и региона, наплива към доброволческите формирования е по-голям от възможното да бъдат приети. Поради това, правителството определя Шумен /заедно със София и Търново/ да бъде организационен

център на доброволческото движение в североизточна България. В резултат освен шуменските доброволци, тук се стичат доброволците от Силистра, Варна, Русе, Добрич, Разград, Никопол и гр. В писмото на шуменския учител Велчо Ст. Дойнов от 25 септември 1885 г. до учителя-възрожденец Петър Златев Груев в с. Върбица, Шуменско между другото пише:

”Господин Груев, най-първо ще ви се похваля с гругарката си – пушката, с която имаме работа четири пъти в неделата: неделя, понеделник, сряда и четвъртък. Занимават ни часът 6 до 9 по европейски, утринна, като излязваме преди изгриване на слънце и пристигахме в училището за предание или малко по-късно. Всичко изгряят 6 чети в Шумен от по 120-150 души всякоя. В нашата чета се намира инспектора Васил Юрганов, а в другата 2-н Балкански. Наскоро ще имаме стрелба... Кусур не ми намирайте, защото като пиша, ръката ми се е опряла на пушката”.(6)

От тези 6 чети се формира Шуменската доброволческа дружина, с командир поручик Стефан Петров /бъдещ генерал/. Числеността на дружината от около 800 доброволци към 25 септември, както ни съобщава Велчо Дойнов, постоянно расте. Например 1-а чета, чиито първоначален състав е от 140 души, по пътя към Русе нараства на 200, след това към Видин числеността ѝ се удвоява. Увеличава се числеността и на другите чети, в резултат на което личния състав на дружината нараства на около 1700-1750 доброволци.

Показателно е, че дружината приема за свое бойно знаме знамето на Шуменското Поборническо Опълченско Дружество, което символизира, че доброволците са продължители на делото на техните предходници – поборниците и опълченците. Още повече, че членовете на дружеството слагат основите на Шуменската доброволческа дружина.

Заедно с тази дружина, в Шумен се създават и други доброволчески формирования,

като 45-а Хасъкъойска чета, която притеж собствен печат, а със сигурност и знаме; Шуменска доброволческа рота от 160 души за която е характерно, че в нея се числят млади български турци (7). Това не е изолу факт, който е показател, че въпроса обединението на рогината сред населениет Шумен и региона е акт, осъзнат докрай, как от християни, така и от мюсюлмани. Т напомня за поемата “Сердарят” от Гри Пърличев, в която той пише:

Христос, Мохамед те почитат,
Великден славят
наред с рамазан всеки път.
Свещеник и ходжа над мъртвите
обреди правят,
молитви и гвама четат.

Активно доброволно участие във война взема шуменската интелигенция. Във Варна създава т. нар. Сандровска ученическа чет: която от 63 доброволци 13 са шуменци – 5 които учители и 8 – ученици. А като приба

и участниците в другите формирования, по непълни сведения общото число доброволци на шуменски учители е 12, а на ученици – 11, всичко 23, списъка на които е в приложенията.

Гордост за Шумен е, че в бойния строй на шуменското войнство застава и

ОТРЯД „СЕСТРИ МИЛОСЕРДИ“

както ги наричат тогава, състоящ се от 36 шуменски девойки, по-голяма част от които най-вероятно са ученички и учителки от Шуменското девическо училище. Известни са имената само на 3 от тях: Ванча Стаматова, Вичка Иванова Магжарова – двете от Шумен и Неда Юр/ганова/ Балтаджиева – от с. Кюлевча, Шуменско. (8)

След приключване на мобилизационната дейност, към обяг на 18 септември, на поляната, северно от днешния квартал Тракия са строени командирите и войниците на 7-и пехотен Преславски полк и тези на 2-и артилерийски полк. Тук се стича и почти

цялото шуменско гражданство, пред което при необходимата тържественост, под звуците на оркестъра „Шуми Марица“, пехотинците за пръв път приемат своето полково знаме, за пръв път пред тях се явява и командирът на полка, капитан Диков Вичо. Оттук шуменци тържествено изпращат своето войнство на поход към турската граница, където десетина дни по-рано там е 2-и конен полк. Пътят е през Омуртаг, Котел и Сливен, Пехотният полк, заедно с други части се съсредоточва в Ямбол и започва бойна подготовка за охрана на границата. 2-и артилерийски полк заема огневи позиции в района на Къзълагач /Елхово/, Срем и Търново-Сеймен /Симеоновград/. През това време, доброволческите формирования в Шумен, продължават обучението си, провеждат бойни стрелби, и чакат заповед за поход, също към южната граница. Но

НАСТЪПВА ПОВРАТ В ОЧАКВАНАТА ВОЙНА

Военият противник на България се оказва

не Турция, а Кралство Сърбия. Застрашено е сърцето на България – София. Започва бързо прегрупиране на силите. От 9 октомври шуменските полкове /пехотния, кавалерийския и артилерийския/ се включват във великия български поход от южната към западната ни граница. В този поход, те – шуменци надвиха на природата. Подпоручик Йордан Велчев пише в спомените си: “Като стигнахме Търновско-Сейменската станция... отидох да потърся и видя някой от гругарите. Срегнах поручик Г. да води цяла гругина подире си, възседнал на кон, а обут в цървули, с прикрепени към тях шпори. Досмеша ме и му казах, че не му ли е съвестно да унижава така този толкова възпяван рицарски атрибут – шпорите, а той ми отговори, че от непрестанното пътуване, без почивка, краката му са съвсем изранили и че не може да обуе ботуши, та за това се е обул с цървули. И действително, в това време се правеха преходи, които отпосле учудиха света: правени са на ден по 60 километра, и

то не само един ден, а няколко дни погреб при това без никакви дневни почивки.” (9)

Трогателен разказ, от който се вижда, носителите на героизмът не са анонимни: това са шуменските войни – пехотин, артилеристи, кавалеристи. Не груга конете на шуменските кавалеристи пренасят войниците от 6-и пехотен Търновски полк по двама на кон. Така враг е изпреварен – позицията при Сливница заета. Йордан Велчев завършва: „Сливница идеалът на всеки войник. Със Сливница тог се отъждествяваше и отечество, и княз всичко мило и драго”.

Доброволците също тръгват на поход. По заповед на военния министър, капитан К. Никифоров, на 8 октомври Шуменска доброволческа гругина, начело с поручик Стефан Петров, тръгва спешно, без шинели за южната граница, а за Вигин, където пешак и параход пристига на 10 октомври. Запосла отправя 45-Хасъкьойска чета, Сандровска

ученическа чета от Варна и гр. доброволчески формирования, които се включват в Северния отряд, под общото командване на капитан Атанас Узунов. (10)

Така, макар и още не обявена, без наличие на бойни действия, но напратената ни

СРЪБСКО-БЪЛГАРСКА ВОЙНА ЗАПОЧВА

Втори ноември – хубав есенен ден, изглежда пролетен и весел. Преславският пехотен полк на капитан Диков върши обичайната си работа по укрепленията на позицията край с. Алдомировци. Кавалерийския полк на ротмистър Людсканов е в патрулна и разузнавателна дейност в същия район. Артилеристите на майор Груев са още по път към Сливница. В тази относително мирна обстановка запъхтените куриери тичат със заповедта, като викат: “Сърбия ни обяви война, всички да се строят за поход и бой!”. (11)

Така започва първата наша отечествена война, война за защита макар и не напълно обединената ни родина, след Освобождението 1878 г.

Пред строя на радостно възбуждения личен състав на полка, капитан Диков прочита княжеския Приказ за обявяване на войната. Последните му думи преславци заглушават с мощно “ура”. В това време огромни сили на нашественика напират към Драгоман, трудно удържани от шепата български храбреци. Незабавно за там, под звуците на “Шуми Марица” първа се отправя 2-а дружина от полка, начело с капитан Иван Цончев. С ускорен марш дружината достига с. Владиславци, където на следващия ден пристигат и другите три дружини. В завързалия се пръв бой с настъпващите сръбски части участва и 3-и ескадрон от 2-и конен полк. Боят утихва едва вечерта, когато преславци и грузи пристигнали части, под общото командване на капитан Диков, се подготвят за бой през следващия

ген. Главното командване обаче решава да прегрупира силите отново на Сливнишката позиция, където нашественикът трябва не само да бъде спрял, но и върнат обратно. През нощта полкът се връща на старите си позиции край Алдомировци. За личния състав това връщане е трудно разбираемо, но заповедта е изключително строга и най-точна в този момент: “Нито крачка напред!”. (12)

4 ноември – на бойното поле е пълна тишина. В движение са само шуменските кавалеристи, които възсегнали на своите коне, през целия ден разубаждат и донасят за действията на противника. Преславци не унават, подготвят се за сериозна схватка със сърбите, като не изключват и изненади. Затова по стар народен обичай, вечерта всички се преобличат с чисти голни грехи – да са готови за победа и за смърт пред олтаря на отечеството. Един психологичен миг, който в значителна степен предрешава победата на наша страна.

Положението на следващия ден - ноември най-добре е отразено в съобщение на капитан Хесанчиев – помощник началник на армията до капитан Р. Петров:

“Впрочем едно твърде важно обстоятелство Стремежа на нашите храбри солдати преследват отбития противник, е удивително. Само угрозата от страна на офицерите, който пристъпни един шаг напред, ще б' застрелян, са ги удържали. Нашите час молодецки настъпваха с музика. Но ст' разпореждане, щото тези, които бяха изле напред /5-6 км/ от своите позиции, да върнат обратно и заемат позициите си”. (

ТЕЛЕГРАМИТЕ НА КНЯЗА И НА НАЧАЛНИК-ЩАБА

Независимо от това, княз Батенб счита, че България не разполага с необходимите сили и средства за отпор срещу врага поради което телеграфира от Сливни до правителството с мнение българска

войска да отстъпи към София. В ранната утрин на 6 ноември (ст; ст.) тази злобеща телеграма най-напред попада в ръцете на Екатерина Каравелова – секретарка и съпруга на министър-председателя Петко Каравелов. Както винаги енергична, тя незабавно праща куриери да свикат министрите, събужда министър-председателя и всички се събират в домашния му кабинет. Пръв срещу мнението за отстъпление застава военния министър майор Константин Никифоров. Прег сериозно разтроените министри, той запазва самообладание и потискайки туберкулозната си кашлица, спокойно и тактично заявява, че „князът е зле информиран” и че българската армия, както на Сливница, така и в София, има необходимите сили и средства за решително настъпление и победа над сърбите. В резултат на тази оценка на обстановката от майор Никифоров и в изпълнение на негов заповед, началник-щаба на войската, капитан Рачо Петров, който напълно поддържа министъра,

незабавно изпраща до началника на Западния отряд, майор А. Гуджев следната телеграма: „Слава богу, ние още не сме победени. Подкрепления идат. Изпратих ви Дупнишката опълченска дружина и 4-а Пловдивска. Изпращам ви добре организираната Хасковска дружина и батареята на капитан Боярова” /от Шумен – бел. Д. Д./ И завършва: “Напред! Нито крачка назад!”. (14)

Така, в резултат на действията на Екатерина Каравелова, най-вече на становището на майор Никифоров, на самия капитан Рачо Петров и участващите в срещата министри, се ражда тази знаменитата телеграма, останала паметна в историята на Сръбско-българската война. Така се ражда звездния миг на българската пехота, артилерия и кавалерия. Отгадена е заповед и извършено действие в най-подходящия момент – нито по-рано, нито по-късно. Така вратите на напора са отпушени и на следващия ден – 7 ноември, след като батареята на капитан Бояров нанася тежки

поражения на сърбите, войските по целия български фронт, в това число и шуменци, тръгват в мощно настъпление, което вече никой не е можел да спре. Председателя на Народното събрание Стефан Стамболов, който е на бойното поле, на висок глас диктува телеграма до щаба на армията:

“Пълна победа. Сърбите отхвърлени от двете крила с големи загуби, роби хванати около 400. Нашите завзеха всичките висоти до Драгоман. Бойците и офицерите се биха като лъви”. (15)

И така до Пирот, който след една седмица – на 15 ноември, пада в български ръце. На 18 ноември шуменските пехотинци, артилеристи и кавалеристи с ордени на гърди, връчени на всеки четвърти боец, с грейнали от радост лица гордо и победоносно маршируват по централните пиротски улици. Летописците ще отбележат, че на този ден “музиката свиреше, песни от всяка рота ечаха, радостта на войниците беше безкрайна”. За крал Милана

не остава нищо друго, освен да нареди да бъде отсечена главата на ясновидката, която погрешно предлекла края на налудничевата война. (16)

Във времето когато войските на Запад фронт гromят нашествениците,

НА СЕВЕРНИЯ ФРОНТ

доброволците и войниците в района на Вичи и околността, с неподправен ентузиазъм героически отблъскват редовната сръбска армия на генерал Лешанин, която стяга обръча около Видинската крепост. Ентузиазъм и героизъм които с особена сила личат в писмата на доброволеца Величко Железов, учител в Дивдядово. На 2 ноември той пише до своя съпруга:

“Драго Жече,

Днес ни въоръжиха с бергани. Дагоха и по 150 патрона и сме готови за защита на отечеството си. След получаване на оръжие: по приказ на военния комендант, излязо:

вън от Вугин на едно много добро поле, заедно с войската на народната милиция, всички в ред, дето комендантът Узунов ни поздравя с радостната за всички ни вест: войната със Сърбия обявена. Още съм сякаш посред гръмогласното ”ура” Княжеският манифест на героизъм ни вика”. (17)

В следващото писмо продължава:

”На 3-ия вечерта след гръмогласно ”ура” потеглихме от Вугин за Кула. Цяла нощ вървяхме, когато доближихме един час до Кула, спяхме на бивак в гората. На 4-ия /понеделник/ по плагнѐ ни нападна сръбска кавалерия, без да усетим. Нас ни догоя. Бегом ги нападнахме: борба отчаяна – отблъснахме ги от два шанца в третия. Всички бяхме 140 души, а те близо 2 000. Всички наши момчета като птички летяха напред”. (18)

За шуменските доброволци, както и за всички защитници на Вугинската крепост най-тежък, но и най-славен е боят през нощта на 14 срещу 15 ноември. Бой за разкъсване на

сръбската обсада, който бележи първият в историята на българската армия нощен бой в обкръжение и бой за излизане от обкръжение в населен пункт, когато

ШУМЕНЦИ ПОВТАРЯТ ОПЪЛЧЕНСКИЯ ПОДВИГ

за спасяване на своето бойно знаме.

Инициатор и автор на плана за този бой, наречен „излаз”, е капитан Узунов, в изпълнението на който са включени 4 най-добре подготвени роты от доброволци, две от които на Шуменската дружина. Боят включва мълниеносна безшумна атака срещу сръбите със щик и приклад отвътре и вън от крепостта; след това, с цел психологическо въздействие върху противника, останалите в крепостта бранители започват да викат гръмогласно ”ура”, а артилерията го обстрелва в не атакуваните от доброволците части от крепостта...

В този нощен бой се завързва кървава схватка за шуменското бойно знаме, което доброволците защитават и спасяват подобно на опълченците в боя за Самарското знаме край Стара Загора. Според спомените на портупей-юнкер Димитър Ангелов Попов, загиват 7-8 души от нашите доброволци, ранен е и самия портупей-юнкер Попов, но останалите не допускат знамето да бъде пленено. Последен го отнася в крепостта Димитър Н. Гузов – доброволец от 2-а рота на Шуменската дружина. По този повод той получава Свидетелство № 1249, от 15 декември 1885 г., подписано от капитан Атанас Узунов, в което се казва, че “на последний ден защитата на Вигинската крепост, при атаката на сърбите на 15 ноемврий, Гузов с опасност за живота си е спасил дружинното знаме, гдето е ранен, а за геройский му подвиг награден с военен орден “За храброст” 3-та степен”. (19)

Независимо че “излаза” от крепостта не успява изцяло, бойният строй на Тимошката

сръбска армия е дезорганизиран, разрушен: част от нейните позиции, повредено значително количество оръжие, нанесени значителни загуби в убити и ранени. Така сръбската армия губи своята бойна инициатива; не успява овладее Вигин, няма никаква възможност окаже помощ на отстъпващите сръбски войски в района на Сливница. В резултат на тези бойните действия на Северния отряд, в състава на който е основната част от шуменски доброволци, имат решаваща роля и значение не само за отбраната на Вигинската крепост, но оказват съществено влияние върху изхода на войната. Заедно с всички, на особено почит са доброволците-ученици. Единствено пленените две сръбски оръдия и едно сръбско знаме, е тяхно дело. В боя те израстват и добиват нови качества, с които награват своите съученици. Капитан Узунов пише, един ученик-доброволец струва колкото пет обикновени ученици, взети заедно. Общо, наличните сведения за всички наградени

героични прояви в района на Вигин с оргени за храброст, 40% от тях са от Шуменската доброволческа дружина. Този героизъм намира ярко изражение във вече забравения

“МАРШ НА ДОБРОВОЛЦИТЕ ОТ 1885 ГОДИНА”

Ний сме дружни доброволци,
имаме гърди чилик.
Ний живота си не жалим
в тоз тържествен час, велик.

— — —

Напред към бойното поле! —
там славно, сладко днес се мре. /20/

Много активна е дейността в Шумен и околността в зародишето се сред населението мощно

ДОБРОВОЛНО
ПОМОЩНО ДВИЖЕНИЕ
Както при доброволческото движение,

правителството определя Шумен за един от трите центъра /освен София и Търново/ за събиране помощи за фронта. Така че, тук се изпълнява не само пряката домашна работа, а се събират помощи от цяла североизточна България. Мащабна дейност! В Шумен и в кметствата по градове и села от областта се създават Помощи комисии, които събират всичко необходимо за войниците, доброволците и фронтовите военни болници. В тази дейност най-активно се включват дружествата “Червен кръст” и женското дружество “Роголюбие”. Документите с които разполагаме са малко, но те в достатъчна степен разкриват един нов героизъм, не по малък от този на бойното поле, както и мащабността на помощната акция в Шумен и Шуменско. В писмо от 18 декември 1885 г. от населението на с. Върбица “до Софийското дружество “Червен кръст” четем: “С настоящото си писмо имаме част да явим на почитаемото настоятелство, че на 15 миналий месец ноемврий, нашето върбишко

население бе честито да събере и изпрати посредством Османпазарския околийски управител до Софийското гужество “Червен кръст” едно известно число ризи, гащи, калцуну, платна и други потребности, а сега, след завръщането на една част от нашите куриери по селата, събрахме изложеното в приложения списък количество 400 лева, които изпращаме да се употребят в полза на пострадващите български войници от настоящата война”. (21)

От други документи научаваме, че читалище “Арх. Михаил” /”Д. Войников”/ от нищожния си капитал една четвърт отделя за войниците на фронта; че дюлгерското съсловие в Шумен дарява в помощ на доброволците сумата 600 лева; че към фронта се отправят стада рогат добитък за месо; други хранителни продукти: сухари, варица, сирене, сапун, захар чай, даже игли и конци и т.н., и т. н., все примери на висок граждански и патриотичен дълг от страна на шуменското население. (22)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В тази изключително справедлива България война, напрана ѝ през 1885 г. Кралство Сърбия, както шуменското войнство на бойното поле, така и населението на Шумен и областта в тила, изпълняват достойно с дълг към родината.

Независимо от това, че войната е по вина на агресора – Сърбия, невинни са жертвите от двете братски, славянски по кръв страни: българския народ тогава не само че не проявява омраза, а показва любов към сръбския народ. Показателен в това отношение е случаят на 7 ноември, когато шуменската гужа пленява в с. Гъмзово 25 души сърби, все стоголечници, които се оказват познати и близки на нашите – шуменските стари стоголечници. Поради това, вместо проява на враждебни отношения между тях, те гужно и радостно започват да се прегръщат и целуват, като бойни другари и истински братя. Това

такъв урок по родолюбие, човеколюбие и дружба между народите, който няма равен на себе си. Тази тема, още тогава и по-късно включва в произведенията си Иван Вазов, други я увековечават в скулптурни творби и пр. Необходимо е обаче да подчертаем, че част от нейните действителни герои, автори и творци, са бойци и доброволци от Шуменския гарнизон. И днес сред жителите на с. Алдомировци е жив споменът за Иван Вазов, който няколко дни след битката, заедно с един от братята си посещава бойното поле край Алдомировци, прави поклон пред първите пресни гробове на загиналите бойци и командири от 7-и пехотен Преславски полк, в резултат на което под перото му излиза величественият химн „Новото гробище над Сливница“. Нека се гордеем, че в него е заложено шуменско гориво!

Като краен резултат от Съединението и блестящата му защита от българска страна във войната, въпреки понесените тежести, България още по-уверено върви по

пътя на своето развитие във вътрешните и в международните отношения. Променя се политическата и географска карта на Балканите и на Европа. Отворен е дълбок пробив в клаузите на Берлинския договор, които до голяма степен са обезсилени, сринали. Източна Румелия е изтръгната от властта на турския султан и приобщена към Княжеството, територията на страната се увеличава двайно. България се показва в нова светлина пред света, благодарение на собствените си политически, културни и военни усилия. Тя бързо изправя своя икономически, културен и политически ръст, на който по изрази на Константин Иречек, светът вече започва да гледа по друг начин. Съединението – това е българска национална революция образец, пример за нас и за другите народи и днес. Това е първата от поредицата войни за българското национално обединение, които ще продължат чак до 1945 г., но ще завършат с непълни резултати.

Шуменското войнство се завръща от победата на 16 март 1886 г., тържествено посрещнато пак от шуменското гражданство, на същата поляна откъдето го изпращат за бойното поле...

Макар и малко да са местните-шуменски издания и произведения, посветени на събитията от 1885 година, те дават заслужено висока оценка за шуменското участие във войната. Това е преди всичко първия войнишки паметник в с. Алдомировци, построен с дарения от офицерите от 7-и Преславски полк, открит на 7 ноември 1891 г.; отделни исторически трудове, стихове и песни. Към тях са няколкото стихотворения на шуменският патриот-герой, поручик Васил Мутафов, загинал през 1895 г. за свободата на Македония. През октомври 1893 г. поручик Мутафов посещава бившите бойни полета в района на Сливница, в резултат на което написва стихотворението „Възпоменание за 1885 година“, в което бащата разказва на своя син:

Ти виждаш ли, синко сливнишките върхове
усоите мрачни що гнездят се в тях,
и по-далечните там – скалисти върхове?
Из тез места пусти в боевете бях.

Бе страшно, но ний кат орли в боя летях
сякаш в небето искахме да спрем.
Напред и все напред срещу врага вървахме
и искахме всинца с “Напред!” да умрем. (2)

Бележки - IV

1. История на Сръбско-българската война 1 С. 1925, с. 137; История на 7-ий пехот Преславский полк, 1899, с. 91, 264 сл.
2. ЦВА, Ф.1, Оп.5, а.е.19, л. 44; а.е. 73, л. Сръбско-българска война 1885. Сг. Документ. с.44, 49, 251
3. Карастоянов Н., пос. труд, 97.
4. Димов Д. Шуменска епоха, 2005, с. 78-79.
5. ЦВА, Ф.111-Б, Оп.1, а.е. 22, л. 1-2; Българска военна история. Подбрани извори и документи. II, С.1984, с.126-127.
6. ОДА Шумен, Ф.99-К, Оп.1, а.е. 109, л. 1.
7. ЦВА, ф.1, Оп.5, а.е.74, л.206; а.е.313, л. 228; Димов Д. Шуменска епоха, с. 96-97.

8. Димов Димо. Учители и ученици от Шумен-доброволци в Сръбско-българската война 1885 г. Шумен 2010.
9. Велчев Й. Спомени за Сръбско-българската война, сп. „Наша конница” 1922 бр. 4, бр. 5-6.
10. ЦВА, Ф.1, Оп.5, а.е. 74, л. 206; История на Сръбско-българската война 1885, С. 1925, с. 195, 196.
11. История на Сръбско-българската война 1885, С. 1925, с. 239, 240, 242.
12. Димов Д. Шуменска епоха, с. 122.
13. Българска военна история. Подбрани извори и документи.
14. Сръбско-българската война 1885. Подбрани извори и документи, с. 226-228.
15. Карастоянов Н. и др. пос. труд, с. 163.
16. ОДА, Шумен, ф. 578-к, Оп.1, а. е. 19.
17. Димов Д., пос. труд, с. 214.
18. Пак там, с. 214-215.
19. Военен журнал, год. IX, кн. 8 и 9; История ... 1925, с.747.
20. Димов Д. пос. труд, с. 286-287.
21. ОДА Шумен, необработен архив за Сръбско-българската война.
22. Димов Д. пос. труд, с. 233 сл.
23. Мутафов В. Стихотворения, Посмъртно издание, 1942.

В ПОЛКА НА БЕЗСМЪРТНИТЕ

От всичко 17 офицери и около 700 низши чинове, които загиват в Сръбско-българската война 1885 г., гвама от офицерите, гвама от унтерофицерите и 24 редника са от 7-и пехотен Преславски полк. Погребани са в с. Алдомировци, Софийско, където им е издигнат монументален паметник. (виж снимката) Най-много загинали и безследно изчезнали доброволци са от Шуменската доброволческа дружина – 74, за които точен списък няма. От Шумен е известен само едн – Борис Краев, учител, погребан във Вудин.

Списък на загиналите

1. Подпоручик Александър Папанчев, гр. Сливен
2. Подпоручик Петър Кочев, гр. Разград
3. Мл.унтерофицер Иван Недялков, неизвестно
4. Мл. унтерофицер Стефан Минчев, с. Сагина, Рз
5. Редник Бърни Стоянов, гр. Разград

6. Редник Влади Христов, с. Кривня (Сеново), Рз
7. Редник Георги Николов, Каспичан
8. Редник Георги Петков, с. Сеново, Рз
9. Редник Данаил Ангреев, гр. Шумен
10. Редник Добри Станчев, с. Посабина, Рз
11. Редник Жечо Томев, с. Варгун, Рз
12. Ефрейтор Желяз Иванов, неизвестно
13. Редник Иван Маринов, с. Драгоево, Шн
14. Редник Илиа Панчев, с. Росен, Тн
15. Редник Кирил Иванов, гр. Варна
16. Редник Лазар Минчев, с. Осенец, Рз
17. Редник Минчо Петров, гр. Шумен
18. Редник Пенчо Вълчев, с. Злокучен, Шн
19. Редник Слави Дяков, с. Малък Поровец, Рз
20. Редник Станю Радев, неизвестно
21. Ефрейтор Стойко Господинов, с. Опака, Рз
22. Редник Станчо Петков, с. Варгун, Рз
23. Редник Станчо Русев, с. Сеновец, Рз
24. Редник Тодор Станев, с. Сагина, Рз
25. Редник Тодор Янев, неизвестно
26. Редник Трифун Василев, с. Осен, Рз (Тщ)

27. Редник Христо Върбанов, с. Драганово, Т
28. Редник Юрган Илиев, с. Козаревец, Тн

*История на 7-и пехотний Преславский полк, Шумен 189
113, 123, 128, 137, 155. БИА-НБКМ, ф. 271, а. е. 26, л. 26 – рък

С В Е Д Е Н И Е
за убитите, ранените и безследно изчезналит от шуменските поделения
в Сръбско-българската война 1885 г.**

Поделения	Убити		Ранени		Безсл. изч.		Всичко	
	Офицери	Войници	Офицери	Войници	Офицери	Войници	Офицери	Войници
7-и пех. Преславски полк	2	26	3	285	-	45	5	356
2-ри конен полк	-	3	-	7	-	-	-	10
2-и артилерийски полк	-	2	-	10	-	-	-	12
Шуменска доброволческа гружина и гр. доброволци	командири 2	72	2	142	-	около 30	4	244
ОБЩО:	4	103	5	444	-	75	9	622

**ЦВА,Ф.,Он.5, а.е.74, л.315;а.е.303, л.22-23, 63, 93, 115, 116; БИА-НБКМ, Ф. 271, а.е. 26, л. 26

Сведенията за доброволците са непълни. (Д.Д.)

**V. ШУМЕНСКОТО ВОЙНСТВО
В НАРОДООСВОБОДИТЕЛНАТА
БАЛКАНСКА ВОЙНА
1912 – 1913 г.**

ПОДГОТОВКА И МОБИЛИЗАЦИЯ

След отечествената Сръбско-българска война 1885 г., у нас няма друго историческо събитие, освен известната под името “Балканската война 1912-1913 г.”, в подкрепа на която народът да е така едinen, когато народният вик “Свобода на поробените братя в Тракия и Македония” събира в едно мечти и дела. Този лозунг движи цялото стопанско, икономическо, културно и военно развитие на нацията през целите 27 години от Освобождението до 1912 година, че и след това до 1945 г. Това едinenие Пенчо Славейков възпява във възторжени стихове:

Напред и все напред! Да няма първи, сетне
сплотени в строен ред, към идеал завете:
към който е лице обърнал цял народ
и всяко сърце жадуваше живот.

На Балканската война, главно по по нейната 10 годишнина, посвещаваат си трудовете видни български пълководци, командири, преки участници и свидетели на величавите събития. Генерал Рад Димитриев, командващ 3-а българска армия по време на войната още през 1915 г. написва книгата „Трета армия в Балканската война 1912 година” от 406 страници. Капитан Ангел Ганев, който участва във войната като офицер, съставя труд под заглавие „Пионери в борбите за обединението на България” (1 стр.). Майор Атанас Христов – по време на войната адютант на 4-а пехотна дивизия написва друг труд: „4-а пехотна Преслав дивизия през Освободителната война 1912-1913 г.” в две части. (общо 343 стр.). По-къ-

полковник Васил Маринов издава книгата „История на 3-и армейски артилерийски полк 1890-1918 г.“, (270 стр.) а полковник Петър Хаджииванов пише пък книгата „Спомени“ и др. С изключение на полк. Маринов, другите автори са бъдещи генерали, но всички в своите трудове изричат истинското име тази война: “освободителна” “отечествена”, “в пълния смисъл на думата „народна война”, в която участие взема целия български народ, заедно със старците и децата, както и целия работен гобитък на населението.

Като израз на това разбиране, след обявяване на мобилизацията на 17 септември (ст. стил) 1912 г. са бумтенето на бойни маршове от военни оркестри, свирнята на гайдите и кавалите, кръшните хора, които войниците и шуменското гражданство взаимно извиват в казармените и училищни райони. “За трудностите и лишенията, за неизбежните жертви, пише полк. Ганев никои не помисляше, като че ли не се тръгваше на война, а на

сватба”. (1) Святото дело на царя-освободител трябваше да бъде довършено докрай! Такива са резултатите от предварителната морална и материална нагласа на населението и войската в Шуменския гарнизон и областа. Полковник Петър Хаджииванов си спомня, че като ученици, щом чуели за военна стрелба, “всички тичахме към стрелбището до бирената фабрика да гледаме как войниците стрелят по големите бели мишени на които бяха изобразени черни човешки фигури, на главите с червени фесове“. По улиците често се водил “война” между децата българчета и турчета. (2) Независимо от това, българи и турци в града и областта живеят дружно, а местните турци застават на страната на родината си във войната. Майор Атанас Христов пише: “Цялото турско население в дивизионната област, с малки изключения не показва ни най-малка несклонност към непокорство или бунт. Напротив, те уверяваха, че са готови да дадат доброволно и на драго сърце всичко,

което отечеството поиска от тях, наравно с българите. Молеха само да бъдат закриляни от буйните елементи, които ги заплашвали. И действително, всички турски общини безусловно се подчиняваха на наредбите на реквизиционните комисии, а турското население най-редовно се явяваше в частите, за да предложи своите коне и коли”. (3)

Преславската дивизионна област обхваща Преславска, Шуменска, част от Разградска, Търговишка, Поповска, Тервелска, Провадийска, Варненска, Балчишка и Силистренка тогаваши околии.

В сравнение с другите дивизионни области в страната, тя е най-обширна и най-богата на човешки и материални ресурси. Нейното население възлиза на 376 хиляди души: българи 56%, турци – 38%, цигани – 2.5%, гърци – 1.5%, арменци – 1%, евреи – 0.5% и гр. – 0.5%. Турците били освободени от военна служба и 4-а Преславска дивизия се попълва с 90% българи и само 10% други народности. Това население,

което се занимава най-вече с модерно времето си земеделие, било работлива госта заможна, настроено патриотично готово за защита на родината. Дивизионна област тогава разполага с около 45 хиляди мобилизационни коне местна порода, голяма част от тях гържавни, но условно раздадени на селяните, около 30 хиляди делиорман тип коли, удобни за пътищата на войната; плодородието от земята през есента на 1 г., за щастие е много по-богато в сравнение с предните години, факт който повишава настроението и желанието на народа за борба срещу поробителя. (4)

Едно от най-значимите събития в подготовката за война с Турция са

ШУМЕНСКИТЕ КРЕПОСТНИ МАНЕВРИ
от 6 до 11 септември 1912 г. Счита се че са генерална репетиция за войната. На тези маневри от друга страна, практически поставя началото, ражда се Трета българска война.

армия с командващ генерал-лейтенант Радко Димитриев. Тогава за пръв път в България и във света в небето над Шумен, Търговище и Разград лети боен самолет, който реално разузнава разположението на войските, като летците – бивши артилеристи Христо Топракчиев и Симеон Петров бомбардират „противника“ с ръчни гранати. Маневрите имат решаващ принос върху бойните действия на войските, които настъпват много скоро. (5)

Като резултат от практическата дейност по обучението и възпитанието на войската в Шумен прави силно впечатление на стари и млади, за всяко семейство, за всеки род, за цялата нация българският, шуменският войник и командир, портретите на които се поставят като най-свидна украса във всеки български дом. Полковник Васил Маринов пише: „Дълбока бе браздата, която казармата оставяше в душата на младия българин. Войникът бе гордостта на челядта, на цялото семейство. Каква радост обземаше

всички, когато той си идваше в отпуск. Какъв мъжествен вид имаше, когато го уволняваха. Каква разлика от преди. Той знаеше да чете, да пише, знаеше всичко за България, за нейната сила и миналото величие на българския народ. Между строгите казармени стени, хиляди българи почувстваха себе си като членове на една славно племе и с гордост красяха своите къщи с портретите си”. (6)

Днес ние не знаем точно какъв е личният състав на българската армия, навярно тя може да се побере на шуменския футболен стадион. За Балканската война обаче е известно, че малката тогава четири милионна България мобилизира 599 879 млади българи. Генерал Радко Димитриев пише: “Българският народ бе дал на армията си около 12 на сто от цялото население. Такова напрежение Европа не познаваше досега, освен на теория. Ние първи реализирахме последната, като създадохме в пълния смисъл на думата а р м и я – в ъ о р ъ ж е н н а р о д” постижение, непознато

както през Първата, така и през Втората световна война.

А каква е мобилизацията на 4-а Преславска дивизия?

Дивизията води своето начало от 1 януари 1882 г., когато се формира 4-а пеша бригада, която с Указ № 167/1891 г. е преименувана в 4-а пехотна Преславска дивизия. Нейният център – командване, щаб и част от подделенията ѝ, са в Шумен, но в чест на славното минало на България и за славата на българското оръжие, тя получава името на старата столица Велики Преслав. През 1912 г. под командването на своя талантлив началник – генерал-майор Климент Бояджиев, тя мобилизира 565 офицери, 35.400 войници и подофицери, 8.000 коня, 2.460 коли, 72 оръдия. (7) Воините на тази най-голямата българска дивизия (пехотинци, артилеристи, кавалеристи, сапьори, тилов и медицински персонал и др.) по път и без път, в постоянен гъжд, кал и студ, недоспали и недояли, както

през Сръбско-българската война 1885 г., отн надвиват природата, като само за 7 дни, особени затруднения преодоляват 140 km през Преславския и Върбишки балкан и на 1 октомври 1912 г. се установяват в рай за съсредоточаване – обширното Ямбол землище, с готовност за настъпление срещу поробителя.

Вековен враг е срещу нази!
Кой от гнева ни ще го пази?
Напрег!

Кирил Христов

ПОД ГЪРМА НА ПОБЕДИТЕ

В своя труд “Трета армия в Балканска война 1912 г.” генерал-лейтенант Радо Димитриеви, като командващ армията, много пъти сочи за пример бойните подвизи на 4-а Преславска дивизия. Например когато разглежда действията на армията в

на 9 октомври за Ески Полос и Петра, той посочва, че към три часа след пладне, когато към Ески Полос приближават главните сили на дивизията, в бойният ѝ строй не бил включен 7-и Преславски полк – в него били открити няколко случая от тифус, за което лекарите го поставят в карантина. Отчитайки обаче силното желание на бойците и командирите да влязат в бой, той преценява, “че ще бъде непрактично и жестоко обидно да лишим този отличен с бойни традиции полк от честта да участва в борбата” и разпорежда полкът незабавно да се включи в боя. “Нам беше приятно, продължава командващия да видим радостта на храбрия полковник и на чиновите от полка, които срещнахме, след като узнаха, че и тях ги изпращат на полето на честта. Така този славен полк можа да пожъне нови лаври за своите знамена както при Лозенград, тъй и при Караагач”. (8)

При овладяването на укрепения лагер Лозенград на 11 октомври, преславци го

форсират без да спрат – турците отстъпват панически. Тук, от жп гарата в града подофицер Никола Златев Петров от 7-и Преславски полк взема митническият печат на града. Сред отстъпващите турски войски, „преславци” откриват и пленяват едно бойно знаме, което било подарено от жителите на Еникьой на турски полк, който бил прогонен от полесражението. През 1957 година печата и знамето заеха почетно място в Музея на 7-и Преславски полк, а днес – в Музея на Шуменския гарнизон – свидетелство къде геройски са се сражавали шуменските воини. (9)

“При входа на Лозенград, пише пак генерала “войниците от щаба и от конвоя ни бяха обсипани с цветя и чемширови клончета. Улиците бяха заприщени от народ, и ние едва можехме да пристъпваме... Скоро се зачуха звуковете на военна музика”, след която маршируват българските войници, окичени с чемшири и цветя, тъй редки за този сезон на годината... Звуковете на музиките се смесваха

с тържествените потресающи “ура” на тези герои. В тези велики за войника минути бяха забравени и гладуването и умората и безсънните нощи и всички мъки и страдания... Всички и ние лично, в тези незабравими минути изпитвахме великото щастие, че стоим начело на такъвиз юнаци”. (10)

Наши и чуждестранни военни специалисти считат, че Лозенградската операция е един от най-големите триумфи, каквито до тогава военната история познава. Нашите бойци тогава настъпват с една невероятна скорост, сред които са и шуменските воини. При изтъкване неповторимото значение на по-късната Одринска операция, не бива да се забравя и засенчва тази при Лозенград.

От 15 до 20 октомври Преславската дивизия взема пряко участие в операцията на линията Бунархисар – Люлебургас, най-ярко от която е

КАРААГАЧКОТО СРАЖЕНИЕ.

Капитан Марин Куцаров, командир

на 15 рота от 7-и Преславски полк, пи в своя Дневник от войната: “С мерки охрана и с надежда за славна победа настъпват 16 октомври, който донесе славно: макар с много жертви за ротата откуп Караагачко сражение. С пукването на зората още артилерийския двубой не започнат, с подготовката на атаката неподготве получи се заповед от гружинния /командир много кратка: “Напред!” Обект на рота не бе даден, нито пък се даде възможност се направи рекогносцировка на атакуван пункт... Всичко се понесе напред и с чужда стремителност, въпреки силния артилерийски картечен и пушечен огън, се стремеше и с заемането на неприятелската позиция Ротата, движейки се под град от куршуми стигна до р. Караагач. Частите, действащи и около с. Караагач, бидоха разколебани, което се отрази на полка и на ротата”(11)... Броят на убитите и ранените расте. Смъртно е ранен и полковия знаменосец. Но знаме

знаменосец не остава. Наблизо е редник Иван Тотеф Цонев от ротата на капитан Куцаров. Той изостава в атаката от уплаха да не бъде убит, но когато пред очите му полковата светиня е в опасност, той бързо взема друго решение, като поема знамето от умирация знаменосец. Край него се събира група войници и тръгват да настигнат атакуващите, но за да спасят знамето, колебливо са връщат назад. Неочаквано, пред тях на кон застава командира на полка, полковник Йорданов, който се провиква от седлото: „Момчета, знаме, назад се не връща... По-скоро го развейте, честта на полка спасете!“. Бойците само това чакали. Те снемат калъфа и развяват знамето. „А сега напред към противника“, ги подканва командира и сам застава начело на групата. И ето, по-властно от всяка заповед, полковото знаме зове войнишките редици за атака и те стремително влизат в нестихващия бой. (12) Възхитен от героизма на своите бойци, генерал-лейтенант Р. Димитриев възторжено пише:

“Пехотните редове продължават още по-силно да редят. Настъпва кризис в боя. Изпратих заповед началнику дивизията да употреби и последния армейски резерв – 3-а бригада. Обаче отличния началник на дивизията /ген. Климент Бояджиев/ е оценил важността на момента не по-лошо от мен, и сам, по своя инициатива се е разпоредил за това... Като неугържим ураган настъпват напред храбрите полкове на славната 3-а бригада, начело с храбрия си командир, генерал Церковски... Под прикритието на 84 оръдия, отново се раздава като мълния нашето “Напред на нож!” и се понасят напред героите преславци... Обаче противникът не дочаква, а изоставя своите 36 оръдия и в страшен безпорядък бързо отстъпва назад...” Всепризнат дял за това се пада на редник Иван Тотеф Цонев – спасителят на полковото знаме, който е награден с орден за храброст и назначен за нов знаменосец на полка. (13)

След завършване на операцията, на среща

с преславци генерал Р. Димитриеви произнася прочувствено слово, което с възторжен глас завършва: “Славни преславци, славни наг славните, вие победихте!”.

Сред тези победа, на 5 ноември в района на Акалан (с. Белополяне, Хасковска област) се ражда безсмъртния Марш на 4-а Преславска дивизия “ЕЧИ ТИ, ГОРДИ НАШ БАЛКАН”. На този ден майор Никола Янакиев написва текста, а малко по-късно подпоручик Никола Блажев, твори неговата музика. (14)

Ечи ти, горди наш Балкан,
ечи ти, милий великан
„На нож” ний взехме и с „ура”
Ески-Полос и Петра.

Разбит, уплашен нашият враг,
без бой предаде Лозенград.
“На нож” ний взехме и с “ура”
Караагач и Чонгора!

Ечи ти, горди наш Балкан
ечи ти, милий великан
кажи на Стефан Караджа,
че стигнахме Чаталджа.

Ечал си в гревни времена
възпял си много имена
възпей геройските дела
на нови българи сега.

Заедно с този, останал в историята ма едно груго паметно културно събитие беле своето начало – на фронта, пак в Акалан 18 декември 1912 г. шуменските воини запяв националния химн „Шуми Марица” по току-пристигналия нов текст от Иван Вазов, който е непроменен и днес. (15)

БОЙНАТА СЛАВА НА ШУМЕНСКИТЕ ПИОНЕРИ

След победите, този род войска пионерите, се позабравят, а в основата

тези победи са и самите те. Както посочихме, на тях с уважение е посветил своята книга капитан Антон Ганев: “Пионерите в борбите за обединението на България. Действията и бойната слава на 4-а пионерна дружина”, Шумен през 1922 г.

От този труп узнаваме, че при обявяване на Балканската война, пионерната дружина от 4-а Преславска дивизия, с командир подполковник Михаил Семов е в състав от 15 офицери, 2 офицерски кандидати, 907 подофицери и войници и 210 коня. Тя така да се каже стъпва “в бой” преди бойните действия на останалите части. Още по време на похода на дивизията, на нея ѝ се налага да поправя пътя за да премине артилерията, а на 6 и 7 октомври в с. Яйледжик /Висока поляна, Бс/ построява осем полски фурни за хляб. През следващите дни отново е ангажирана в поправката на пътищата, а две роти са щастливи да вземат участие в боевете за Карамза и Ески Полос. На 10 октомври дружината се включва във

вихрената атака на дивизията, в резултат на което противника обръща гръб. И капитан Ганев прави заключение, че “Първият решителен удар е вече нанесен – преславци бяха господари на цялата неприятелска позиция, осеена с турски трупове”. (16)

След овладяването на Лозенград на войските е дадена кратка почивка, но не и на пионерите. На 12 и 13 октомври със сръчност и бързина те построяват 15 полски фурни в града, от хляба на които се ползва не само войската, но и местното население. В боя за Караагач, когато 3-а бригада е вкарана в боя, пионерната дружина запущва получилия се отвор на левия фланг на дивизията.

С настъплението към Чаталджа 4-а Преславска дивизия достига линията Субашкьой, Акалан, Калфакьой, където пионерната дружина прави нови фурни за хляб и други съоръжения, а след преминаване на нашите части към отбрана, по време на примирието от 12 ноември 1912 до 23 януари 1913 г. се

включва в усилена генонощна работа по укрепване на Чаталджанската позиция. По този повод капитан А. Ганев пише: “Оставили за известна време пушките на страна, сега на пионерите предстоеше да приложат на практика всичките свои познания по военнотехническо дело. И ние ги виждаме в ония мрачни, дъждовни и мъгляви ноемврийски дни от ранна сутрин до късно вечер в непрекъснатата работа по устройството на позицията: окопи, ходове за съобщения, изкуствени препятствия, наблюдатели, погребни и нисши, телеграфни и телефонни съобщения, позиционни пътища и такива в тила, мостове – всичко това бе възложено на тях... Ние не сме в състояние да опишем напълно всичкия оня безумен захлас в работата, що бе обзел нашите войници, благодарение на които още към края на месец ноември виждаме... позицията на дивизията, говедена до едно пълно цветущо състояние...”. (17)

След като работата на позицията намалява,

пионерите възстановяват разрушена железопътна линия от станция Кабакча до станция Чаталджа с два железопътни моста. В резултат на това на 12 ноември пристига първият пробен влак до станция Кабакча, първа станция след Чаталджа, в направление за Одрин. По тази линия на 1 декември пристига първият влак с хранителни продукти от България, благодарение на което е преодоляна кризата в прехраната на нашите войски. По-късно се налага групата да разруши част от тази линия, да строи друго място нова и т.н., все с оглед осигуряване на прехраната на войските.

Така, за пионерната група, примирен преминава в непрекъснатата работа по подготовката на нашата армия към настъпление...

Както е известно, настъплението на нашите части при Чаталджа е спряно. За осигуряване на тяхното организирано отстъпление, пионерната група взрив.

железопътни линии и мостове, всичко, което може да се използва от противника, в това число и онова, което сама е строила.

На 21 май 1913 г. 4-а пионерна група се установява на станция Чорлу, където частите на Преславската дивизия се товарят на железницата. Тук пионерите установяват, че в тила на Чаталджанската позиция – Чорлу е превърнат в една голяма гробница на стотици български храбреци от офицери, подофицери и войници. По инициатива на командира на групата, подполковник Семов, преди на напуснат Източна Тракия – тази българска земя, окървавена с българска кръв, пионерите отдават последна почит и поклон. (18)

СЛАВАТА НА ШУМЕНЦИ ПРИ ОДРИН

Щастие е било за поделенията от Шуменския гарнизон, определени да участват в овладяването на Одринската крепост през март 1913 г. Първи през октомври 1912 г. там пристигат обсадните оръдия на Шуменския

крепостен батальон, а от началото на март 1913 г. и 3-а бригада от 4-а Преславска дивизия, която се състои от 43 и 44 пехотни полкове, 1-во артилерийско отделение от 5-и с. с. артилерийски полк, дивизионен лазарет, отделение продоволенствен транспорт и полева болница с общ състав 8058 души, под командването на генерал Ваклин Церковски. (19)

Славна е биографията на генерал Церковски. Роден е на 19. X. 1858 г. в с. Църква, сега квартал на Перник. Като млад има участва да гледа обесването на Васил Левски. Заедно с баща си през 1876 г. се включва в четата на Ильо Войвода, след това двамата са в Сръбско-турската война, и пак двамата се сражават под Самарското знаме на Българското опълчение. През май 1879 г. завършва Военното училище и като подпоручик служи в гвардейския княжески конвой. Участва в Сръбско-българската война 1885 г. като офицер от кавалерията. От 1900 г. е командир на полк, а от 1905 г. – началник

на 1-а бригада от 4-а Преславска дивизия, която се състои от 7-и пехотен Преславски и 19-и пехотен Шуменски полк и групи придатени подделения. През 1907 г. е уволнен от армията и произведен в запаса генерал. През Балканската война е мобилизиран и назначен за командир на 3-а бригада от 4-а Преславска дивизия, която командва в славните победни боеве за Лозенград, Бунар-Хисар и Люле-Бургас, Караагач, Чаталджа. Последната му длъжност е комендант на Огрин. Умира в Шумен през 1917 г. (20)

На 10 март, вече в състава на 2-а армия с командир генерал Никола Иванов, бригадата участва в атаката на Източния сектор на Огринската крепост. На 11, 12 и 13 март тя е в предните позиции на атаката за овладяване на крепостта, когато шуменци проявяват изключителен героизъм на фортовете Айвас Баба, Айджиджолу, Кестенлик, Куру Чешме и гр. Паметен за шуменската артилерия е епизодът от ранната утрин на 13 март. Тогава

отстъпниците по-рано пехотни части от 258-и полк се събират в едно, които командир на 23-и пехотен полк, всеки момент ще пов в знаменна атака „Но за къде без артилерия подкрепя?“, се питат пехотинците. Точно този момент в утринната грезгавина край г в карьер препускат шуменските артилеристи от скорострелните батареи на майор Друм. Те бързат да отворят път на пехотата, като заемат позиция от овладения Айджиджолу откриват огън по атакуващите турци с измерение от 200-300 м. Техния пример вдъхновява пехотинците, които настъпват като лави от всички страни и в 6.15 часа на 13 март Айвас Баба пада в български ръце. Скоро с това, в 9 ч. и 45 мин. турците прекратяват съпротивата и отстъпват в безпорядък (21) Шуменският фелдфебел Васил Греков който бил твърде наблюдателен, забелязва един от бягащите турски войници, с нещо необичайно в раницата си. Настига с издигната над главата му сабя и го спира

Заповягва му да извади багажа от раницата си, в която се оказва изключително скъпа реликва – едно бойно турско знаме. Заедно с войника, Греков намира оставената в окопите гръжка на знамето, върху която отново го приковават, след което го предават на командира на ротата. Това е второто знаме, което също зае своето място в музея на 7-и Преславски полк, а след това – и в музея на гарнизона. (22)

Скоро след турското отстъпление, при генерал Церковски, (който вече е командир на маневрените войски) пристига на файтон най-високопоставения турски парламентър – началника на турската артилерия в крепостта Исмаил паша, пратен от Шукри паша с пълномощно да предаде крепостта. Пристига и генерал Грънчаров, който заедно с генерал Церковски, по молба на Исмаил паша се качват в неговия файтон. В страни от файтона на кон, с чисто бели ръкавици и сабя в ръка е полковник Мархолев,

начело на свита офицери, също на коне. Всички тръгват към града, в който нашите войски влизат с музика и с “ура”, където ще се водят преговорите за капитулацията на турската армия. По пътя, вече в града насреща иде съгъстена наша рота войници, на рамо със зелено-червени пленени бойни турски знамена. Генерал Грънчаров поздравява тази необичайна наша знаменна рота с голямата победа, войниците викат “ура” и хвърлят шапките нагоре, конете с файтона се подплашват, скачат, обръщат го, но пострадали няма, групата продължава своя път само на коне. Нищо не може да помрачи радостта от победата, от това, че българската армия е написала нова, славна страница в историята на България... (23)

Вестта за победата при Огрин бързо обхваща българските войски, които са на другата фронтова линия. Майор Атанас Христов по-късно ще напише в своята книга: “На 13 март се получи радостната вест, че

Огрин е превзет от нашата 2-а армия и че 3-а бригада от Преславската дивизия и първо отделение от 5 скорострелен артилерийски полк са взели голямо участие в атаката, като особено се е отличило със своите действия артилерийското отделение. Тази новина скоро се разпръсна из всички части на дивизията и се посрещна с най-голяма радост от всички войници. Благородна радост беше изписана по лицата на всички чинове от дивизията: те се радваха на големия успех на нашето оръжие и бяха горди, че в това блестящо дело Преславци са вложили своя устрем”. По същия повод, командира на 15-а рота от 7-и Преславски полк, капитан Марин Куцаров пише в своя Дневник: “13 март, ден сряда 1913 г. Днес се чуваше далечна артилерийска канонада. Съобща се за пагането на Огрин. Ротата ликува по този случай”. (24)

От този ден на победата, генерал Церковски е назначен за пръв комендант на Огрин. Като такъв той е натоварен с много

работа: разоръжаване на пленения турски гарнизон; настаняване на нашите войски; осигуряване на прехраната за войската; населението в града; локализиране гнезда на заразни болести и пр. Но има и нещо друго, важно и приятно, с което генерал Церковски се справя отлично. Под негово ръководство войските от Източния сектор, в това число шуменските воини, преминават през центъра на Огрин в тържествен Парад на победи. След това български и българи от Огрин войните освободители, извиват буйно българско хоро. (25) Незабравими мигове от Свободан

Бележки - V

1. Ганев, Антон Пионерите в борбите обединението на България, Шумен, 1922, с.
2. Хаджииванов Петър. Спомени, С. 2006, с.
3. Христов Атанас. Действията на 4-та пехота

- Преславска дивизия в Освободителната война 1912 – 1913 г. част I, С. 1915, с. 11.
4. Пак там, с. 6-8.
  5. 6-к Утро, 7 септември 1912 г.
  6. Маринов, Васил История на 3-и армейски артилерийски полк 1890 – 1918, Шумен 1940, с. 21.
  7. Христов, Атанас, пос. съчинение, с. 14.
  8. Димитриеф, Радко. Трета армия в Балканската война 1912 година. С. 1922, с. 98.
  9. Експонати в Музея на Шуменския гарнизон.
  10. Димитриеф, Р., пос. съчинение, с. 131.
  11. Дневник на капитан Марин Куцаров, с. 1904, с. 26.
  12. Пак там, с. 116; Димов Д. Слабата на шуменските бойни знамена, Шумен 2010, с. 10-11.
  13. Пак там.
  14. Д-р Русев, Никола. По следите на една безсмъртна песен, т. I, 1988, с. 173 сл.
  15. Дневник на капитан Марин Куцаров, с. 118.
  16. Ганев, Антон, пос. съчинение, с. 22-27.
  17. Пак там, с. 35.
  18. Пак там, с. 52.
  19. Христов, Атанас, пос. съчинение, с. 9, 15.
  20. Офицерският корпус в България 1878 – 1944, буква Ц; Маринов, Илия. Генерал Церковски в Шумен, в. „Промяна”, 16 април 1992.
  21. Маринов, Васил, пос. съчинение, с. 122-124.
  22. Експонати в Музея на Шуменския гарнизон.
  23. Военноинженерна библиотека, кн.V-VI, 1927 г.; Димов, Д. пос. съчинение, с.13-15.
  24. Дневник на кап. Куцаров, с. 76.
  25. Българската армия в Първата балканска война Енциклопедичен справочник 1912 – 1913 г., С. 1997, с. 133 сл. Виж снимката.

VI. ВТОРА БАЛКАНСКА (МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКА) ВОЙНА 1913 г.

Междусъюзническата война на Балканите (втора балканска), която се води между вчерашните съюзници срещу Турция, продължава само един месец – от 16 юни до 18 юли 1913 г. Кратка е по време, но е най-типичният исторически пример на алчен грабеж, недалновидност, непристойни съседски държавни взаимоотношения и нисък морал на държавните ръководители, било то цар, крал, княз или султан от балканските страни. Сърбия, Гърция, Черна гора, Турция и Румъния – всички срещу България. Въпреки това, поради безумието на цар Фердинанд, на 16 юни България първа започва войната. (1)

Още в самото начало 4-та пехотна Преславска дивизия е пригледана към 5-та армия, чиито действия се развиват на западно-граничния Кюстендилски боен театър, както тогава го наричат, който се простира (виж

схемата) от Мала Царцария – пост Голем Жеравино – пост Коприва вкл. – Равна на лабиринт от разхвърлени и силно пресечени планински възвишения и падини.

На 23 юни дивизията се придвижва района на Гюешево на север към Жеравино където се развързва в боен ред и изтласкват навлезлите в наша територия сръбски войски. Артилеристите, с помощта на пионери изкарват оръдията по стръмните склонове ръце. Боят продължава и през следващия ден – юни, когато сърбите тръгват в настъпление. Те обаче не дочакват контранастъплението и удара „на нож“ на преславци, като се спасяват с бягство и очистват позицията. (2) Ето капитан Марин Куцаров е записал тази атака в своя дневника:

„24 юни 1913 г., понеделник. Атака върху Малка Царцария... Към 6.1/2-7 ч. дружината бе източено от върха... Ротите смъкнаха, използвайки добре подстъпите покрай църквата и благодарение на убийствени

артилерийски огън на нашата артилерия, особено на полската батарея, която бе пристигнала, към 11 часа бяха се качили на върха. Сърбите се разколебаха и започнаха да бягат. Забелязано това, подаде се сигнал за атака. Войниците се поободриха и се хвърлиха на нож. Движение идеално. Дивизионният се възхити от настъпването на гругината. Атаката, макар и силно обстрелвана, се извърши благополучно, успешно. Пленихме 2 офицери, около 50 редници. (виж снимката) Трофей: взеха се много пушки, бомби, шинели, лопати, патрони и др. Всичко бе свършено до 1 часа след пладне. Настанихме се на заетия пункт – упорната му отбрана. Командирът Добрев благодари... Убити 2 погофицери, 1 редник, ранени 15 редника”. (3)

Капитан А. Ганев подчертава в своята книга, че „както в боевете при Ески Полос и Петра, при Караагач и сега, ние виждаме навсякъде сплотените и общи действия на пехотните и артилерийски части. Дивизията

пък от своя страна непрекъснато е в контакт със щаба на армията, получава навреме всички оперативни заповеди и груги нареждания, като по този начин координира действията си с тия на гругите дивизии от армията. За успеха на всичко това трябва да се благодари преди всичко на нашите неуморими телеграфисти. Достатъчно е да се знае, че през тази война, която трая всичко около 45 дни, само през телефонните станции на дивизията са били предадени повече от десет хиляди служебни телефонограми, или дневно се пада средно над 220 телефонограми”. (4)

= По време на Междусъюзническата война се извисява бойната слава на още един шуменски войн – полковник Константин Великов Каварналиев.

Роден е на 15 ноември 1865 г. в Шумен. През 1885 г. завършва Военното училище, но още непроизведен в офицерски чин, като портупей-юнкер е командир на взвод в

Сръбско-българската война. След това служи в артилерията и е командир на батарея във 2-и артилерийски полк в Шумен. През 1897 г. завършва Военна академия в Италия, след което е назначен за началник на щаба на 5-а пехотна Дунавска дивизия. По време на Балканската война е назначен за командир на 3-а Балканска дивизия. В последвалата Междусъюзническа война, под негово командване дивизията извоюва слави победи срещу многократно превъзхождащ я противник на сръбската укрепена позиция при моста на р. Вардар до гр. Гевгели и в сраженията с гърците при Смол, Аржан и Дојран Покели. При последното сражение на 23 юни 1913 г., когато разполага само с един полк от 3000 души, той не само ръководи боя, но и сам, с автомат в ръка влиза в бойните редици на войниците. Сръбската войска, макар и многочислена, е прогонена. В този бой полковник Каварналиев е ранен, когато поради загуба на кръв, бързо загубва сили. Успява да каже: „Пратете да съобщят

полковнику Филипову да ме замести!“. Погребан е не далеко от командния му пункт, който се намирал в близост до Валандово, Дојра Гевгели. Това е една от най-свидните шумен жертви за свободата на Македония. Посмъртно му е присвоено звание генерал.

През Първата световна война, в райкьдето по-рано воюва дивизията на Каварналиега сега воюва Плевенската дивизия. В знак признателност, плевенските войници издигли паметник на Каварналиев, там, където бил погребан, който сегашните власти на Македония събарят... Днес този паметник се намира в Шумен, открит от Президент на Република България Георги Първанов на ноември 2009 г. (5)

Значително по-рано от войните, на юли 1895 г., в известната Четническа акция като командир на доброволческа група за свободата на Македония загива едруг шуменски войн – поручик Васил На Мутафов. Погребан е в Пехчево, но гробът

вече е неизвестен, а паметник за него няма. По-рано на негово име е била днешната ул. „Л. Кошум“, където той се е родил и живял. (6)

Въпреки героичните победи на българската армия, в това число и на преславци, поради неравните сили, събитията не се развиват в полза на България. След като нашата армия се ангажира със сърби и гърци, освободените територии остават оголени, които турската армия си връща отново като пресича линията Мидия-Енос. От север румънски войски минават Дунава и нахлуват на наша територия... В резултат, съгласно Букурещкия мир от 28 юли 1913 г. България е ограбена от Сърбия, от Гърция, от Румъния и от Турция. Родината ни остава да граничи само със свои територии и свое население, което отново е под робство, това е част от Македония, Източна Тракия, Южна Добруджа. (7) Румъния има апетити дори към целия бивш крепостен четириъгълник: Силистра – Русе – Шумен и Варна. В подкрепа

на България не застава нито една от Великите сили. Националната катастрофа идва сега, след Междусъюзническа война. Причината естествено не е в армията, а в това, че българските политици и държавници, начело с цар Фердинанд не само, че не се оказват на висотата на българската армия, а провеждат с нищо необоснована авантюристичната политика. Причината е в политиката на „великите сили“, които, както пише „Работнически вестник“, орган на БРСДП (т. с.) „нямат никакъв интерес, щото на Балканския полуостров да има една голяма и силна държава, нямат интерес да допуснат една победоносна война на България против Турция“. (8) Противоречията не могат да се решат с война, а чрез мирни средства...

Бележки - VI

1. История на България, т. II, С. 1962, с. 279.
2. Ганев, А. пос. труд, с. 59.
3. Дневник на кап. Куцаров... с. 173.

4. Ганев А. пос. труд, с. 54.
5. Из пресата.
6. Димов, Д. – сб. Поборническо и културно съзвездие Мутафови. Ш. 2004, с. 23, 43 сл.
7. История на България, т. II, с. 284-286.
8. Работнически вестник, бр. 260, 22 септ. 1912.

VII. ШУМЕНСКОТО ВОЙНСТВО В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА 1915 – 1918 г.

Този война се нарича още „Европейска“, последно време – „Голямата война“. Тя започна на 28 юли 1914 г. между двете военни групировки в Европа – от една страна Съглашение: Франция, Англия, Русия и Сърбия, а от друга – Тройният съюз: Германия, Австрия и Турция. България застава на страната на Тройния съюз, който дава по-големи надежди в поглед за пълно обединение на българския народ. Действително, единствената цел, която преследваше България в тази война, е старата справедлива мечта – обединение на българския народ!

С обявената на 21 септември обща мобилизация, в България се формират три армии: 1-а с командващ генерал Климе Бояджиев; 2-а – генерал Георги Тодоров и 3-та – генерал Стефан Тошев. Главнокомандващ

генерал Никола Жеков с началник на щаба – ген. Константин Жостов (1).

Българските войски се съсредоточават така:

1-а армия – от р. Дунав до гр. Трън; 2-а армия с конната дивизия – в района на Кюстендил – Горна Джумая (Благоевград); 3-а армия, към която е и шуменската 4-а Преславска дивизия с четири бригади – на Добруджанската граница, срещу Румъния и Русия.

След като през 1913 г. Румъния заграбва Тутракан, тя го превръща в първокласна военна крепост, която прилича на полукръг, двата края на който опират на Дунава. В нея са изградени 15 форта (укрепления), съединени с окопи и ходове. Заг фортовата линия е втората отбранителна линия на 1-4 км пред града. Наред с усилените фортификационни постройки – фортове, окопи, ходове, галерии, бетонни гнезда и пр., са развити 7-8 реда телени заграждения от по два пояса, вълчи ями

и засеки. Гарнизонът, назначен да защитава крепостта имал личен състав от 35 000 елитни румънски войници със 246 оръдия, около 78 картечници и няколко куполни оръдия. (2)

На 2 септември 1916 г. 3-а армия настъпва към Тутракан, като по пътя си отхвърля всички румънски части. Конната дивизия на генерал Иван Колев, към която е и шуменският 10-и конен полк, овладява Курт-Бунар (Тервел). Същия ден в боят при Кочмар – Карapelит, кавалеристите напълно разгромяват една елитна румънска пехотна дивизия (3). Така започва бойния поход на нашата армия към знаменитата за България

ТУТРАКАНСКА ЕПОПЕЯ,
която е част от най-героичната история на шуменското войнство и на Шумен.

Със заповед на генерал Тошев от 3 септември, за атаката на Тутраканската крепост се формира мощна ударна групировка, начело с талантливия командир на 4-а

Преславска дивизия генерал Пантелей Киселов. Дивизията е в състав от четири бригади, подсилена с пригадените ѝ 1-а бригада от 1-а Софийска дивизия и отряда на полковник Хамерщайн. В групировката общо влизат 31 дружини, 36 батареи, 8 картечни роти, 7 ескадрона и 4 пионерни роти с общо 55 000 бойци, 132 оръдия и 53 картечници (4). В направлението на Главния удар е Преславската дивизия.

В 6.30 ч. на 5 септември, съгласно заповедта на генерал Киселов, започва артилерийската подготовка на атаката, в която участва цялата шуменска артилерия – 2-и тежък арт. полк и 5-и арт. полк с неговите подразделения. Стрелбата се води с възможна най-голяма бързина в продължение на час и половина. Крепостната артилерия на противника е разстроена, а войниците му напускат окопите и бягат назад. Командващият румънската армия, генерал Теодореску толкова е изплашен, че докладва до щаба в Букурещ, че българите

обстрелват крепостта с 305 мм оръжия, каквито не е имало.

В 8.00 ч пехотата тръгва в неугържи атака – 4-а Преславска дивизия нанася главен удар от юг, а 1-а дивизия – спомагателни от изток. Шуменският 7-и пехотен Преслав полк получава задача да овладее междина между фортите № 7 и № 8, където не паднал нито един снаряд, в резултат на което живата сила и съоръженията на противника в нея остават невредими. Преславци разбират, че този крайно опасен за тях пропуск артилерийската подготовка, въпреки това заедно с всички дружини, точно в 8.00 ч. с бойни песни и мощна „ура“ настъпват енергично в указаното направление. След четири часа те понасяйки тежки загуби в убити и ранени, отблъскват противника, като достигат 200-300 крачки от телените мрежи на неговата отбрана (5). В 12.00 ч. те се вдигат на атака, която е описана в историята на полка така: „Тръбните сигнали процепиха въздуха

подхванати по цялата линия, и преславци като един човек се вдигнаха напред със страшно гръмовито „ура”. Настана величествена, героична минута – командирът на полка, подполковник Добрев, следван от своя щаб, от командира на 4-а дружина майор Куцаров и от знаменосеца, повеле разбърканите преславски части към славния момент на един велик подвиг. С развято знаме и под звуците на народния химн „Шуми Марица”, преславци полетяха към неприятелската позиция. Море от хора покри местността и с бурен рев „ура” се понесе за страшна кървава разправа с врага. Обхванати от пламъка на себеотрицанието, разярени и с огнени погледи, преславци се нахвърлиха из телените мрежи. Едни сечаха телта с лопати, други хвърляха раниците си, за да мина по тях, трети се силеха направо да минат широката телена преграда, а в това време неприятелските пушки и картечници, последните даже и от близките дървета, сееха смърт из техните редове. По телената мрежа

увисваха телата на много герои, но здравите пламенно се бореха с препятствието. С героична смелост и изумително презрение към смъртта те прокарваха последните крачки на своя страшен път. Най-сетне техните вълни прехвърлиха преградата, втурнаха се между ужасения враг и заляха позицията му с неугържима стихийност. Настана страшна минута на близка смъртна борба... Преславци с „ура” напредваха из неприятелската позиция, като унищожаваша и пленяваха обезумелия враг”. (6)

Настъплението продължава и през следващия ден, който към 10.30 ч. става особено тежък – събрал всички сили, противникът прави последен отчаян опит да спре настъплението на полка. Но с активната намеса на батареята на 5-и артилерийски полк, румънските части са принудени да отстъпят към града. Преславци се вдигат отново в атака и към 14.30 ч. достигат с веригите си на около 500 м. от румънските казарми. Такива са бойните успехи

и от другите полкове на Преславската дивизия. Сред румънските войници настъпва паническо бягство към реката, където ги настигат артилерийските снаряди. Корабите, извозващи ранените, под страх да не пострадат от артилерията ни, не се връщат отново за други... В 18.25 ч. на 6 септември генерал Киселов докладва на генерал Тошев: „Днес след дълъг бой към 4 ч. след падне противникът биде отблъснат от Втората отбранителна линия и нашите части влязоха в Тутракан”. Българската армия пленява 28 020 румънски войници, 480 офицери и цялото въоръжение на противника. (7)

За тази победа от 7-и пехотен Преславски полк с личен състав 4936 командири и бойци, загиват 497 души, ранени 1522; от 19-и пехотен полк убитите са 369, ранените – 1496. В проценти за 7-и полк, загубите от убити и ранени са както следва: подофицери – 31%, войници – 39.7%, офицери – 51%. Загубите само от 3-а група на полка са още по-големи: 65%

от офицерите, 39% от подофицерите и 5% от войниците. (8) Въпреки това, полкът нарушава своята боеспособност, а се счита че при 30% загуби поделението е разстроено при 50% – извадено от строя. Общо убити ранени при щурмувалите крепостта са 10 войници и офицери. (9)

Прави силно впечатление, че най-голям процента на убитите и ранени офицери – от 72, 7 убити, а 30 ранени. Това са първоначално командири на взводове и на ротационни командири, които командват не „Напред, юнаци”, а „С мен, юнаци” и без страх застават начело войнишката атака, ярък показател за личен пример на офицерите в боя. Не случайно „непревземаната” крепост пада само за часа. А за разлика от загиналите войници, които били погребвани в братски гробници, загинали офицери са полагани в самостоятелни гробници.

Величавият подвиг при Тутракан остава трайни следи в творчеството на поети, писатели, художници, композитори, историци

и гр. творци. Още по време на сраженията Иван Вазов посвещава цикъл от творчеството си, както сам пише на „великата победа при Тутракан“. В чест на тази велика победа е стихотворението му

ТУТРАКАН

Име скромно и незнайно,
име славно в моя час –
Тутракан! Потръпвам тайно,
щом те изговоря аз.

Тутракан! О, епопея
на народната ни мощ,
вихрен устрем на идея,
блясък светкавичен на нож!

Паметнико величави
на омраза и любов,
в наниза на наште слави
нова слава, лавър нов!

Име славно, как клик бранен,
име – вечна гордост нам,
громко кат бой барабанен,
свято като песен в храм.

През януари 1917 г. генерал Киселов лично посещава Вазов и от името на Преславската дивизия му благодари за посветеното на нея стихотворение, което вдъхновява шуменското войнство в боевете за свободата на Добруджа.
(10)

Под впечатленията на сраженията при Тутракан, класикът на българската песен, композиторът Добри Христов пише последната си симфонична творба-увертюрата „Тутраканска епопея“, която той посвещава на 4-а Преславска дивизия. Това е единственото музикално произведение, в което се възпява величавия подвиг и саможертвата на българските войници и офицери край Тутракан през 1916 г. Победата при Тутракан увековечава върху художествени платна

големият български художник, шуменецът Александър Мутафов. През 1932 г. поетът фелдфебел Димитър Загорски пише Марш на 7-и Преславски полк със следния припев:

И подвигът ни дивен, в бой разгарян
с кървав меч е изгълбан.
Настръхнали със страх ще го повтарят
Карагач и Тутракан.

На корицата на историята на полка, издание 1934 г. са изобразени войници в атака с надпис от една дума – „Тутракан”.

Победата на 4-а Преславска дивизия при Тутракан, е не само блестяща, но и ключова победа. Разгромът на румънските войски тук отваря пътя на нашата армия за по-нататъшното бързо освобождаване на Добруджа. Следват нови героични сражения по линията Черна вода – Кокарджа; по Кобадинската позиция с характерни боеве за гр. Меджидие, с. Принципе Никола, прогонване

на руската войска от гр. Кюстенджа; бою за с Ракул, с. Лукавица, като на 3 януари 1917 г. преславци завладяват укрепена позиция при гр. Мачин-Исакча. Тук войници и командирите получават нормална фронтна почивка от непрекъснатите денонощни чети месеца сражения, но доволни и горди, че даги свобода и човешки живот на българите златна Добруджа.

Жителите в освободените градове и селска особена радост и гостоприемство посрещат своите освободители. Интересни в това отношение са спомените на капитан Ангел Ганев за това как се е чувствала

„Първа пионерна рота в град Тулча.

След освобождаването на Добруджа, пионерна рота от дружната бе най-щастлива, че ней се пада да квартирува в красивия град Тулча, населението на който в болшинството е чисто българско. Тук офицерите и войниците бяха приети с разтворени обятия и очакващите десетки години своите спасител

българи. Всеки тулчанец се считаше горд да има за гости по един или няколко юнаци от храбрата българска войска, на които отдаваше от все сърце всичко, с което разполагаше. И нашите герои заживяха като у дома си.

Тулчанци не изпущаха и един случай да манифестират своята признателност за дарената им свобода. Особено тържествено бе посрещната Новата 1917 година, съвместно с населението и войската. На тържеството, което бе устроено в българското читалище а града, присъстваха и поканените офицери и войници от пионерната рота.

С течение на времето, пионерите постепенно се запознаха с по-голяма част от родолюбивите тукашни българи и помежду едните и другите се завърза една интимност, спомените от която ще бъдат завинаги едни от най-приятните за през целия им живот, както на освободителите, така и на освободените...

По инициатива на подполковник Димитър

Рашев – командир на пионерната група, с трудът на групата на 10 февруари 1918 г. в българското село Гречи, тържествено бе открит величествен паметник, посветен на падналите герои от 4-а пехотна Преславска дивизия в борбите за свободата а Добруджа”. (11),

Навярно този паметник сега не съществува.

След разбиране на румънско-руските войски и освобождаването на Добруджа, 4-а Преславска дивизия остава на достигната линия в района на Мачин-Исакча, като се подготвя за заминаване на Южния – Македонски фронт, в помощ на другите наши войски. През това време, само за няколко дни останалите български войски преминават Дунава и достигат столицата на Румъния – Букурещ. Румъния е завладяна – наказана за коварните си действия спрямо България през 1913 г. Малко по-късно, за спомен от тази победа, поручик Б. Байчев от 7-и пех. Преславски полк, купува от Букурещ малък фотографски апарат с мях, запазен в Музея

на 7-и Преславски полк, а след това в Музея на Шуменския гарнизон.

ШУМЕНСКОТО ВОЙНСТВО НА ЮЖНИЯ ФРОНТ – МАКЕДОНИЯ

Догето 3-а армия освобождава Добруджа, гругите наши войски се сражават на Южния фронт цели 3 години против армиите на няколко народности (англичани, гърци, италианци, руснаци, сърби, французи, и гр.) В реговете на 4-и опълченски полк се сражава и

ДЯДО МИНЧО ОТ СМЯДОВО, ШУМЕНСКО

За него през 1937 г. пише в спомените си полковник В. Атанасов, който споделя, че в края на ноември 1916 г. полкът заема позиция срещу французите по височините, западно от гр. Битоля. За да се запази присъствието му в тайна от противника, войниците копаят окопите си нощем, а генем се оттеглят на почивка, скрити зад гребена. Французите

през деня забелязват окопите, които не б са завършени и без да разберат, че са праз откриват по тях артилерийски огън, с което техните пехотинци навлизат траншеите. В това време дядо Минчо внушителната си фигура и големите муст се погава навън от скривалището си, ви французите в окопите и се провиква: „Дръж ги момчета, че отидоха ни окопите!” Скач всички и прогонват „на нож” изненаданит уплашени французи. Дядо Минчо пленява три техни офицери и няколко войници, кои завежда при бригадния командир, полковн Тасев. Полковник Тасев, възхитен му каз „Ти си бил храбър, бе, дядо Минчо”! „Не, не с храбър, господин полковник, но като вид че французите навлязоха в окопите, уплаи се и от страх извиках. Всички гругно нахвърлихме тогава върху французите с бол и със щикове в ръце, ги изгонихме, а тези г пленихме”. (12)

Този пример показва, че скромни

български войник, и когато е в трудно положение, и когато дори се страхува, пак може да бъде герой. НО ТОЗИ УСТРЕМ Е СПРЯН от независещи от командирите и войниците на фронта причини. Какви са те?

В тила, се развива голяма спекула, населението обеднява, трудно живее. Цените на хранителните и другите продукти растат. Поради липса на работна ръка, земята в селата остава необработена и незасята. В училищата няма средства за отопление. Учениците нямат пари за учебници Шуменската община дори яма пари за заплатите на своите чиновници. По-голяма част от населението гладува.

От края на 1917 и през 1918 г., на фронта животът на войската се влошава. Запасите от храни намаляват поради безконтролното им изнасяне за Германия, Австроунгария и Турция. Хлябът, който се дава на ден първоначално по 1.200 кг, постепенно се намалява до 500 грама, при това в лошо качество, често само

от царевица, има дори гни, през които не се дава хляб. Месо не се готви. Освен, че гладуват, войниците са полу-боси и полу-обути. Противниковата артилерия постоянно стреля по нашите позиции и нанася тежки загуби в убити и ранени. В замяна, на нашите артилеристи често се напомня да пестят снарядите, тъй като други няма. Стига се до там, че когато Добруджа вече е освободена, на малобройната германска войска се определя по-голяма и по-богата територия за снабдяване с храни, а за 4-а Преславска дивизия, която изнася тежестите на войната – по-малка и по-бедна. Това довежда до сериозни разпри както между командването на двете войски, така и между българските и германските войници.(13) В същото време, съюзниците на България – Германия, Австроунгария и Турция, които разполагат с големи резерви от материални и човешки ресурси, търпят на фронта сериозни поражения, особено на

Западния фронт. (14)

Октомврийска революция в Русия през 1917 г., която призовава народите към мир, внася коренна промяна в отношението на нашите войници към войната. Те започват да я ненавиждат. Това още повече се засилва когато между войниците и офицерите от 4-а Преславска дивизия и тези от 115-а Сибирска руска дивизия на Добруджанския фронт се провеждат срещи, на които се водят разговори за побратимяване, за слагане край на войната, за сваляне от власт виновните за приближаващата в България катастрофа. (15) За всички става съвършено ясно, че войната няма да реши въпроса за обединението на българския народ. Като продължение на всичко това са

ВОЙНИШКИТЕ БУНТОВЕ

В резултат на създаденото тежко положение на фронта, на 20 февруари 1918 г., в района на гр. Мачин първи на бунт се надигат войниците от 48-и пехотен полк от

4-а Преславска дивизия. Те издават листовт провеждат открити събрания и пр. в които искат да се подобри храната и облеклото тъй като задачата за освобождаването на Добруджа е изпълнена – да се сложи край на войната и настъпи мир, който войниците сами трябва да извоюват; да бъде свалено от власт правителството, виновно за тежкото положение на фронта и в тила...

Военнополевият съд (ВПС) в дивизията оценява този бунт като „явно въстание противене на заповедите на началството“. Обвинени за това са 31 от войниците, които са изправени да отговарят пред съда. На 1 март ВПС издава следните присъди: редник Георги Янев Пехливанов (7-и пех. Преслав полк, от Шумен), ефрейтор Тодор Став Куртев – 48-и пех. полк, от с. Равна гора Варненско, редниците Юрган Неделчев Ковач (48-и пех. полк, от с. Аврен Варненско), Ян Зиббер Хюсеинов (48-и пех. полк, от с. Чайлък Скопско) – на смърт, чрез разстрел. Деф

души били осъдени по на 15 години строг тъмничен затвор, един на 10 години, други на по-малко и т. н. Двама били оправдани.

Осъдените прекарват затворническите години в шуменския затвор, който се намирал в сегашния район на Военното артилерийско училище. Осъдените на смърт, първоначално са в същия затвор, но рано сутринта на 30 юли 1918 г. били разстреляни на гарнизонното стрелбище до бирената фабрика на Къошковице. По повод 50-годишнината от този трагичен, но героичен епизод, на 29 юли 1968 г. там бе тържествено открита паметна плоча с техните имена.

При такава обстановка, през май 1918 г. 4-а пехотна Преславска дивизия се прехвърля на Южния фронт – Македония. Тук преславци също героично се сражават, но продължават и броженията. През месец юни на бунт се надига 31-и пехотен полк. В резултат, само от един взвод от 2 до 15 години затвор са осъдени 22 души, а обвинените за главни

организатори, редниците Харалампи Петров Шейнов и Иван Рачев Вълчев от с. Злокучен (Ивански) – на смърт чрез разстрел, чиято присъда е изпълнена тайно край Шумен. Само през първата половина на 1918 г. Военно-полевият съд на дивизията разглежда около 550 дела и осъжда на различни години строг тъмничен затвор над 1500 души. (16)

МАКЕДОНСКИ ФРОНТ. КРАЙ НА ВОЙНАТА

На Македонския фронт, Преславската дивизия влиза в състава на 62-и германски корпус, като заема за отбрана участъка Крушевица в Завоя на р. Черна, заключен между Източна Черна и прохода Орле – от височината Градище до кола 870 включително.

Както на Северния, така и на Южния фронт, много активно в бойните действия участва 2-и тежък артилерийски полк. По едно от неговите отделения са изпратени

за артилерийска поддръжка на 4-а, 5-а и 6-а пехотна дивизия.

И тук, Българската армия печели победи след победи, но на 14 септември 1918 г., след няколкодневна артилерийска подготовка, Съглашенската армия предприема мащабно настъпление на Македонския фронт. Главният удар е нанесен на Добро Поле в участъците на 2-а Тракийска и 2-а Балканската дивизия. Загиват стотици, между които и командирът на 19-и пехотен Шуменски полк, полковник Антон Дяков. В резултат от направения пробив, българската армия започва отстъпление по целия фронт. На 20 септември, без да е претърпяла поражение, по съответна заповед, и Преславската дивизия започва организирано отстъпление от позиция Крушевица. Положението става изключително тежко. Негодуванието сред войниците от разбитите дивизии бързо расте, към които се присъединяват и войници от 4-а Преславска и 9-а Плевенска дивизия. На 25 септември, водачите

на Българския земеделски съюз Александър Стамболийски и Райко Даскалов в Рагом където са събрани няколко хиляди войни обявяват че монархическото правителство е свалено и провъзгласяват България република. Така започва Войнишкото въстание през 1918 г. На 28 септември сутринта, около 2500 разбунтували се войници, натоварени в 5 влака, потеглят от Рагомир и Перник и владая за София да търсят отговорност правителството. На Захарна фабрика с юнкери от Военното училище и школници от ШЗС завързва се кървава схватка, но не успяват да ги спрат. Въпреки, че загиват около 100 въстаници, от четирите дивизии пристигат нови и нови колони въстанали войници, чият брой достига около 8000 души, които тръгват към София. На 29 срещу 30 септември в нощта, в района на Княжево, Лагера и Боянски редут те са срещнати не само от български но и от немски войски – юнкери, пехотници, картечници и бомби, кавалерия, артилери

самолети, и са разбити. (17).

Погромът върху българската армия идва не от бойното поле, не от бунтовете, а от неправилната политика на правителството, което присъединява България към по-слабата срещу по-силната военна коалиция. Но в хода на войната тя е можело да бъде поправена, което не е направено. Освен това, съгласно сключеното Солунското споразумение с Антантата на 30 септември, четири български дивизии, в това число и Преславската от 62-и корпус, които се оказват на запад от Скопие, обезоръжени и без знаме, следвало да останат заложници в ръцете на Съглашението до изпълнение на поетите задължения от страна на България. Унизително условие, без алтернатива за промяна. По силата на това решение за заложник остава не цялата дивизия, а 19-и пехотен Шуменски полк с командир (от септември 1918 г.) подполковник Марин Куцаров, в състав от 3431 бойци и командири, а също и 2-а пионерна рота с командир капитан

Антон Ганев, в състав около 300 души. Тяхното заложничество е цяла одисея, от която тук ще споменем само това, че командирите и войниците от пионерната рота, които са откарани в Секулово (на пътя между Битоля и Лерин) с изключителна находчивост и героизъм, успяват да създадат организация, като постепенно нощем на групи бягат от лагера, газят до шия студената река Вардар, която поглъща двама от тях, броят гладни по непрестъпни планини и образи, и след безброй премеждия, се завръщат в родината. (18) 19-и пехотен Шуменски полк, начело със своя командир, подполковник Марин Куцаров, остава заложник на гръцка територия 11 месеца. Съгласно споразумението, той е обезоръжен, но знамето е спасено. Как? В студената утрин на 6/18 ноември 1918, пред смаяните погледи на войниците и командирите от целия полк, подполковник Куцаров хвърля полковото знаме върху буенния огън, което изгаря, а той заявява: „По-добре изгорено, но неопетнено

пред родината”. Едва когато през лятото на 1919 г. полкът се завръща в Разград и пред строя отново се развява неговото бойно знаме, личният състав на полка и жителите на града, както и шуменци разбират, че изгарянето на знамето е било добре подготвена операция. В огъня изгоря не знамето, а само неговата гръжка с калъфа. След това подполковник Куцаров крие знамето в двойното дъно на куфара си, увида го под грехите около кръста си и къде ли не, но го запазва и връща на България. За тази доблестна изява, по-късно той е награден с орден „За храброст” и специален знак „За спасяване знаме”. (19)

Този и редица други примери показват, че българският войн проявява героизъм и във време на погром, че бойното знаме е винаги символ, около което командирите и бойци се обединяват и побеждават:

Загинали от шуменските поделения 1885 – 1918 г.

7-и пех. Преславски полк	–	1602
5-и артилерийски полк	–	388
2 и 3 армейски арт. полк	–	160
4-а пионерна група	–	109
Допълнително само шуменци	–	48
Всичко:		2307

В действителност са повече, но за други поделения не разполагаме с данни.

*По данни от: История на 7-и пех. Преславски п 1934 г.; паметник на 5-и арт. полк в Шумен; В. Марин История на 3-и армейски артилерийски полк 1890-191 1940 г.; А. Ганев – Пионерите в борбите за обединени на България, 1922.

**Наименования
в памет на героите от Шуменския
гарнизон**.**

с. Векилски – (Печелин) община Н. Козлево, майор Георги Векилски, командир на 1-во конно арт. отделение;

с. Генерал Киселово – (Емир кьой), община Вълчи дол, ген. Пантелей Киселов, началник на 4-а пехотна Преславска дивизия;

с. Генерал Добрево – (Хаджи факлар – заличено), община Кубрат, полковник Атанас Добрев, командир на 7-и пех. Преславски полк;

с. Ефрейтор Бакалово – (Бараклар), община Крушари, ефр. Никола Бакалов, мерач на 3-то оръдие на 5-а батарея от 5-и ар. полк;

с. Полковник Дяково – (Азаплар), община Крушари, полковник Антон Дяков, командир на 19-и пех. Шуменски полк;

с. Поручик Кърджиево – (Кечидереси), община Крушари, поручик Асен Кърджиев, командир на взвод от 8-а рота на 7-и пех. Преславски полк;

с. Преславци – (Енгжекьой), община Тутракан – 7-и пехотен Преславски полк;

с. Шуменци – (Дайдър), община Тутракан – 19-и пехотен Шуменски полк.

—————
** Вестник “95 години Тутраканска епопея”, юбилейно издание, с. 13, Тутракан, септември, 2011 г.

Бележки - VII

1. Учебник за кандигат погофицерите от пехотата. ВИФ, С. 1939, с. 748.
2. Бойчев, Петър Тутраканската епопея. Военноисторически сборник, кн. 2-3/2009 г. с. 4-5.
3. Учебник за кандигат погофицерите... с. 750.
4. Бойчев, П., пос. труд, с. 8.
5. История на 7-и пехотен Преславски полк, С. 1934, с. 386.
6. Пак там, с. 389-390.
7. Бойчев, П., пос. труд, с. 11.
8. История на 7-и пехотен Преславски полк, 1934, С. 296, 392.
9. Бойчев, П., пос. труд, с.12.

10. „Тутраканска епопея” – юбилеен вестник, Тутракан 2006.
11. Ганев, Антон. Пионерите в борбите за обединението на България, 1922, с. 189.
12. Инженер В. Атанасов. Спомените ми от войната 1915 – 1918 г., сп. „Военно-инженерна библиотека”, кн. 9-10, 1937 г., с. 123).
13. Маринов, Васил. История на 3-и армейски артилерийски полк 1890 – 1918, Шумен 1940, с. 228-230; Ганев, Антон, пос. съч. с. 195-198; Учебник за кандидат подофицерите... с. 754
14. Учебник за кандидат подофицерите... с. 754.
15. Димов, Димо. Октомврийската революция и дейността на месните социалисти в 4-а пех. Преславска дивизия. Военноисторически сборник, кн. 3/1977, с. 35-38.
16. Пак там, с. 39-41; от същия автор – Имена, изсечени в гранит, Шумен, 2005, с.12
17. Марков, Георги. Голямата война, 2006, с. 323, 325, 236.
18. Пак там, с. 325; Ганев А., пос. съч. с. 115, 116, 222-225.
19. Дневник на капитан Марин Куцаров. Съставител Д. Димов, 2004, с. 4-7; Славата на шуменските бойни знамена, 2010, с. 15 - 20.

VIII. ШУМЕНЦИ ВЪВ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (ОТЕЧЕСТВЕНАТА ВОЙНА НА БЪЛГАРИЯ 1944 – 1945 г.)

Предмечите.

Борбата срещу реакцията и фашизм
Шуменския гарнизон има своите предте
своите жертви. На 14 ноември 1923 г., водач
на Юнското антифашистко въстания
селяните в Шуменския край, полковник Ст
Джумалиев е злодейски убит в собствения
дом. (1) По неговия път тръгват членове
на група антимиитаристи в гарнизона – е
Христо Капитанов, студентите от Шуменс
учителски институт Димо Пенчев, М
Балева и Цвята Христова, убити мъчениче
през нощта срещу 19 март 1933 г. (2) Броят
жертвите расте, но борбата продължава. Т
се стига до Втората световна война /19
1945 г./, разпалена от фашистка Герман
в съюз с Италия, Испания и гр. стра

която се превръща в най-великата битка на човечеството срещу Хитлерофашистката напаст, тръгнала да покорява света с огън и меч. Историята потвърди, че най-значимият принос за нейния разгром са пада на бившия Съветски съюз и неговата героична армия, а след откриване на Втори фронт (юни 1944), своя реален дял в заключителния ѝ етап дават Съединените американски щати, Англия, Франция и други страни.

Още в самото начало на войната, по вина на монархофашисткото правителство, България е активен съюзник на фашистка Германия. Независимо от това, огромната част от българския народ застава на страната на Съветския съюз, на страната на антифашистката коалиция. Под ръководството на Българската комунистическа партия и други демократични сили, в страната се създава мощно съпротивително движение с добре организирана Народоосвободителна въстаническа армия (НОВА), която като

съюзник на антифашистката коалиция води въоръжена борба срещу монархофашистките сили в страната и настанилите се у нас немски войски. В антифашистката съпротива се включват както отделни групи войници, така и цели войскове подразделения. В Шуменския гарнизон, традиционно се създава стройна нелегална антифашистка организация, някои от ръководителите на която отново заплащат твърде скъпо – със затвор, разстрел или бегство. През 1942 г. за антифашистка дейност военнофашисткия съд осъжда на различни срокове затвор десетки войници, други като Димитър Манов Митев е обесен, а войниците Станчо Киряков Войнов, Стойчо Георгиев Стойчев, Стоян Стоилов Иванов и Стоян Стоилов Ковачев – разстреляни на 20 юли 1942 г. Въпреки това, борбата продължава, нарастват и жертвите в гарнизона. На 6 януари 1944 г. в престрелка с полицията загина като партизанин редник Петко Недков Петков от 7-и пехотен Преславски полк; на 29

април е разстрелян като партизанин редник Господин Рафаилов Пенев от същия полк; на 26 юли от инквизиции в полицията и в затвора, умира редник Добри Людцканов Добрев. Кървав стълб от светли имена, които са част от стъпалата към победа над Хитлерофашизма. В Шуменския военнополови съг са осъдени на различни срокове затвор 157 души, от които 2 офицери, 27 подофицери и 128 войници. (3)

В резултат на вътрешната антифашистка съпротива, но най-вече в резултат на настъплението на Съветската армия откъм Дунавската ни граница, на 9 септември 1944 г. в България се установява народнодемократичната власт на Отечествения фронт. Бившето правителство обявява война на Германия още на 5 септември, но реално България се включва във Втората световна война на страната на антифашистката коалиция от правителството на Отечествения фронт. Така българската армия получава правото, възможността и задачата да участва в

окончателния разгром на немскофашистки войски. Този акт на блестяща защита българските народни интереси, справедливо е наречен

„ОТЕЧЕСТВЕНА ВОЙНА НА БЪЛГАРИЯ 1944 – 1945 ГОДИНА”

Непосредствено след 9 септември под ръководството на БКП и РМС, които излизат от нелегалност, в поделенията Шуменския гарнизона се изграждат войнишки ОФ комитети, които провеждат акти на пропагандна и организационна дейност с личния състав за участието във войната на страната на антифашистката коалиция начело със Съветския съюз. Лозунгът е едновременно „Всичко за фронта, всичко за победата и за фашизма!”.

В този момент 4-а пехотна Преслав дивизия има следната структура:

Командване: Командир – полковник С. Иванов Спасов; пом. командир – майор Дем. Димитров Борачев; началник щаб – полковник

Никола Илиев Квачков, след него полковник Мирчо Иванов Милчев; съветник – полковник Пьотр Михайлович Татарчевски.

Състав на дивизията: 7-и пехотен Преславски полк с командир полковник Георги Атанасов Георгиев и пом. командир – Георги Панайотов Кумбилиев; 8-и Приморски полк с командир полковник Илия Ангелов Иванов и пом. командир – Атанас Георгиев Долапчиев; 19-и пехотен Шуменски полк с командир Иван Павлов Атанасов и пом. командир Йордан Неделчев Чобанов; 5-и дивизионен артилерийски полк с командир полковник Петър Петков Гвоздев, след него – подполковник Генчо Йонков Бончев, пом. командир – Стоимен Стоименов Момчилов; Дивизионни части: 4-а див. инженерно-щурмова дружина, 4-а див. свързочна дружина, 4-а див. бронезатребителна дружина, 4-и див. военен полицейски ескадрон, 4-а див. болница, 4-а див. противовъздушна батарея, 4-а моторна работилница, едно гаубично отделение от 3-и армейски артилерийски полк. (4)

Мобилизацията в гарнизона завършва за десетина дни. Под бойните знамена са повикани около 4200 души, от които 3683 вземат непосредствено участие в бойните действия. На 21 септември, натоварен на три влакови композиции, шуменци тържествено изпращат за фронта 7-и пехотен Преславски полк. Железопътната гара се оглася от революционни войнишки песни и лозунги по вагоните „Смърт на фашизма“, „Към Берлин“ и др. След няколко дни полкът, както и други бойни части, достигат до с. Бабушица – Югославия, където започва трескава подготовка за влизане в бой с противника. (5)

Началото на бойната дейност през Първата фаза на Отечествената война (септември – декември 1944 г.) за 4-а Преславска дивизия, е означено с

НИШКА НАСТЪПАТЕЛНА ОПЕРАЦИЯ от 8 до 14 октомври 1944 г.

Тя се провежда заедно и с други български

и съветски части от пехота, артилерия, танкове и самолети, с цел разгромяване на германофашистката групировка в района на Ниш; да бъдат прекъснати пътищата за оттегляне на немските войски от Гърция и Егейските острови на север от долината на р. Морава, като с това се осигури от юг полоса за настъпление на войските от 3-и Украински фронт към Белград. В полосата за настъпление – 90 км широчина и 60 км дълбочина, немското командване организира отбрана в състав: 7-а SS елитна планинска дивизия „Принц Ойген“, сборен полк, два сборни пехотни батальона и бойното немско училище от Ниш, които преграждат направлението с Кална – Свършлинг – Ниш, Пирот – Бяла паланка – Ниш, с. Равна Дубрава – Ниш и Власотинци – Лясковац.

В Главното направление се оказват 7-и пехотен Преславски полк и Бронираната бригада. В нощта преди атаката се извършва окопаването, маскировката на окопите и

всичко необходимо за бойна дейност. Напрежение почти никой не заспива. По този повод полковник Георгиев пише: „Всички чин от полка с едно голямо желание чакаха час скоро да настъпят и получат своето първо бойно кръщение”.

В утрото на 8 октомври в 7.30 ч. в посока към Равна Дубрава започва артилерийска подготовка на атаката, която продължава половин час. Точно в 8.00 ч. се подава сигнал за атака, когато шуменското войнство тръгна смело срещу врага. В пехотните редици 7-и Преславски полк е и бронеизтребители, взвод, начело с офицерски кандидат Трифон Петков. Въпреки пушечната и минохвъргателна немска стрелба, с голямо хладнокръвие и смелост, войниците теглят оръдието ръчно. Спират, стрелят и пак продължават в страни от тях настъпват гругарите и пехотинци. Но навлизайки в крайнината селото, превърнато от немците в крепост, полкът среща упорита съпротива. По-голя-

част от артилеристите, заедно с офицерски кандигат Трифон Петков загиват. Независимо от това, сражението продължава. Немците понасят значителни загуби в хора и техника, другци са заловени в плен. Става ясно, че така наречените „непобедими синеоки рицари“ могат да бъдат бити от българските, от шуменските воини. Но този успех не се постига без жертви: от полка загиват 10 души (2 офицери и 8 войници), а 45 са ранени (5 офицери и 40 войници).

Боят продължава с още по-голямо ожесточение на следващия ден. Настъплението край Равна Дубрава е спряно от убийствения огън на добре маскиран немски бункер. Време за губене няма. Командирът на 3-и взвод от 3-а рота на полка, офицерски кандигат Георги Петров Христов (Понето) от Плиска събира няколко бомби от своите другари, които окача по себе си и запълзява към бункера. Неговият подвиг е описан в един от най-авторитетните научни трудове – „История на България“, т.

3, 1964 г., издание на БАН, където четем, че при атаката на височината, издигаща се пред с. Равна Дубрава, офицерски кандигат Георги Христов извършва безсмъртен подвиг. Той запущва немския бункер със собственото си тяло и загива, като дава възможност на своите другари да продължат победната атака. Освен Равна Дубрава, освободени са още селата Милково, Долни Душник, Лазарово и гр. На 14 октомври преславци едни от първите влизат в гр. Ниш, но нямат време да приемат презръдките на освободените посрещачи, защото до следващия ден гонят немците чак до Турски шанец – Марково поле...

Чрез Нишката настъпателна операция, в която 4-а Преславска дивизия активно участва, са освободени 7 града и 540 села. Пътят за отстъпление на немците е прекъснат, осигурен е фланг за настъпване на 3-и Украински фронт към Берлин. (6)

Бойната дейност преславци продължават в

**КОСОВСКАТА
НАСТЪПАТЕЛНА ОПЕРАЦИЯ
от 21 октомври до 21 ноември 1944 г.,**

която има за задача да овладее Косово поле и да прекъсне пътя за оттегляне на немците по долината на р. Ибър. През този период паметни за преславци остават сраженията за Подуево, освободен на 3 ноември, когато жителите на града посрещат своите освободители с неописуема радост и възторг, с възгласа „Живела братя бугаре!“. След това в 6-дневни непрекъснати бойни действия, при силни бури, мъгла и снежни виелици, преславци преодоляват трудно проходимата Капаоник планина, но разгромяват немските войски край р. Качандолска и на 21 ноември освобождават Вучитрън. На следващия ден е овладян гр. Митровица и заедно с бронираната бригада преминават по моста на р. Ибър, след което стъпват на Косово поле. Освободени са още Прищина, Рашка, Печ и Нови пазар. С това

Косовската операция успешно завършва. Път на немците за отстъпление по долината р. Ибър е прекъснат и те са принудени да оттеглят през трудно проходимите албан и черногорски планини с големи загуби.

През двете фази на войната, ентусиазм на войниците и командирите е изключително висок. С това може да си обясним успехи и преодолените несгоди, които бележат е безкраен низ на личен и масов героизъм. Е само няколко примера.

При едно временно затишие на б офицерски кандигат Димитър Пенков командир на бронеизстребителен взвод, по с инициатива, сам се промъква в добре прикрито немско картечно гнездо и само с насочен пистолет, без вик и шум застава двама нем войника да вземат на гръб собствената картечница с патроните, и така ги откача в полка.

Начело на група смели бойци от 7-и р полк, фелдфебел Кръстю Иванов Неделчев

унищожава един вражески бункер и пленява трима хитлеристи. За тази изява той е награден с орден за храброст, а по-късно удостоен да бъде полкови знаменосец, запомнен за поколенията с името „Бай Кръстю – Знаменосеца“.

Командирът на минохвъргачен взвод офицерски кандигат Йордан Паскалев в най-напрегната обстановка на боя, когато немците силно обстрелват района пред батареята, той излиза на открито за да почисти терена и постави вехите за насочване на минохвъргачките. И за свое учудване се завръща невредим.

Между многобройните прояви на героизъм изпъква и подвига на уредник-школник Рачо Жечев Гемеджиев – командир на взвод в 5-и артилерийски полк. Парче от снаряг разкъсва единият му крак, но той продължава да командва „Огън!“ догето е в съзнание. (7)

През Втората фаза на Отечествена война (декември 1944 – май 1945 г.), 4-а

Преславска дивизия и нейните поделения от Шуменския гарнизон, организационно не участват в бойните действия. Извършва се обаче допълнителна мобилизация и се формират нови военновременни поделения, които се включват в състава на 12-а и 16-а пехотна дивизия от новосъздадената Първа армия. Други, като самостоятелни отделения от 3-и армейски артилерийски полк и 5-и артилерийски полк участват и в двете фази на войната. Така шуменското войнство участва и в епичните сражения в района на Драва и Мур, останали паметна в нашата история.

По време и на двете фази във войната, редица шуменци заемат отговорни длъжности в походно преустройващата се в онези дни българска армия. Полковник Боян Българанов е помощник командир на 2-а армия, полковник (посмъртно – генерал) Петър Хаджииванов е началник щаб на Първа българска армия, подполковник Демир Борачев – помощник командир на 4-а Преславска дивизия, Георги

Кумбилиев, Деню Попов и гр. – помощник командири на поделения, някои от които като Веселин Желев и Славчо Ковчазов, остават завинаги в бойните поля. Те и други шуменци се сражават под ръководството на такива талантиливи командири като генерал Владимир Стойчев, генерал Кирил Станчев, полковник Спас Спасов и гр. (8)

По традиция от Сръбско-българската и Балканската война, в Шуменския гарнизон, от младежи-доброволци се формира Гвардейско поделение – Гвардия от 422 души. Това са преди всичко членове на Работническия младежки съюз (РМС) и други патриотично настроени младежи и девойки, освободени от военна мобилизация, с ненавършени за военна служба години и гр. Гвардейците водят ускорена подготовка и страстно желаят да участват в бойните действия на фронта. Тяхната мечта обаче не се осъществява, тъй като командването счита, че изпращането им на фронта не се налага. Остава обаче техният

високо патриотичен пример за доброво участие в разгрома на хитлеристите Балканите, още повече, че седмина от тях по околни пътища достигат бойното поле и участват в двете фази на войната, но и Славчо Ковчазов загива. (9)

Едновременно с бойните действия на фронта,

В ТИЛА –

по всички крайща на родината Шумен, в градовете и селата на Шуменския край, населението полага денонощен труд за задоволяване нуждите на фронта: продоволствие, за поддържане на високия морален и боеви дух в бойците и командири, сражаващи се срещу немско-фашистки войски. Към бойната линия с хранителни продукти, дрехи и други подаръци, тръгват най-напред отделни пратки и вагони, а с това цели влакови композиции. Шуменски пощи са затрупани с хиляди възторже

поощрителни писма до войниците, написани от девойките и младежите, най-вече от ученичките и учениците. Общинските власти полагат специални грижи за семействата на фронтоваците. В писмата на местните държавни и обществени органи до поделенията на фронта четем: „Шуменският областен комитет на ОФ поде повсеместна акция за събиране на помощи в пари, облекло и храна за войниците на фронта... Вече събрахме няколко милиона лева, стотици чорапи, ръкавици, пуловери и фланелки. Засяването на земята е сто процента. Не остана нито едно парче земя на боеца не засята"... Явно, фронт и тил заедно воюват и заедно побеждават вероломния нашественик. (10)

Освен постоянната връзка на войската от фронта с тила, в помощ за смелото воюване срещу фашистките войски, е активната военно-патриотична и организационна дейност сред личния състав на шуменските поделения. Към помощник командирите на полковете

и дружините се формира един актив от най-добрите войници и командири, които имат за задача допълнително да изясняват и убеждават подчинените в изпълнение заповедите на командването. В дивизията и в полковете на ръчно пишеща машина се издават фронтови вестници – в 7-и Преславски полк той се нарича „Преславец“, в 5-и артилерийски полк – „Гаубичар“ и пр. В тях освен информация за бойната дейност в поделенията се помещава цялата кореспонденция между фронта и тила; организира се конкурс за написване марш на дивизията и на отделните полкове; дава се информация за получени подаръци от тила, за проявен героизъм и угодностите с награди, имената на загиналите... (11)

Победата има и своята кървава цена. По бойните полета на войната, през двете фази загиват 10 753 български командири и бойци. От тях 407 са от 4-а Преславска дивизия, от които 105 са от 7-и пех. Преславски полк. Само от Шумен и Шуменска област, загиналите са

194, имената на които са изписани в отделна брошура и изсечени върху Военния паметник, създаден от камък и метал в центъра на Шумен. Шуменски гробове от войната остават в Сърбия, Албания, Македония и в Унгария. Стоотици са ранените, някои от които ще носят металните отломки в телата си до края на своите дни. Така в средата на двадесети век, шуменското войнство и шуменци, в едно със Съветската армия и армиите на САЩ и Англия, пряко убедено участват в окончателния разгром на хитлерофашистките завоеватели и дават своя реален принос за утвърждаване на един от етапите на свободата и демокрацията сред човечеството. (12)

ПРИЛОЖЕНИЯ

Из спомените на майор о.з. Панайот Антонов Илиев, от Шумен, по време на войната командир на тежкокартечен взвод в 3-а дружина на 7-и пехотен полк.

„Бойното си кръщение получих при Равна Дубрава, когато бях на 25 години. Достигайки линията за разсредоточава полкът се разгърна, дружината ни настъпи в боен ред. Взводът ми бе придаден за огнен съдействие на намиращите се в ляво и дясно от мен пехотни роти. Пред нас се откри широка и открита местност. По даден сигнал за атака, всички се втурнахме напред. Противникът не се показва. Спотайваше изчакваше. Придвижвайки се до хълма пред нас изведнъж бяхме приковани от силен пуше и картечен огън. Паднаха първите ранени и убити войници. Нашите части се оказаха крайно неблагоприятно положение, в ниско. Опитният и коварен противник се намиращ от нас на 100-150 метра... Настървени фашисти, укрили се в непристъпния бункер дясно от взвода ми стреляха и сеяха смърт. Насочих огъня на картечниците си към недостъпната цел и позициите им в ляво... следващия ден за унищожаване на друг бункер

бе изпратена специална щурмова рота, която понесе значителни загуби в убити и ранени, когато един от моите мерачи бе тежко ранен в главата. Наложи се втора атака, когато бункера бе унищожен, но тогава загина ротния командир, подпоручик Токушев... Продължихме да се движим, но не след много време, бяхме приковани към земята от силен минохвъргачен огън. Около нас закипя от взривяващи се мину. Чуха се стенания и викове на улучени от мините войници. Тук беше ранен в ръката един от мерачите ми. В същия момент дочух свистенето на падаща край мен мина. Не разбрах повече нищо, но когато отворих очи, бях заринал, устата ми бе пълна с пръст. За щастие не бях ранен, предпазил ме бе гънерът, зад който бях залегнал... Равна Дубрава падна на 14 октомври. Врагът се беше оттеглил панически. Откри се пътят за Ниш. Станахме по-самоуверени и сигурни. Първият страх бе заменен с желание за унищожаване на врага до пълна победа... (13)

Из писмо на полковник Г. Георгиев, командир на 7-и Преславски полк и Г. Кумбилиев, помощник командир на полка, изпратено до Шумен:

„Няма по-голямо щастие от това, да бъдеш посрещнат като освободител, като брат. Във всяка село и град сръбския народ ни посреща с цветя, хляб и сол, със сълзи на очи се хвърля върху нас да ни целува и вика: „Живела свобода!”, „Живела бугарска армия!”, „Живела славянска свобода!”. А след това, толкова настрадало и така безчовечно грабено население, изнася хляб, сирене, месо, овце, кокошки, вино, ракия и е готово да даде последния си залък на „своя брат”.

Демир Борачев – пом. командир на 4-а Преславска дивизия пише:

„В борбата срещу германския фашизъм, преславци показаха чудеса от храброст. Аз се гордея, че в моята дивизия има такъв героичен полк, като 7-и Преславски, с такъв отличен и храбър командир, като полковник Георгиев.

Генерал-лейтенант Кирил Станчев споделя:

„Аз се гордея с героичната 2-а армия, която имах честта да командвам през Първата фаза на Отечествената война 1944 – 1945 г. Гордея се с 4-а пехотна Преславска дивизия, която тогава бе в състава на моята армия. Тя, всички нейни поделения, както в миналите войни, така и в тази война издигна високо знамето на победата. Преславци не знаят, не помнят поражение, те имат само победи. Имах възможност лично да се запозная с оригинални немски архивни документи на поделения, с които сме се сражавали. В тях самото немското командване е записало, че ние – 2-а българска армия им нанася истински разгром. Тоест, те признават нашата победа над тях, нашия героизъм. Каква по-висока оценка за нас може да искаме от това признание на врага”. (Из интервю на автора с генерал Станчев през 1958 г.) (14)

Бележки - VIII

1. Завинаги в народната памет. Сб. биографи очерци, С. 1978, с. 87.
2. Живот за пример – сборник, С. 1973 с. 94.
3. Димо Димов, Стефан Стефанов. Революционна дейност в Шуменския гарнизон, 1988
4. ЦВА, Ф. 742, а. е. 452; Шуменци в Отечествена война 1944 – 1945, Сб. спомени, т. II, III. 2 с.25.
5. Димо Димов. Храбростта на шуменци 1944-III. 2005, с. 5-6.
6. Пак там, с. 17-26.
7. Пак там, с. 27-31; Отечествената война България. Документи и материали, т. I 483, год. № 385.
8. Пак там, с. 6-10.
9. ЦВА, Ф.755, Оп.1, а.е. 191; Шуменци в Отечествената война 1944 – 1945, Сб. Спомени, т. I, III. 2006, с. 374 – 385.
10. в-к „Преславец”, бр. 1-7, декември 1944 г.
11. Димо Димов. Храбростта на шуменци... с. 31
12. Димо Димов. Имена, изсечени в гранит, III.
13. Шуменци в Отечествената война... с. 125
14. Димо Димов. Храбростта на шуменци, III. 2 с. 34-37.
15. в. „Преславец”, бр. 6, 3 дек. 1944 г.
16. в. „Преславец”, бр. 7, 16 дек. 1944 г.

ПЪЛКОВОДЦИ – ГОРДОСТ ЗА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН

Шуменският гарнизон е щастлив, че през неговия строй преминават талантиливи командири, които в последствие израстват като бележити пълководци. Показателен за това е факта, че от всичко деветнадесет висши командири, които по повод 100-годишнината от Балканската война, през 2012 г. бяха посмъртно наградени с орден „Стара планина” първа степен с мечове, шестима от тях са служили на високи постове в Шуменския гарнизон. Те са:

През 1899 – 1903 г. Н. Иванов е командир на 4-а Преславска дивизия. По негова инициатива през 1903 г. се построява Военния клуб в Шумен. Тук той работи върху новите бойни устава на българската армия. По време на Балканската война командва 2-а армия, към която е и бригада от 4-а Преславска дивизия с командир генерал Ваклин Церковски.

**ГЕНЕРАЛ ОТ ПЕХОТАТА
НИКОЛА ИВАНОВ ИВАНОВ**

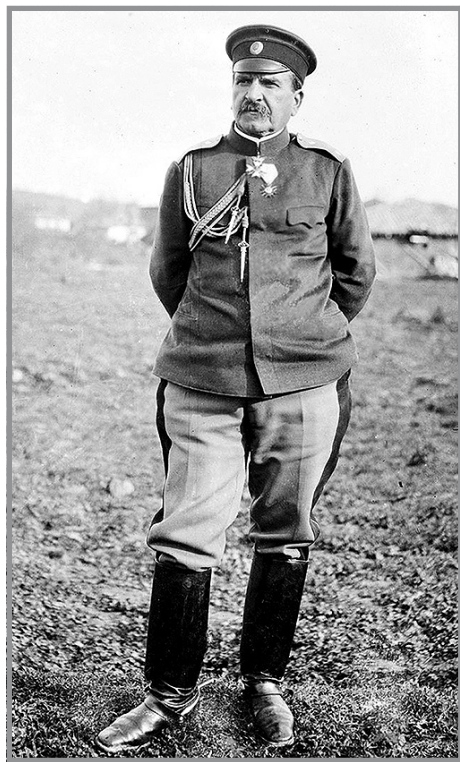
*2 март 1861 г., Калофер –
10 септември 1940 г., София.*

**ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
КЛИМЕНТ
ЕВТИМОВ БОЯДЖИЕВ**

*15 юли 1861, Охрид –
15 юли 1933 г., София*

През 1909 г. е началник на щаба на 4-а пехотна Преславска дивизия, а от 1910 г. и през Балканската война – неин командир. След това е Военен министър. По време на Първата световна война е командващ Първа българска армия, която воюва за освобождението на Македония.

**ГЕНЕРАЛ ОТ ПЕХОТАТА
РАДКО РУСКОВ
ДИМИТРИЕВ**

*24. IX. 1859 г. с. Градец, Сливенско –
18. X. 1918 г., Русия*

По време на Балканската война е командващ Трета българска армия, в състава на която е и 4-а Преславска дивизия. В своя труд „Трета армия в Балканската война 1912 г.“, той често описва победите на Преславската дивизия. Името му носи с. „Радко Димитриево“, където се издига и негов бюст-паметник. Негов паметник през 2012 г. бе открит и в Пловдив.

През 1894 – 1900 г. е командир на 7-и пехотен Преславски полк. По негова инициатива се издава „История на 7-и пехотний Преславский полк 1878 – 1899 г.“, 318 страници, пръв военно-научен исторически труд в България, издадена в Шумен. По време на Балканската война е началник на Македонско-Одринското опълчение.

**ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
НИКОЛА КОЛЧЕВ
ГЕНЕВ**

*18 януари 1856 г., Севлиево –
12 април 1934 г. София*

**ГЕНЕРАЛ ОТ ПЕХОТАТА
СТИЛИЯН КОВАЧЕВ**

*26 февруари 1860, Ямбол –
11 юли 1936, София*

През 1905 – 1909 г. е командир на 4-а Преславска дивизия. В Шуменските крепостни маневри 1912 г. участва като командир на отбраняваща дивизия, а през Балканската война командва 2-а армия и Родопския отряд.

**ГЕНЕРАЛ ОТ ПЕХОТАТА
СТЕФАН ТОШЕВ ТОШЕВ**

*18. XII. 1859 Ст. Загора –
27. XI. 1924 Пловдив*

През 1887-1890 г. е командир на 7-и пехотен Преславски полк. По време на Балканската война е началник на 1-а Софийска дивизия. През Първата световна война е командващ 3-а българска армия, в състава на която е 4-а Преславска дивизия, воюваща за освобождението на Добруджа. През 1918 г. командва 4-а българска армия. Неговото име днес носи гр. „Генерал Тошево“.

**ОРДЕН
“СТАРА ПЛАНИНА”**

ПРАДЕДИ – ВЪЗПЯТИ В ЛЮТА БРАН

Драги читатели,

Този сборник от стихотворения, маршове и песни, както и албума от снимки, са неразделна част от предходния труд, посветен на 135-та годишнина от създаването на Шуменския гарнизон. (1878 – 2013) и 70 години от победата над фашизма във Втората световна война. Той съдържа една малка част от произведенията, които възпяват славните победи на 4-а Преславска дивизия, най-вече полковете в Шуменския гарнизон. По-голяма част от авторите са от Шумен, служили в неговите поделения или пряко участвали в бойните действия. Гордост за шуменци и за шуменското войнство е, че бойната слава и мирновременния живот на преславци, привличат вниманието на такива крупни творци на националната и местната ни

*култура като Иван Вазов, Харалан Ангелов,
Никола Янакиев, Никола Блажев, Коста Петров,
Михаил Биков, Димитър Гюдженев, братята
Васил и Александър Мутафови, Борис Павлов
и др.*

*Макар и непълни, сборника и албума са
показател, че в Шуменския гарнизон винаги
е имало художествени творци на войнската
слава, чиито творби пазят гордостта на
поколението!*

ШУМИ МАРИЦА

1. Шуми Марица
окървавена
плаче вдовица
люто ранена.

Припев:

Марш, марш
с генерала наш!
В бой да летим,
враг да победим

2. Български чеда,
цял свят ни гледа...
Хай към победа
славно да вървим.

Припев:

3. Левът Балкански
в бой великански
с орги гушмански
води ни крилат
Припев...

4. Млади и знойни
в вихрите бойни
ний сме достойни
лаври да берем
Припев...

5. Ний сме народа
за чест и свобода.
За мила рога
който знай да мре.
Припев...

Иван Вазов пише този текст по време на Балканската война, който е изпратен на фронта. За пръв път шуменското войнство го запява на 18 декември 1912 г. край Акалан.

НАЙ-ГОРДОТО ИМЕ – АСПАРУХ

Текст: Михаил Узунов
Музика: Коста Петров

От север конници напират,
на юг от Дунава летят –
земя за Българи избират,
България да възвестят.
Повел ги хан левент и пламен.
Синът на стария Кубрат.

Припев след всеки куплет:
Най-гордо е името Аспарух,
достоеен хан на смел народ.
България напред поведе
Във бран, във мир и към възход.

Забива ханът меч юнашки
на Плиска в топлата земя
и знаме с конската опашка
развя за вечни времена.
България ще бъде тука!“ –
отекват ханските слова.

Завета хански наследила,
България е вечно тук.
Докле Родината ни гиша
и български сърца туптят
за него стихове ще пишат
и песни чудни ще ехтят.

Харалан Ангелов
ТОТЛЕБЕНУ

Плебен падна! Падна Плебен!
Падна и Гази – Осман:
под орел двуглави славен,
подчини се Мюсюлман.

Тотлебен е там, да! Там е.
Там е и живот и смърт;
смърт на месец, турско знаме,
а живот на нашия кръст!

Припев...

Радвай се народе мой,
минали тъзи развей.
И победата възней
на великий тоз герой!

Гордий скиптьър на султана
ето, че се прекоси!
Бич мъчителски престана
българина да грози:
глъч, шум, мълви, интриги –
всичко в Запад онемя –
нали скъсани вериги
падат вече на земя!

Припев...

Гледай! в робство веч отива
славата на турските царе,
а Европа се зарива
в срам кат в огън, в жар:
Бог не гледа интереси –
правдата обича той,
и не люби тоз кой беси,
но кой люби брата свой

Припев...

Смаян Запад се обръща
и погледва в тъмний Аг:
сам не знай кой път да хваща
щом пропадна Плевен граг!
Търси той вече помощ агска
Да прикрие своя срам
И да мий пак с кръв сирашка
Мохамедовия храм.

Но ще годи тежкий час
дет той трябва да познай
силата на буйний глас
кой гърми веч в наший край.

Рагвай се народе мой...

Шумен, 8 декември 1877 г.

*Печата се по ръкописа. ОДА, Шумен
Ф. 691-к. Оп. 1, а. е. 10, л. 4-5*

Георги Константинов
БАЛАДА ЗА НИЗШИТЕ ЧИНОВЕ

На безименните герои от Руско-турската
Освободителна война от руските, финландските
и румънските полкове

Те не знаеха френски. Не танцуваха полка.
Бяха слушали само тръбата на полка.

И не бяха облечени в празнични кителци.
Даже чаша шампанско не бяха опитали.

С преброени сухари в окопа закусваха
и със мокри шинели в атака се впускаха —
неизвестни, безбройни, от Бога забравени,
те вървяха след своите майори прославени,

за да свършат на подвига черната работа.
Те не търсеха славата. Искаха правдата.

И за тях не достигаха златните оргени.
А оловни куршуми посрещаха гордо те.

И потъваха в ниви и храсти къпинови —
към смъртта се издигаха низшите чинов

И макар, че не бяха от графски фамилии,
най-високи са техните братски могили.

Харалан Ангелов
СЛУШАЙ БЪЛГАРСКИ НАРОДЕ

Слушай български народе,
глас победен веч те вика.
време гоїде, време гоїде,
веч госта толкоз сън.

Виж, че ясно слънце грее,
и с зари животворни
иска мрака да развее
из българско навън.

Ти си веч народ свободен,
черно робство не гнети те,
тържествувай, тържествувай
за този светъл нов живот.

1878 г.

Харалан Ангелов
ПЕСЕН НА ШУМЕНСКИТЕ ВОЙНИЦИ

Ето, тръзвам към Балкана
с гълга пушка, с остър меч,
да покажа на душмана
кой е силен в бой и сеч
Принев:

Аз съм войник, майко мила,
войник, храбър българин,
в мене има левска сила,
че на лева аз съм син.

Скоро щем се срещна, мамо
там сред гъстия стар Балкан,
и ще годим рамо с рамо
с грозен турчин, наш душман
аз съм войник...

С песни, с ура ще отбием
първия негов огнен гром,
и с кръвта му ще измием
дирите му в нашия дом.
Аз съм войник...

Ще го видим със очи си
как ще пада с вик от страх,
как ще хапе устните си
под крака ни, стъпкан в прах.
Аз съм войник...

(7. IX. 1878)

Харалан Ангелов

ЗАВЕТ

*По случай клетвата на
Първата българска войска в Шумен*

Верен бъди, Българино,
гор ти сърце бие,
на своята Татковина,
от гуша люби я.
В нея роден ти живееш
с бащино си племе.
А умреш ли, в свояте пазви
Тя ще те приеме.

Тя е то, самата земя,
що със много кръви
твоите геди са платили
на душмани върли.
Грък коварен, грозен турчин
петстотин години
тази земя са почили
с кръви невинни.

Но сега изгрея слънце
там де мрак е било.
И свободата ти прогонва
агското тегло...
Ах, Свободо! Виждам вече
да се вей наг нази
твойто знаме, с кръв обляно
де го брат ми пази...

С теб се хвали и гордее
Стара планина.
Теб се радва, теб живее
мойта Татковина.
А нейните верни чеда
с клетва ти се вричат:
Че годето свят пребъде
от теб не се отричат.

10 декември 1878 г., Шумен.

**МАРШ НА
ШУМЕНСКИТЕ ДОБРОВОЛЦИ
ОТ 1885 г.***

Текст: неизвестен.

Музика: Маестро Г. Атанасов

Ний орли сме с дивна сила
имаме гърди – чилик.
ний живота си не жалим,
в тоз тържествен час велик.

Припев след всеки куплет:

Напред към бойното поле,
там славно, сладко днес се мре!
Твърдо стъпват млади, стари,
дух един гържи сърца,
бясно ни кръвта клокочи,
светят нашите лица.

До един сме с дивна сила
пред отечествен олтар,
ще повторим дружно ние
подвига си славен, стар.

Брата – роб надежда храни
че врагът ний ще сломим.
Към оназ страна свещена
с устрем братя да летим.

*Из „Нотна войнишка песнопойка” на
поручик Иван Харизанов от 7-и пех. Преславски
полк, издание 1899 г.

В ПИРОТ

(1885 г.)

Слова: Кърски. Музика: Харизанов
Из песнопойката на Ив. Харизанов

След гръм, трясък, сега
плач, писък и тъга.
Тоз, що вчера руга,
Днес покорен е слуга.
Марш юнаци, марш,
Пирот е вече наш.
Хайде да вървим,
Ниш да обсадим (2)

Днес горда Нишава
се вълнува, шава –
глас с вълни издава:
българину слава!
марш, юнаци, марш и пр.

Българска морава
с глас се озовава –
българину глава
с венци украсява.
Марш, юнаци, марш и пр.
правда тържествува,
мир, любов царува,
Батенберг ликува
горд Милан кротува
марш, юнаци, марш и пр.

Иван Вазов

НОВОТО ГРОБИЩЕ НАД СЛИВНИЦА

Покойници, виѝ в други полк минахте,
де няма отпуск, ни зов за борба,
виѝ братски се презърнахте, легнахте
и “Лека нощ” навеки си казахте –
до втората трѣба.

Но що пагнахте тук, деца бурливи?
За трон ли злат, за някой ли кумир?
Да беше то – остали бихте живи,
не бихте срещнали тѣѝ горделиви
куршума. Снете в мир.

Българийо, за тебе те умряха,
една бе ти достойна зарад тях,
и те за теб достойни, майко бяха!
И само твойто име кат мѣлвяха,
умираха без страх.

Но кой ви знай, че спите в тез полета?
Над вашият гроб забвеният цъфти.
Кои сте вий? Над сянката ви клета
не мисли никой друг освен поета
и майките свети.

Борци, от звукове, що никой не сбира:
венец Ви свих от песен жива,
от дивият рев на битката гръмлива,
от еката на Витоша бурлива,
от Вашето “ура”.

И този венец – той няма да забвене,
и тая песен вечно ще гърми
из българските планини зелени,
е славата ще вечно пей и стене
над гробни Ви хълми.

Почивайте под тез могили ледни:
не ще да чуйте веч тръба, ни вожд,
ни славния гръм на битките победни,
към вечността е маршът Ви последни,
Юнаци, лека нощ!

1885 г.

Иван Вазов

САМО ТИ, СОЛДАТИНО ЧУДЕСНИ...

Само ти, солдатино чудесни
всичко снесе на плещи си зграви,
само ти, юнако неизвестни,
нас спаси, България прослави.

Крилат не си – планини префръкна,
герой не бе – как се мре, научи,
ти с ура пушката затъкна,
ти на щик победата набучи.

Храбри угам твоите капитани,
радува ме цветна им корона
ала ти, войнико невенчани,
горди сълзи правиш ме да роня!

Плача, кат ви гледам, братя прости,
така бледни, грипави и прашни...
Добре дошли, мои царски гости!
Добре дошли, лъвовете безстрашни!

София, декември 18

Поручик Васил Мутафов
ВЪЗПОМЕНАНИЕ ЗА 1885 ГОДИНА

Там, виждаш ли синко, сливнишките върхове,
усоите мрачни, що гнездят се в тях,
и там, по-далечните – скалисти върхове?
Из тез места пустинни в боевете бях!

Години веч минаха от тез битки страшни,
но в спомените скъпи те все ще живеят.
Изклани, окървавени, погрознели, прашни,
ала храбри – за нас песни ще се пеят.

Стоят сега безмълвни хълмовете диви,
като че по тях нищо, нищо не е било.
А тогас трептяха от екове гръмливи,
свидетели на войнишкото тегло.

Колко жертви взеха усоите студени,
колко кръв млада пръста им попи,
и колко много врази победени,
телата им тя навеки покри.

Гръм от топове, пушки и вик,
земята всъде бяха оглушили,
а кога настъпихме на щик,
От пламък и дим се бяхме задушили.

Бе страшно, но кат орли в боя летяхме,
сякаш в небето искахме да спрем,
напред и все напред срещу врага вървяхме,
и искахме всинца с „напред” да умрем!

Бихме се храбро, като истински герой:
славата – наша, на врага – позорът.
избяга той, нещастний в дивите усои,
не остана за него кът в простора.

Тъй, синко, за България се бихме,
за наща скъпа, свята земя,
с българска храброст врага победихме,
че в нея той да стъпи, веч не посмя.

София, 31 октомври 1893 г.

МАРШ НА 7-и ПЕХОТЕН ПРЕСЛАВСКИ ПОЛК

Текст: фелдфебел Димитър Загорски
Музика: подполковник Михаил Биков.

Наследници сме ний на древни орги,
носител на техний плам.
Потомци сме на прагедите горди,
изпитани в люта бран.

И подвигът ни дивен в бой разгарян
с кървав меч е изгълбан,
настръхнали с страх ще го повтарят
Сливница, Карагач и Тутракан.

Навред с вражи трупове покрехме
полето бойно на честта.

С свойта кръв балкани оросихме,
с усмивка мряхме на уста.

И ето пак, възмогнали в борбата,
вразите наши ще сломим –
за братята ни роби за правата
ще скочим всички до един.

Шумен, 1932 г.

МАРШ НА 5-и АРТИЛЕРИЙСКИ ПОЛК

Текст: Никола Иванов;
Музика: Камен Луков

В бурлива битка сред кървав бой
гнева изпита ни врага
всрег стуг и кал в борба велика
се бихме ний за Тутракан,

Меше-Махле, Гечик, Дайдар
ще помнят нашта бран велика
артилеристи с твърда стъпка,
чега сме ний на ПЕТИ ПОЛК.

Но щом до топа ний застанем
и свойта песен той запей,
треперят върхове и чуки,
врагът от ужаси немей.

Гръмът ни смел, бе гръм победен
над Огрин, Черна, Ендже-Кьой.
С картуч сразихме Балабанча,
Лункавица и Орта-Кьой.

Че ний потомци сме на Волов
и синове на пети полк
в нас блика кръв на Аспаруха
и мощ на верния ни топ.

И днес, всред дни неспокойни
ний браним с чест народа наш,
че в нази бликат сили мъжки
и жар за нова люта бран.

Фелдфебел Димитър Загорски
7-и пех. Преславски полк, Шумен
ПЕСЕН НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ
Получила първа награда от Щаба на армията
в конкурса за написване марш на българската
артилерия – 1932 г.

Топовен гръм полята огласява,
шрапнели сипят се навред.
галеч пожара кървав озарява
една мечта, един завет:

Творци да сме на чест и слава
и бранници на бащин праг,
и брата роб верига що сковава
свободен да го видим пак.

С последния снаряд о, майко свята
сърцата ни ще бъдат там.
И всеки враг излязъл в борбата
ще срещнем ний със техний плам.

ПЕСЕН

НА МОЙТА КОННА БАТАРЕЯ

Текст: поручик Иван Банковски

Музика: народна

Посветена на капитан Георги Георгиев
(Чингис хан)

Пред свойта конна батарея
стоеше старий командир.
Той винаги е бил с нея –
в поход, почивка, бой и мир.

Веднъж попитах командира:
О, старий командир, кажи –
от теб аз искам да узная
в какво вярваш днеска ти?

При тези думи командира
погладу бяла си брада
и бавно, бавно заговори
едно след друго тез слова:

В любов аз нивга не съм вярвал,
нито в красивите жени.
Защото те са изменчиви
тъй както пролетни мъгли.

Не вярвам аз и в доброто,
нито в многото пари.
Не вярвам аз и в злото,
нито в дявола дори.

И тъй, в нищо аз не вярвам,
от туй що ви аз казах.
Най-вярвам аз в урагана точен
на мойта конна батарея!

МАРШ НА ШУМЕНСКИЯ КАВАЛЕРИЙСКИ ПОЛК

Текст: неизвестен.

Музика: Александър Танев.

На стреме! Сабли за атака!
Марш! Марш! В карьер! Ура!
Преследвайте! Врагът не чака
врагът обръща гръб. Ура!

Препускайте със гняв отприщен,
Нас смърт не плаши ни сега.
Че смъртта за нас е нищо.
Смърт, смърт плаши врага.

ПЕСЕН НА ПИОНЕРИТЕ

Борци към гълг свещен призвани
да бдим за своя роден край любим.
Ний малко сме, но сме избрани
да рушим чуждо – своето да творим.

И ний без страх рушим прегради вражи,
издигнати да спрат напора наш,
ний сриваме бетонните блиндажи
и смел на родината ний сме страж.

Прерязваме с дух неустрашим
ний телените мрежи, що раздират
телата ни, преградите рушим,
що наште вечни блянове възпират.

Стоманата топим с жарта
в кръвта на нашите сърца,
запалена от тая свята майка,
чиито верни сме деца.

С нечуван устрем ний строим мостове,
звена на скъпи родни брегове
и пътищата, по кои ще минат
борците, що ги подвига зове.

И щита за отбрана на земята
с устрем и с жар творим,
и с огнения меч на свободата
умиращи ще победим.

И носейки завети свети
в живота ще ги утвърдим,
ще служим с жар обзети
на Родина и на вожд любим.

П. Боев,
зап. офиц. кандигат

Рагой Ралин
ДРУГАР

По пътя Лозенград – Чаталджа
е спряла санитарната кола.
Лежи един ранен в гърдите конник
в калта, всред несъбраните тела.

А конят му над него се навежда,
безпомощно наоколо снове,
далеко към линейката се вглежда –
навярно санитарната кола.

Раненият загубва вече сили,
отпуска се, главата му тежи.
А кончето над него лудо цвили,
за своя боеви другар тъжи.

БОЙНА ИСТОРИЯ В ПОЕЗИЯ И В МУЗИКА

5 ноември 1912 г., ден понеделник, ден в който на бойното поле се ражда една велика песен – безсмъртният марш на 4-а Преславска дивизия

“Ечи ти, горди наш Балкан!”, който най-напред се запява по позициите на Чатаалджа и Огринската крепост. Пеят го пехотинци и артилеристи, пеят го всички “преславци”.

Шуменското войнство е богато с национално значими бойни изяви, които съвсем естествено, пряко или косвено са втъкани и в национално значими творби от българската култура. Както творците, така и техните творби, посветени на поделенията от Шуменския гарнизон се раждат в стихията на боя. Една от тях е марша “Герои-преславци”, сътворена на фронта през Балканската война от видния шуменски композитор Александър

Георгиев. Значително по-късно – през 1932 г. той пише музиката на “Марш на артилерията” и “Марш на 7-и пехотен. Преславски полк” по текст на колоритния шуменски фелдфебел Димитър Загорски. Бойните подвизи на шуменци през Балканската война са намерили отражение още в „Песен на пионерите” по текст на офицерски кандидат П. Боев, както и в “Марш на 5-и артилерийски полк” – текст Никола Иванов, музика Камен Луков и др. Но като апотеоз над всички тях стои “Ечи ти, горди наш Балкан”, творение, чиито текст на майор Никола Янакиев и мелодия на подпоручик Никола Блажев го превръща в марш – история от поезия и музика на 4-а Преславска дивизия, който не слиза от песенните репертоари вече цяло столетие.

Ечи ти, горди наш Балкан,
ечи ти, милий великан
“На нож!” ний взехме и с “ура”
Ески-Полос и Петра.

Разбит, уплашен нашият враг
без бой предаде Лозенград
“На нож!” ний взехме и с “ура”
Караагач и Чонгора.

Ечи ти, горди наш Балкан,
ечи прославен великан,
кажи на Стефан Караджа,
че стигнахме Чаталджа!

Ечал си в гревни времена,
възпял си много имена
на нови българи сега
възпей геройските дела!

Тези литературни куршуми и снаряди,
облечени в музика не ни ли напомнят за това,
че ако през Балканската война мечът на
съюзените балкански народи, който съкруши
османската мощ, това бе българската армия,
то острието на този меч, което реши двубоя
в съдбоносните боеве при Селиолу, Ески-Полос

и Петра и в най-кръвопролитното сражение
на линията Люле-Бургас – Бунар-Хисар, т
бе шуменската четвърта Преславска дивиз
съставена от 7-и пехотен Преславски пол
Шумен, 8-и пехотен Приморски полк във Вар
19-и пехотен Шуменски полк в Разград, 3
пехотен Силистренски полк в Силистра,
дивизионен артилерийски полк в Шумен,
пионерна дружина в Шумен, 4-а дивизион
болница, военновременните – 43 и 44 пехот
полкове и други формирования, които набир
бойците си от 4-а Преславска дивизион
област.

С пълно основание командващия
армия във войната, генерал-лейтенант Ра
Димитриеви прави извода, че “Този ма
маньовър на българите може да се отн
към категорията на най-знаменитите
световната история”, а по повод овладяване
на Лозенград и Одрин в. “Дейли телеграф”
подчертае, че “Това е един от най-голем
триумфи, каквито изобщо световната воен

история от всички времена познава”.

Ето, тази история е втъкана в стиховете и в музиката на “Ечи ти, горди наш Балкан”.

В своето двутомно издание “По следите на една безсмъртна песен”, г-р Никола Русев пише, че “Барабанното и фанфарно въведение преди всеки куплет звучи като прелюдия на последователните сражения; повтарящото се във всеки куплет обръщение към “милия великан” разкрива интимното отношение на чедата на Балкана към техния вековен покровител, към техния “великан”, а следващите два стиха от всеки куплет, представят пред нас, пред следващите поколения, по един неповторим момент от това кърваво стълкновение”.

Така маршът на “преславци” се извисява като неръкомворен военноисторически паметник, като безсмъртен рапорт пред народа на достойно изпълнителите дълга си борци за свобода на българите в Тракия и Македония:

“Кажу на Стефан Караджа,
че стигнахме Чаталджа!”

Майор Никола Димитров Янакиев съставя текста на марша на бойното поле, тогава той е началник-щаб на 1-а бригада от 4-а Преславска дивизия. При един обяд с офицерите от 44-и пехотен полк, както сам той пише, “след като си изяхохме войнишката чорба, прочетох пред господа офицерите стихотворението си “Ечи ти, горди наш Балкан”, което бях написал на 5 ноември 1912 г. при село Акалан, като им казах, че съдържанието му се отнася и за техния полк, като полк от нашата дивизия, и като полк, взел също така активно участие при атаката на Ески-Полос и Петра, а и в другите боеве на “преславци”.

Стихотворението допадна на всички, а един черничък и слаб подпоручик се обади: “Господин майор, аз падам малко музикант и, ако обичате, дайте ми стихотворението, да се опитам да му създам мелодия. Дадох му го

с готовност. Този подпоручик бил учителят по музика от Бургас – Никола Блажев. След две седмици получих стихотворението нотирано на два гласа, изпратено ми от към Одринско, където 43-и и 44-и полкове, т. е. 3-а бригада от нашата дивизия бяха изпратени наскоро след въпросния обяд, да подсилят частите, обсаждащи Одрин. 7-и Преславски и 19-и Шуменски полкове разучиха и запяха марша на Чаталджанската позиция, а 43-и и 44-и полкове, там, където беше и Блажев, го запяха по позициите край Одринската крепост.

След свършване на войната, този марш се поде и запя широко – от цялата войска, от целия народ...”

На един концерт на Школата за запасни офицери във Военния клуб в София, когато марша бил изпълнен, министъра на войната – генерал Климент Бояджиев /бивш командир на 4-а Преславска дивизия/ поздравява полковник Янакиев като автор на текста, а Иван Вазов, който също присъствал на концерта му казва,

че “марша изразява духа на българина в тази епоха”.

Тази история, напомня за гревногръцки легенди, само, че тя е истинска. Марш обезсмъртява цяла епоха, сам той е безсмъртен незаличим във времето. Позаличени познанията ни за неговите създатели офицерите Никола Димитров Янакиев и Ник Коцев Блажев. Нека се запознаем с тях!

Авторът на текста майор Ник Янакиев, е роден на 23 юни 1871 г. в с. Сестри Пазарджишко. След прогимназия, завършва тригодишния Американски колеж в Самоков през 1889-1892 г. – Военното училище в София в чин подпоручик. Като млад офицер служи в Самоков, Пловдив и във Военното училище като командир на взвод. През 1905-1908 завършва генерал-щабна академия в Петроград.

През Балканската война, като майор началник-щаб на 1-а бригада от 4-а Преслав дивизия, а през Първата световна война вече полковник, достига до командир на

бригада от 8-а Тунджанска дивизия. Минава в запас през 1919 г., но заслугите му към армията и страната не са забравени – през 1945 г. е произведен в чин генерал-майор от запаса. Почива на 31 юли 1954 г. в София на 83 години, оставил ни в наследство едно богато творчество в стихове, голяма част от тях превърнати в бойни войнишки маршове и песни.

Авторът на мелодията на марша – подпоручик Никола Коцев Блажев е роден на 8 ноември 1876 г. в Кюстендил, където завършва основното си образование. През 1900 г. завършва Педагогическото училище в Лом, а през 1903 – 1905 г. – “Одеското отделение на руското императорско музикално Общество”. След завръщането си в страната, е учител по музика в Силистра и Бургас, когато се изявява не само като голям музикант, но и като голям общественик.

През Балканската война е взводен командир в 43-и пехотен полк, когато се среща с майор Никола Янакиев и съставя мелодията на написания от него марш на преславци. По време

на Първата световна война е мобилизиран като капел-майстор в 46-и пехотен полк – Ямбол. Както през Балканската война, така и сега той е участник в бойните действия. При атаката на връх “Китка” на 2 октомври 1915 г., ръководения от него духов оркестър се движи в бойните войнишки редици, като изпълнява “Шуми Марица”, за което е награден с орден “За храброст”, а за организаторската му дейност – с орден “За военна заслуга”.

След войната е гимназиален учител по музика и преподавател в Държавното музикално училище в София. Почива на 21 април 1945 г. в София на 69 години, оставил ни богато музикално наследство.

Такава е кратката история на “Ечи ти, горди наш Балкан” – единствен по рода си марш на дивизия в българската армия, който до 2010 г. шуменци с интерес го слушаха на концертите на хорът на запасното войнство “Хан Аспарух”, но за жалост хор сега няма, а в казармените райони и вън от тях, сегашната българска войска вече не пее.

Иван Вазов
ТРИТЕ КРЕПОСТИ

I. Лозенград.

Лозенградските позиции могат да бъдат
взети само след шестмесечна обсада, и то
от пруси. (Фон дер Голц)

Е, добре, ний взехме ги за два дни
твойте непрестъпни твърдини.
Рекохме ний „Лозенград да падне!“
и паднаха мълнѣблѣвни висини.

Не сме пруси, а български чега
моц славянска в нашта гръд бучи,
ний на щик грабнахме таз победа –
тѣй ни даскалът руснак учи.

Ний изнесохме в тоз бой титански
сила, расла цели векове,
и таз сила в размах гигантски
ново бъдеще сега кове –

Бъдеще на правда, мир и свобода,
в край, векове ги не позна...
Гордо вейте се над свободата
български победни знамена!

II. Огрин.

Не, не давам Огрин, никога!
(Мехмед паша)

Огрин – грѣмоблѣвна твърдина!
Всуе противиш се на съдбата,
бил си наш в прежди времена.
Пак ще бъдеш наш под знамената.
Огрин, приближава твоя час!
Вижд, обгрѣщат те орлите наши.
Силом, миром, ти си в нашта власт,
скоро в теб ще чукнем пълни чаши.

ноември 1912 г.

III. Чаталджа.

Поспяхме през Чаталджа холерна
победоносния си хог
и викна Стамбул в радост неизмерна:
„Привет Чаталджа! Ти от гибел верна
спаси пророковий народ!

Не радвай се болнико цариградски!
Чуй твоите гладни азиатски
пълчища – хищна сган, духовен леш –
и мълниците на гърлата адски
и страшний мор, съюзник твой зловещ.

За теб слаби са отбрани.
Виж, лъва Крумов веч се ежи, кани
да ги префръкне и кам в стари векове
могъществен по славното предание,
наг Златний рог да зареве.

декември 1912 г.

ПОДВИГЪТ ПРИ ТУТРАКАН 1916-та.

След блестящите операции в Балканската война, Тутраканската операция от 1916 г. по време на Първата световна война, е още един от най-високите върхове на българското военно изкуство, на българския героизъм и слава. В тази операция основна сила е 4-а Преславска дивизия с придадените ѝ поделения, под общото командване на генерал Пантелей Киселов.

Съгласно общия план на дивизията, 7-и пехотен Преславски полк настъпва в направление в ляво от пътя Белица – Тутракан, със задача да овладее междината от форт № 7 до форт № 8 на крепостта, която е укрепена с цяла система окопи, ходове за съобщения и скривалища за личния състав. Пред окопите била разположена обща широка ивица телени заграждания, а на места и около фортовете – втора линия телени мрежи, засеки, вълчи ями, колове и пр. Явно, при настъплението, както

другите поделения, така и преславци следвало да преодолеят много трудни препятствия, отбранявани от силен по численост и въоръжение противник.

Артилерийската подготовка на атаката започва на 5 септември в 7.00 ч. и продължава един час. Тя е мощна и осигурява настъплението на дивизията, но поради грешка в разузнаването, не засяга в достатъчна степен междуната на фортовете 7 и 8, поради което по-голяма част от съоръженията и живата сила на противника в нея остават невредими. Въпреки това, точно в 8.00 ч. с бойни песни и мощно „ура“, бойците, начело с командирите от полка, настъпват енергично в указаното направление. След четиричасов бой, понасяйки тежки загуби от убити и ранени, те отблъскват противника и достигат на 300-200 крачки от телените мрежи на противниковата отбрана. За преодоляване на това разстояние с препятствия, в 12.00 ч. преславци се вдигат на атака, която в историята на полка документално е предадена

в следния знаменателен текст:

„Тръбните сигнали процепиха въздуха: подхванати по цялата линия, преславци ка един човек се вдигнаха напред със страва гръмовито „ура“. Настана величествена героична минута – командирът на полк подполковник Добрев, следван от своя щаб, командира на 4-а група, майор Куцаров и знаменосеца, поведе разбърканите преслав части към славния момент на един велик подвиг. С развято знаме и под звуците на народния химн „Шуми Марица“, преслав полетяха към неприятелските позиции. Море от хора покри местността и с бурен „ура“ се понесе към страшна кървава разправа с врага. Обхванати от пламъка на себеотрицанието, разярени и с огнени погледи преславци се нахвърлиха из телените мрежи. Едни сечаха тела с лопати, други хвърляха раниците си, за да минат по тях, трети силеха и направо да минат широката телна преграда, а в това време неприятелски

пушки и картечници, последните гаже и от близките гървета, сееха смърт из техните редове. По телената мрежа увиснаха телата на много герои, но здравите пламенно се бориха с препятствието. С героична смелост и с изумително презрение към смъртта, те прокараха последните крачки на своя страшен път. Най-сетне техните вълни прехвърлиха преградата, втурнаха се върху ужасения враг и заляха позициите му с неугържима стихийност. Настана страшна минута на близка смъртна борба, когато преславци с „ура“ напредваха из неприятелската позиция, като унищожаваха и пленяваха обезумелия враг”...

Победата на 4-а Преславска дивизия с придадените ѝ поделения при Тутракан, е не само блестяща, но и ключова победа. Разгромът на румънската войска с развети тук бойни шуменски знамена, отваря пътя на нашата армия за по-нататъшното бързо освобождение на Добруджа. Този подвиг намира място в Марша на 7-и пехотен Преславски пол,

припевът на който гласи:

И подвигът ни дивен, в бой разгарян
с кървав меч е издълбан.

Настръхнали, със страх ще го повтарят
Сливница, Карагач и Тутракан.

Битката при Тутракан прави силно впечатление на патриарха на българската литература, Иван Вазов. На „великата победа при Тутракан”, както той я нарича, посвещава част от творчеството си. В чест на тази велика победа е и стихотворението му.

ТУТРАКАН

Име скромно и незнайно,
име славно моя час –
Тутракан! Потръпвам тайно
щом те изговоря аз

Тутракан! О, епопея
на народната ни мощ,
вихрен устрем на идея,
блясък светкавичен на нож!

Паметнико величава
На омраза и любов
в наниза на наште слави
нова слава, лавър нов.

Име славно, кат клик бранен,
име – вечна гордост нам,
громко кат боѝ барабанен,
свято като песен в храм.

През януари 1917 г. генерал Киселов лично
посещава Вазов и от името на Преславската
дивизия му благодари за посветеното на нея
стихотворение – стихотворение, което
участва в победните ѝ атаки...

ОХРИД

Текст – подполк. Н. Янакиев
Музика – Димитър Генев

ПОСВЕЩАВА СЕ

на генерал Климент Бояджиев, роден
в Охрид – герой от Балканската война
с своята героична ЧЕТВЪРТА ПРЕСЛАВСКА
ДИВИЗИЯ. През настоящата война, началник
на ПЪРВА АРМИЯ през 1915 г. завоюва много
победи при Зайчар, Ниш, Прищина, Битола
при Охрид.

От авторите, Битола 1917

Охрид, Охрид, красив, мил,
наша гордост, ти наш блян
град на Климент, Самуил,
град за нас си ти свещен.

Охрид, нашият рай, едем,
теб те къпят всеки ден,
утрин – слънчеви лъчи,
вечер – бистрите вълни.

Охрид, първи наш олтар,
храм на сили, дух и мощ
светлик книжен, свещен фар,
светят твоите лъчи оц.

Охрид, много теб гължим,
ти за нас си свят, велик,
ти направи да ценим
вяра, име и език.

Охрид, колко нам си гал
славни вожди и царе,
колко пъти ти си бил
страх за нашите врагове.

Охрид – беден си, но мил,
раждаш синове – герои
ти днес си нас гарил
с вожд юначен, мил герой.

Охрид славен, граг и мил,
камък светъл, скъп рубин.
с теб гордял се е и Самуил
граг на всички си любим.

Охрид – роден замък стар,
граг упорит, с дух корав,
Охрид любим те със жар,
теб ний пращаме поздрав.

Погноручик Борис Павлов
Музика Димо Димов 1944 г.

БОЕН МАРШ НА ПРЕСЛАВЦИ

Ще помним ний борбата величава,
когато горд въстана цял народ,
когато към Берлин сред гръм и слава
калихме волята си за живот.

Валя ни гъжд и ветрове ни вяха,
картечници препречваха ни пътя –
но ни куршуми, ни снаряги спряха
победния ни поход към врага.

Ний помним първия ни бой прославен,
ний помним Ниш, помним Вучитрън –
напред Преславци в бой с врага коварен
пожънаха победи в своя път.

И днес в гърди широки мъст бушува,
и пламък в очите ни светлей –
през кръв и огън смело да нахлуем
в земята на фашисткия злодей

Борис Паскалев НА ПЪТ ЗА РОДИНАТА

След бурите на боя жесток
в края на тази година,
кат бистър и буен поток –
в теб се завръщам Родино.

Завръщам се с хиляди още –
кораби и мургаби хора.
Ний идем – странно – могъщи
и твоя желязна опора

Ний идем в твойте простори –
Под твоето слънце, Родино.
Ний идем с пламнали взори,
Че в теб сме расли Родино!

Към теб ще пристъпим смирено,
и с обич преляла сърцата.
Без теб ни беше студено
и тъмно, Родино в гушата.

Пред теб сме горди, Родино
в тежките кървави дни,
че клетвата никої не срина
в боя не свихме глави.

ний идем – горди и бързи
но тука остават стотици!
И твоите майчини сълзи
по тяхната кръв ще протичат.

За техните гробове ранни,
о, много сълзи се проляха
Но те – усмихнати, странни
за теб, Родино умряха!

Пред тяхната памет сега
пред майчини жалби и стон,
ний свеждаме тихо чела
И шепнем тихо – ПОКЛОН!

МОРЯЦИ

Текст: Атанас Добрев

Музика – подполковник М. Буков

Ето, кораб приближава каменния кей
и след малко глъч и врява, всеки тук ще пей.
Бира, вино ще се лаят – времето лети,
ще бушуват кат морето морските души –

Припев:

Ей, ей, ей
пей, моряко, пей – днес се тъй живеј,
че догдето слънце свети ще си вечно с
ветровете

Кой не иска да забрави що е преживял –
за това не е виновен, че е пил и пял.
Само виното лекува морските души –
пийте вино до забрава с хубави жени.

Припев:

Ето, корабът го няма. Кой ще пий и пей?
Само вятър силен духа и вълни люлей.
Ех, моряци – вълци стари, где ли сте сега?
Дали вече сте на суша, тихи у дома?

Припев:

Ей, ей, ей
Пей, моряко, пей – днес се тъй живеј, че
гогдето слънце свети ще си вечно с
ветровете.

Майор о.з. Борис Павлов –
ветеран от Отечествена война 1944 – 1945 г.

Почетен гражданин на Шумен

ВЕТЕРАНИ

Вдигнете си челата, ветерани,
воювали за правда и за чест!
Носители на ордени и рани,
поклон заслужен приемоте днес!
Спомнете си за телените мрежи,

за черния окоп, опръскан с кръв,
когато под нестихващи гърмежи
готов бе всеки да се дигне пръв

и в името на скъпата Родина,
във името на мирния живот,
със смърт в безсмъртието да премине
достоеен син на доблестен народ.

Спомнете си за пагналите в боя,
недоживели земните си дни –
и мъртви те останаха във строя
със устрема на своите младини!

Вдигнете си челата, ветерани,
воювали за правда и за чест!
Носители на ордени и рани,
поклон заслужен приемоте днес!

Фелдфебел Димитър Загорски
НА БЪЛГАРСКИЯ ВОЙНИК

Замислен ли те срещна аз,
или безгрижен – всеки път
в моята гуша тогаз
щастливи мисли се редят.

За мене ти си гивен блян,
с ръка не досегнат, чист,
от вечна красота огрян
и като слънцето лъчист.

За мене ти си угол, храм,
светиня скъпа, що не тлей,
откърмен със гушевен плам,
где само дух и доблест грей.

Работник неуморен ти,
във люта бран герой велик,
навред си ти и само ти –
юначен български войник!

Фелдфебел Димитър Загорски
СТАР СОЛДАТИН

Жалба жали стар солдатын
по минала слава.
Жалба жали, че хвъркати
гните отлетяха.

Марш победен се не чува
из полята бранни.
Само бухал нейде буха
в ниви не орани.

Хранен коня във обори
неспокойно цвили.
Стар солдатын му говори
“Потрай, сбирай сили”!

Че нали са времената
така неспокойни.
Пак ще бием за отплата
врага недостойни!

Жалба жали стар солгатин
по минала слава.
Жалба жали, че хвъркати
гните отлетяха.

Сп. "Завета на героите" 1929

Фелдфебел Димитър Загорски
ШУМЕНСКИ ГАРНИЗОН

Там, сред битките гръмовни
по сред кървав небосклон,
бе в победите чутовни
Шуменския гарнизон.

И не плът от плът родени
бяха войнските тела,
а стихия обжарена
върху огнени крила.

С устрема ги що обвива
и с дух – мощен ураган,
с мъст в гърдите що избива
разгромиха вража сган.

С храбростта си завещаха
много светли върхове:
все от подвизи и слава –
те на своите синове!

С вяра крепне в своята сила,
че е горд и твърд заслон
на родината ни мила
Шуменския гарнизон!

Стихотворението бе написано и въздушево
рецитирано лично от автора, зап. фел
Димитър Загорски по време на тържествен
събрание, посветено на 110-годишнината
гарнизона, организирано от Клуб за история
Шуменския гарнизон – 14 декември 1988 г.

Д

АЛБУМ
ШУМЕНЦИ
ПО ПЪТЯ НА ПОБЕДИТЕ
1878 - 1945

ОСВОБОЖДЕНИЕТО
НА
ШУШЕН
6 / 18 ЮЛИ 1878

ВОДИТЕЛИ НА СВОБОДАТА

Панайот Волов
1850 – 26. V. 1876

Варненски и Преславски
митрополит 1840 СИМЕОН
23. X. 1973

Царевна
Димитрова
Миладинова
Струга 1856 –
София 1943

Царевна Миладинова:
„Преди Освобождението...
в Шумен в широки размери
се разви и мирна училищна
дейност, и бунтовничество.
Водителят на първата,
варненско-преславският
старец (Симеон) е жив
паметник и днес. Водителите
на революцията бяха някои от

учителите, на-
с Волова, който
загина нещастно
както си е
сам смъртта
високите брего-
на Янтра.
и едните,
другите им
еднакво свои
големи заслуги
както и
своите заслуги
будители
на една гру-
продължаваща
да бъде нещаст-
българска земя

спомените на
Миладинов
„Епоха, в
и хора”, 198

Учители, учителки и ученички от Шуменското класно девическо училище 1875-76 г. От дясно на ляво: Царевна Миладинова, Добри Войников, Тогор Джебаров, Харалан Ангелов и гр. Навярно за тази снимка Миладинова в спомените си пише: „Като поглеждам една стара обща снимка на учители, учителки и ученички с Добри Войников и Джебарова начело, виждам като че ли пред мен стоят не моите ученички, а виждам сърцето на пограстваща България. Всички, до една, те станаха просветителки и най-добри майки на новите поколения, а много от тях – истински труженици на учебното ни дело”.

**ДЪРЖАВНИ И ВОЕННИ ДЕЙЦИ ОТ БРАТСКА РУСИЯ,
ДОПРИНЕСЛИ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ ТУРСКО ИГО**

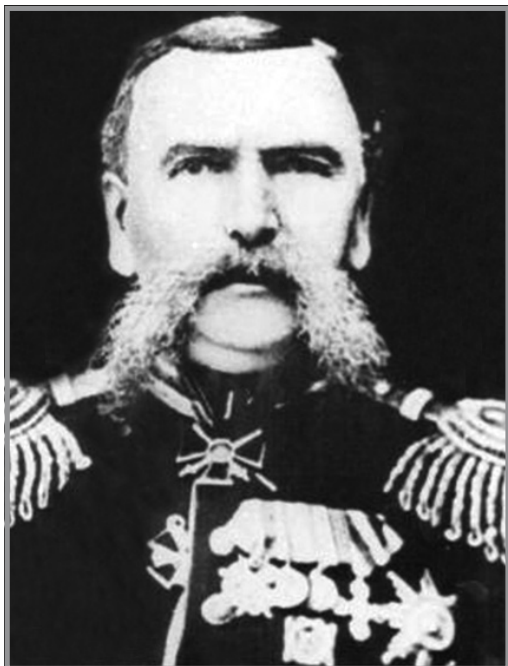

*Император АЛЕКСАНДЪР II НИКОЛАЕВИЧ 29. IV. 1818 – 13. III. 1881
ЦАР ОСВОБОДИТЕЛ Император на Русия
от 2. III. 1855 до 13. III. 1881*

*Граф генерал ДМИТРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ МИЛЮТИН
26. VI. 1816 – 25. I. 1912
Военен министър на Русия от 1861 до 1881 г.*

6/18 ЮЛИ - ВЕЛИКИЯТ ДЕН НА ШУМЕН

Генерал
СЕРГЕЙ ДМИТРИЕВИЧ БЕЛОКОПИТОВ
21. VI. 1822 – 2. XII. 1889

Генерал-лейтенант
ПЪОТЪР СИМЪОНОВИЧ ВАНОВСКИ
24. XI. 1822 – 17. II. 1904

Генерал от артилерията
АРКАДИЙ ДМИТРИЕВИЧ СТОЛИПИН
21. XII. 1821 – 17. XI. 1899

На този Ден 1878 г., съгласно проведените преговори между генерал Столипин и Фазлъ паша, след пет века турско робство, руските войски на генерал Вановски, начело с генерал Белокопитов, влизат в Шумен и възвестяват неговата свобода. Освобождението на града е по мирен път, без проливане на кръв, но то е резултат от силата на руското оръжие и постигнатите с него победи.

Лицева страна на царското знаме на
Шумен с “Кръста на Св. Андрей”,
издигнато в центъра на града на
12/24 юли 1878 г.

Феликс Филип Емануил Каниц
2. VIII. 1829 – 8. I. 1904
Австро-унгарски археолог, етнограф и географ
от еврейски произход

Признанието на Мидхат паша 1822 – 1884

През 1876 г., на български език, с акцент на българите от Албания, на среща с учителите и учениците в Шумен, на висок глас, пашата заявява:

„Вие българите сте способен народ, за съжаление често това не се разбира от нас [т. е. от правителството в Цариград, от султана]. Ако даде бог един ден да стана пълен господар на тая страна, най-напред ще се разбере с вас, българите. Напредъкът на вашите училища ме учудва”

(Из спомените на Царевна Миладинова „Епоха, земя и хора”, изд. 1985 г.)

И още, той пише: „Между българите има повече от един милион мохамедани. В това число не влизат нито татарите, нито черкезите. Тези мохамедани не са дошли от Азия, за да се установят в България, както обикновено се мисли. Това са потомци на същите тези българи, преобърнати в Исляма през епохата на завоеванията и следвоенните години. Това са чеда на същата тази страна, на същата тази раса, и от същото това коляно. А между тях има една част, които не говорят друг език, освен български”.

(Сп. „Ревю сиантифик дьо ла Франсе е дьо Л’етранк”, година VII, януари-юли 1878, стр. 1152)

Всичко това обаче не му пречи, вече като Велик везир да бъде един от главните виновници за провала на Цариградската конференция (23 дек. 1876-20 ян. 1877 г.) и провеждане на последвалата Руско-турска война 1877 – 1878 г.

Из спомените на Илия Р. Блъсков:
„В нашите молитви в Шумен участваха и освободителите ни – руските офицери и солдати, които тогава бяха помежду нас. Чувство на умиление, чувство на необикновена радост обземаха душата на благочестивия българин. Поглежда той към своите освободители – сън ли е, наяве ли е, не може да се начууд. Как? До вчера неговия живот е висял на конец; неговите деди и прадеди в кърви обляни, дигали са богу ръце, споменували са руския цар, руския народ, очаквали са, поглеждали са за него и не са имали честа да го изчакаат, а сега сам той – днес щастливий българин, лично е помежду х р а б р о т о победоносно руско войнство.”

Илия Р. Блъсков
1839 – 1913

**ИКОНАТА
УНИКАЛНА РЕЛИКВА, ДОКУМЕНТ И
ПАМЕТНИК
ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ШУМЕН**

*Посвещение написано в
долния край на иконата:*

*“Тази икона посвещава за спомен
на Църквата Вознесение Господи
Сергий Димитриевич Белокопитов
Началникът на втората пехота
Дивизия, която влезе в Шумен на 6
Юлий 1878 г.*

*Шумен, 11 май 2011 г.
Литийно шествие с Иконата, подарена от
генерал Белокопитов*

СЪЗДАВАНЕ НА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН

Генерал-майор
ПЬОТЪР ДМИТРИЕВИЧ ПАРЕНСОВ
3. VII. 1843 – 25. VIII. 1914

ПЪРВИ СТРОИТЕЛИ НА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН

П. Д. Паренсов е високо образован и високо културен човек, посветил целият си живот на руската армия. Завършва кадетския корпус и Николаевската военна академия. Участва в Освободителната война главно като офицер с особени поръчения в разузнаването на турската армия. Участва в освобождаването на гр. Ловеч, където е обявен за Почетен гражданин. Като пръв Военен министър на Княжество България от 17 юли 1879 до 3 април 1880 г. поставя основите на българската армия: организация, подготовка на офицерски кадри, войсково обучение, снабдяване с оръжие, облекло, строителство на казарми и пр. Противопоставя се на прозападната политика на княз Батенберг, поради което е отзован от министерския пост. Цялото му семейство пази голяма любов към България. След неговата смърт, съпругата му остава да живее в Ловеч и в София. Самият той, в спомените си е записал:

„Може да се случи и в бъдеще, както това бе в миналото, някой хора да се отвърнат от Русия и да се обърнат към „културния“ Запад. Това ще бъде отклонение и стремежи на единици, временно и случайно, но краят ще е трагичен”.

През октомври 1878 г. като командващ руските войски на Балканите, генерал Тотлебен посещава Шумен и инспектира гарнизона. Шуменци му устройват голямо тържество на което присъства новата българска градска управа, много граждани, сред които преобладават учениците и други младежи с трикоьорни ленти през рамо. Поят се патриотични песни. Прави се обща снимка, която днес не е запазена. Учителят-възрожденец Харалан Ангелов рецитира своето стихотворение „Тотлебену“, посветено на пагането на Плевен и го връчва на генерала. Ученичките от Шуменското девическо училище, начело с учителката Царевна Миладинова му подаряват тайно ушитото от тях по време на блокадата красиво копринено знаме, посветено на освобождението на града, „Знамето на Шумен“, както го нарича Миладинова. Тотлебен от своя страна изпраща до император Александър II телеграма, в която му съобщава, че навсякъде в града са поставени императорските портрети, че по-голяма част от населението е турско, но всички безпрекословно се подчиняват на новата власт.

Граф, инженер, генерал
ЕДУАРД ИВАНОВИЧ ТОТЛЕБЕН

8 май 1818 – 19 юни 1884

Главнокомандващ руските войски при Плевен и на Балкан

**ВЪСПОМЕНАТЕЛНО ЗНАМЕ ЗА
ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ШУМЕН
(от копринен плат, С ВЕНЗЕЛИ
ЗА КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР от 1879 г.)**

*Надписът гласи:
“ЗА ВЪСПОМЕНАНИЕ
ВЛИЗАНИЕТО НА РУСКИТЕ
ВОЙСКИ В ГРАД ШУМЕН
на 6-и ЮЛІЙ 1878 г.”*

Знамения

Доброволец в Сръбско-турската война от 1876 г. като командир на дружина в състава на руско-българската бригада. Оттогава е познат на 58 шуменски доброволци, които се сражават в неговата бригада. Познат е също така на шуменските опълченци като изявен командир на 3-а Знаменна опълченска рота, която носи и охранява Самарското знаме. В епичната схватка за тази българска светиня на 31 август 1877 г. край Стара Загора, когато подполковник Калитин загива, Попов, макар и ранен, успява да прегрупира дружината и да спаси знамето.

След Освобождението, като командир на 8-а Врачанска дружина в Шумен гони и громи появилите се турски разбойнически групи, чиито политическа подкладка е връщането на Шумен в границите на Турция. Заедно с това е честит на 30 август 1881 г. да получи лично от княз Александър Знамето на своята дружина – първо бойно знаме в Шуменския гарнизон. Така шуменските бойни знамена и Самарското знаме по деля и кръв се сродяват.

По инициатива на майор Попов, с дарения от офицерите, в дружината били закупени музикални инструменти, с които на 18 октомври 1881 г. от младежи доброволци се създава първия военен оркестър в гарнизона.

През 1882 г., по здравословни причини, майор Попов напуска гарнизона и се завръща в Русия.

Самарското знаме, което на 31 август 1877 г. капитан Николай Николаевич Попов държи със собствените си ръце след боя при Стара Загора, както и Знамето, което на 30 август 1881 г. със същите ръце той получава от българския княз знамето на своята дружина – първото бойно знаме в Шуменския гарнизон. Така Самарското знаме и шуменските бойни знамена се сродяват завинаги.

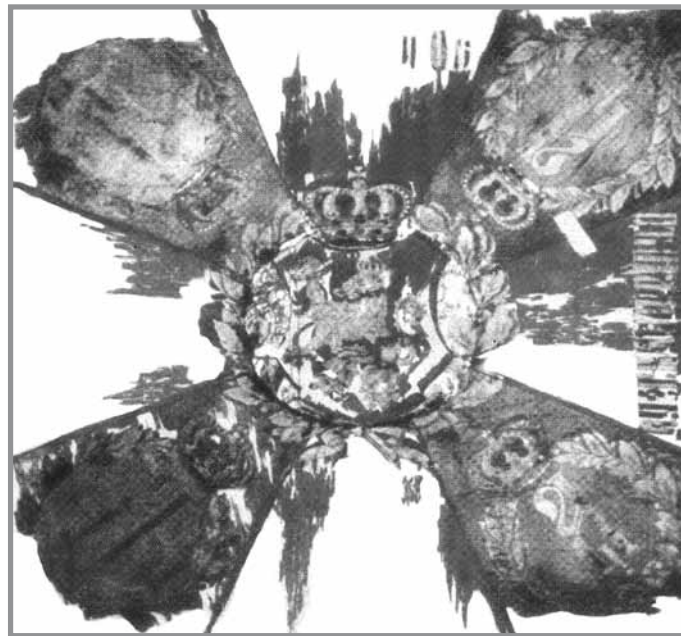

Майор
НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ ПОПОВ

Самарското знаме, което на 31 август 1877 г. капитан Николай Николаевич Попов гържи със собствените си ръце след боя при Стара Загора, както и Знамето, което на 30 август 1881 г. със същите ръце той получава от българския кряз знамето на своята дружина – първо бойно знаме в Шуменския гарнизон. Така Самарското знаме и шуменските бойни знамена се сродяват завинаги.

Първо бойно
знаме в Шумен
от 1881 г.

Войн на две братски страни – Русия и България

Константин Рябинкин завършва юнкерско военно училище и изцяло се посвещава на руската армия. През Руско-турската освободителна война 1877-1878 г., участва в боевете за Плевен. След войната е назначен за пръв началник на новосъздаденото Военно училище в София. Така под негово ръководство се подготвят първите български офицери – първостроители на българската армия. Впоследствие последователно е командир на 8-а Врачанска дружина в Шумен и на 20-а Варненска във Варна, а от октомври 1884 г. е пръв командир на новосъздадения 7-и пехотен Преславски полк в Шумен. Още през пролетта на 1882 г., като командир на 8-а Врачанска дружина, във обширната гъбова гора край с. Мараш Шуменско изгражда първия в България военен лагер за лятно обучение на войските от Шуменския гарнизон. Но реално тук се провежда лагерното обучение на всички войски от Княжество България.

Постигнатите славни победи на преславци в Сръбско-българската война 1885 г., вече под командването на капитан Диков, са победи и на самия подполковник Рябинкин.

Големият войн на Русия и на България, генерал-лейтенант Рябинкин загива на бойното поле като командир на бригада в Руско-японската война на 29 декември 1904 г.

*Генерал-лейтенант
КОНСТАНТИН ТРОФИМОВИЧ РЯБИНКИН
28 май 1848 – 29 декември 1904*

ПРЪВ ПЕВЕЦ И ТЕАТРАЛ НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ

Х. Ангелов е роден в Шумен, където учи при Добри Войников и Атанас Гранитски. Самостоятелно изучава френски, руски, италиански. Учител, читалищен и театрален деец в Жеравна, Шумен, Варна. Заема административни длъжности в Шумен, Разград, Лом, Стара Загора, Народен представител, кмет на Варна.

Активен общественик, родоначалник на военната поезия и на военния театър. През есента на 1878 г. като учител и председател на народно читалище „Арх. Михаил“, в процеса на създаването на българската войнска в Шумен, с младежи, определени от за първи войници, (новобранци) поставя на сцената на читалището пиесите „Смъртта на княз Потемкин“ и „Възцаряването на Крума Страшний“. Този първи показан урок по родолюбие в България, въздейства върху младежите – бъдещи войници да са готови като княз Потемкин да умрат за родината, като Крум Страшний да са страшилище за нейните врагове.

Стихотворенията му, на които той пише и музика, са посветени на Освободителната война, на първите шуменски войници, на първата военна клетва в Шумен, са първи творби от този род в страната (Виж публикациите).

Харалан Василев Ангелов
10. II. 1845 Шумен – 25. VII. 1904 Варна

СЪЕДИНЕНИЕТО И
ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН
АВГУСТ 1885

Дъбовата кория край с. Мараш

Това са останки от разкошната някога гора, която през 1882 г. майор К. Т. Рябинкин избира за летен лагер на Шуменския гарнизон. Тук през 1885 г. се решава съдбата на Съединена България. Тук до 90-те години на XX завършват своята бойна подготовка хиляди български войни от цялата страна. Това място е национален природен и исторически обект. Нека да го възродим!

Гостилница „Съединена България“

(Худ. Вълчо Вълчев)

Наречена с това име още преди Съединението. Тук шуменци и външни гости са мечтали и обсъждали бъдещите граници на обединената ни родина. Тук на 29 август (ст.ст.) 1885 г. отсяда втората делегация на БТЦРК (майор С. Муткуров и Д. Ризов), която на другия ден, във военния лагер край с. Мараш преговаря с княз Ал. Батенберг относно Съединението. На 6 септември тук кафето и бирата били безплатни.

СЪЕДИНЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ 1885 г. СЕ РЪКОВОДИ ОТ ДВА ЦЕНТЪРА: БТЦРК В ПЛОВДИВ И ПРЕГОВОРИТЕ С КНЯЗА В ШУМЕНСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР

БТЦРК: Коста Паница, Иван Стоянович, Захари Стоянов, Иван Андонов, Димитър Ризов – Пловдив, 1885 г.

Комитета организира работата по подготовката на Съединението на Юго-България с Княжество България. От неговите членове през август 1885 г. в Шуменския военен лагер идват споменатите тук две делегации за преговори с княз Батенберг относно Съединението.

**23 август 1885 г. ПЪРВИ ПРЕГОВОРИ, ОТНОСНО СЪЕДИНЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ
МЕЖДУ ДЕЛЕГАЦИЯ НА БТЦРК ОТ ПЛОВДИВ И КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР,
СЪСТОЯЛИ СЕ В ШУМЕНСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР КРАЙ
с. МАРАШ, ШУМЕНСКО**

**“ТАБЛО ЗА СПОМЕН ОТ
СЪЕДИНЕНИЕТО”**

Този исторически документ са ни оставили Димитър Сяров, Димитър Куртев и Манол Георгиев след срещата с княза в Шуменския военен лагер край с. Мараш на 23 август 1885 год.

Княз АЛЕКСАНДЪР БАТЕНБЕРГ

30 АВГУСТ 1885 г. ВТОРИ ПРЕГОВОРИ ОТ НОВА ДЕЛЕГАЦИЯ С КНЯЗ БАТЕНБЕРГ

Майор САВА АТАНАСОВ МУТКУРОВ

(1852 Търново – 1891 Неапол)

Първ български генерал

Руски и български офицер. Доброволец в Сръбско-турската война 1876 г. В Освободителната война командва руска рота. Като офицер от румелийската милиция, активно участва в Съединението. Водач е на втората делегация и на 30 август 1885 г., заедно с Д. Ризов преговарят за Съединението с княз Батенберг в Шуменския военен лагер. Участва в Сръбско-българската война като офицер. Военен министър на Княжество България 1886 – 1887 г.

М

ДАНАИЛ НИКО

30. XII. 1852 – 29. VIII.

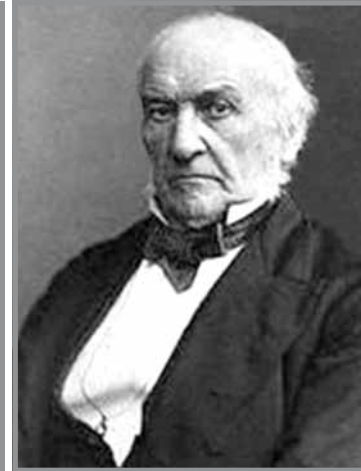
*Странно е как тая револ
чака седем години!*

Уилям Гладстон

1809 – 1898, Англия

Димитър Христов Ризов
(1862 Битоля – 1918 Берлин)

Виден общественик, публицист и дипломат. Като член на БТЦРК, активно участва в подготовката на Съединението. Заедно с майор Муткуров, той е във втората делегация за преговорите с княз Батенберг в Шуменския военен лагер, които се провеждат на 30 август 1885 г.

ПЪРВА ЗАЩИТА НА СЪЕДИНЕНИЕТО С ОРЪЖИЕ И СЪС СЛОВО

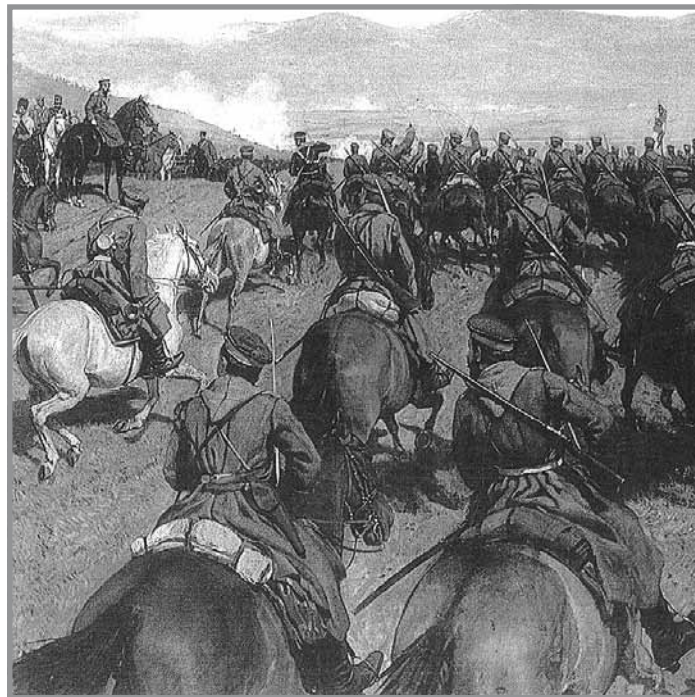

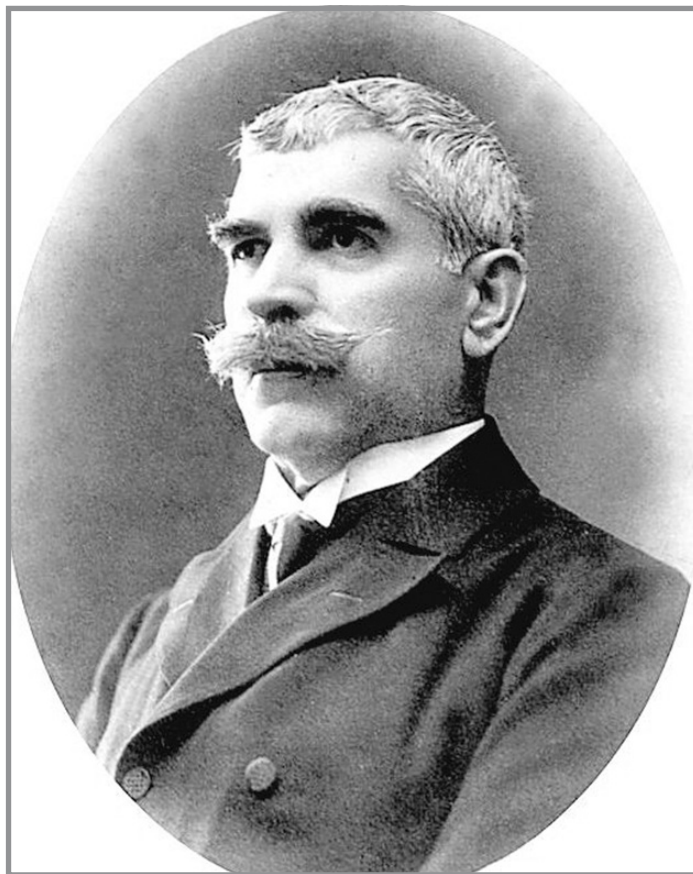
Ротмистър
ГЕОРГИ ЛЮДСКАНОВ
12. XII. 1857 – 29. I. 1896

Васил Друмев
1840 – 23. VII. 1901

Шуменската кавалерия на ротмистър Георги Людсканов проправя пътя на княз Батенберг към Пловдив и охрана на границата, а митрополит Васил Друмев защитава Съединението пред императора на Русия – Александър 3-и

Иван Вазов

9. VII. 1860 Сопот – 22. IX. 1921 София

СЪЕДИНЕНИЕТО

Съединението осъмваше втори ден.

То стана.

България и Европа се пробудиха пред едно съвременно дело. Никого революцията не изненада повече и не учуди по-малко: тя избухна в пълна тишина; тя се показа естествена, защото беше най-справедлива. На това дължи и невероятно бързото ѝ и пълно възтържествуване. Когато Гладстон чу за нея, той каза: „Странно как революцията чака седем години. Барутът за нейното пламване се фъбри още в мастилото, с което се подписа Берлинският договор.“... И наистина в наше време надали е имало друга революция, която да събере всеобщите одобрения, да изведе единодушните ръкопляскания на Европа и Америка, да бъде поздравена с такава гореща симпатия от човечеството, да събере като във фокус душата на един цял възхитен народ, както революцията за Съединението. Омразната присъда на Берлинския договор, която изкуствено и противоестественно разкъса един целокупен, неразделен народ на няколко части чрез насилствени граници, беше осъдена от разума и историята още в самото начало...

**6 СЕПТЕМВРИ 2005 г. с. МАРАШ,
120 ГОДИНИ ОТ СЪЕДИНЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ 1885 г.**

6. IX. 2005 г. Шуменски военен лагер, с. Мараш,
Шуменско
Веселин Златев – кмет на Шумен, открива
памятна плоча, посветена на Съединението

ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН
В СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА
ВОЙНА
1885

ПЪРВИ ПОЛКОВИ БОЙНИ КОМАНДИРИ В ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН

Кап. ВИЧО ДИОНИСИЕВ ДИКОВ
2. XI. 1861 – 4. V. 1928
ком. на 7-и пех. Преславски полк

Майор
ПЕТЪР ДИМИТРОВ ГРЕУЕВ
командир
на 2-ри артилерийски полк

Кап. ГЕОРГИ КЪНЧЕВ
ЛЮДСКАНОВ
12. XII. 1857 – 29. I. 1896
ком. на 2-и конен полк

ПЪРВИ БОЙНИ КОМАНДИРИ НА ДРУЖИНИ В 7-и ПЕХ. ПРЕСЛАВСКИ ПОЛК

Капитан
ИВАН СТЕФАНОВ ЦОНЧЕВ
1859 – 1910
ком. на 2-а дружина в 7-и
Преславски полк

Капитан
ДИМИТЪР Г. ОБРЕШКОВ
1858 – 1936
ком. на 4-а дружина в 7-и
Преславски полк

ПЪРВИ БОЙНИ КОМАНДИРИ НА БАТАРЕИ ВЪВ 2-и АРТИЛЕРИЙСКИ ПОЛК

Капитан ПАВЕЛ СПИРИДОНОВ ПАНОВ

1857 – 1890

командир на 2-а батарея от 2-и арт. полк

Капитан ИЛИЯ ТОДОРОВ КОЗАРОВ

1858 – 1891

командир на 3-а батарея от 2-и арт. полк

ПЪРВИ БОЙНИ КОМАНДИРИ НА БАТАРЕИ ВЪВ 2-и АРТИЛЕРИЙСКИ ПОЛК

Капитан ДИМИТЪР ИВАНОВ БОЯРОВ
1858 – 1898
командир на 4-а батарея от 2-и арт. полк

Капитан СТЕФАН ПЕТРОВ БИ
1860 –
командир на 5-а батарея от 2-и арт. полк
съпругата си Ванча Стама

**УЧЕНИЦИ – ДОБРОВОЛЦИ В
СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА 1885 г.**

Ученически доброволчески отряд 1885 г.

СЕСТРИ - МИЛОСЕРДИ

Безценна доброволна помощ по време на войната са санитарните отряди. На повика за „нуждата от сестри милосерди“ в помощ на ранените български солдати от Шумен за София заминават 36 доброволки „сестри – милосерди“, главно ученички от Девическото училище. Сред тях са Ванча Стаматова и Вичка Иванова Магжарова от Шумен, Нега Юрганова Балтаджиева от с. Кюлевча. Ванча Стаматова завършва самарянски курсове в Русия. Тя е сестра на професор Стаматов, съпруга на капитан Стефан Белов /бъдещ генерал/, който по време на войната е командир на 5-а батарея във 2-и артилерийски полк.

Ванча Стаматова

БЪЛГАРСКАТА ВОЙСКА ПРЕМИНАВА СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ГРАНИЦА

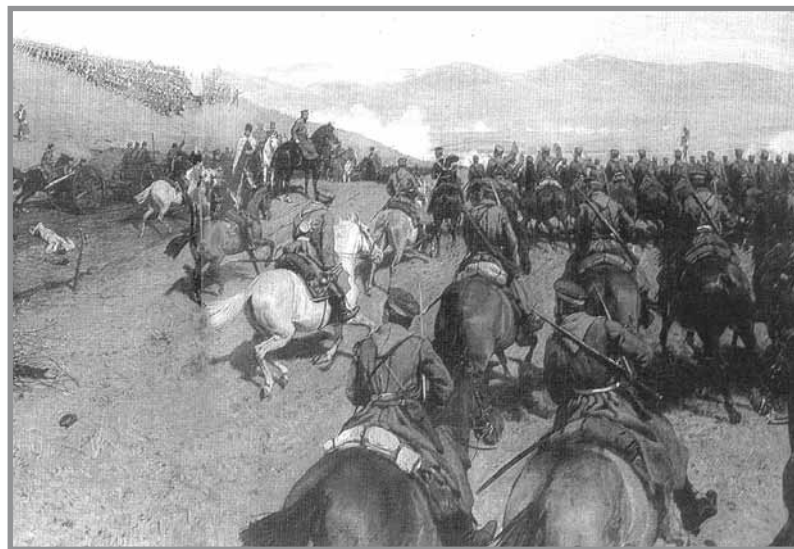
Боят при Мека Цръв. Худ. Д. Гюдженов

Тук са и шуменските пехотинци, артилеристи и кавалеристи 14 ноември 1885 г.

Преминаване на сръбско-българската граница от българската войска.

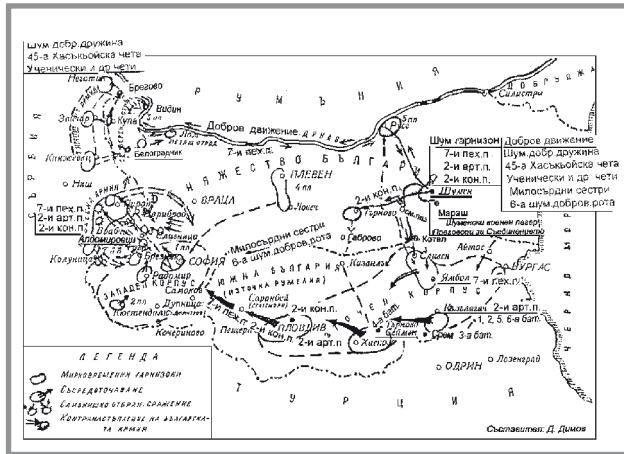
Тук участват и шуменски пехотинци, кавалеристи и артилеристи.

Художник А. Пиотровски

КАРТА ЗА ПЪТЯ НА ШУМЕНСКИТЕ БОЙНИ ПОДЕЛЕНИЯ ПРЕЗ СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА 1885 г.

СПАСЕНОТО ШУМЕНСКО ЗНАМЕ В БОЯ НА 15 НОЕМВРИ 1885 г. ПРЕЗ СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА

Спасител на знамето доброволец Димитър Н. Гузов

„Дава се настоящето Свидетелство от Щаба в Северний отряд в удостоверение на това, че доброволецът Димитър Гугов от втора рота на Шуменската Доброволческа Дружина е прослужил в редовете на доброволците и е участвал в сражението под гр. Кула на 3-й Ноемврий, във всички походи, които е имала дружината, при атаката на гр. Видин на 15 Ноемврий, както и при защитата на Видинската крепост от 10 до 15 Ноемврий включително. На последний ден на защитата, при атаката на сръбските позиции на 15 Ноемврий, Гугов с опасност за живота си е спасил дружинното знаме, гдето е ранен, а за героическия подвиг награден с орден „За храброст“ 3-а степен.

Гр. Видин 1885 год., 15 Декемврий.

Началник Северний отряд:

ЦВА, ф. 1, Оп. V, а.е. 317, л. 36

Капитан подпис не се чете

ЦВА
Ф. 1
Оп. V
а.е. 317

С.н. V
- 317

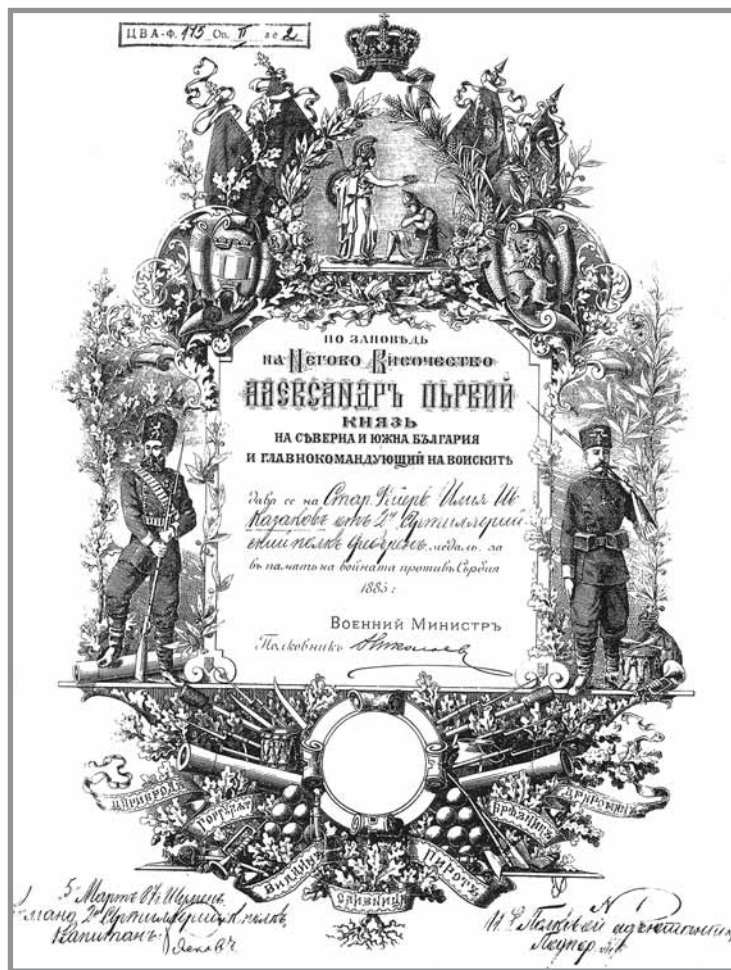
Свидетелство

36

Дава се настоящето Свидетелство от Щаба на Северний отряд в удостоверение на това, че доброволецът Димитър Гугов, ... от втора рота на Шуменската Доброволческа Дружина е прослужил в редовете на доброволците и е участвал в сражението под гр. Кула на 3-й Ноемврий, във всички походи, които е имала дружината, при атаката под гр. Видин на 15 Ноемврий, както и при защитата на Видинската крепост от 10 до 15 Ноемврий включително; на последний ден на защитата, при атаката на сръбските позиции на 15 Ноемврий Гугов с опасност за живота си е спасил дружинното знаме, гдето е ранен, а за героическия подвиг награден с орден „За храброст“ 3-а степен.

Гр. Видин 1885 год. 15 Декемврий Началник на Северний отряд
Капитан *Д. Димов*

Архив: с. Архив на Д. Гугов, отпечатан в Щаба на Северний отряд
1249

ЮНАЦИ, ВИЙ В ДРУГИ ПОЛК МИНАХТЕ

Капитан
ВАСИЛ ДАНАДЖИЕВ
1. III. 1858 – 5. XI. 1885

ДОБЛЕСТТА НЕ УМИРА С ГЕРОЯ, ТЯ ГО
НАДЖИВЯВА!

Подпоручик
АЛЕКСАНДЪР ПАПАНЧЕВ
27. II. 1864 – 5. XI. 1885

Подпоручик
ПЕТЪР КОЧЕВ
1865 – 15. XI. 1885

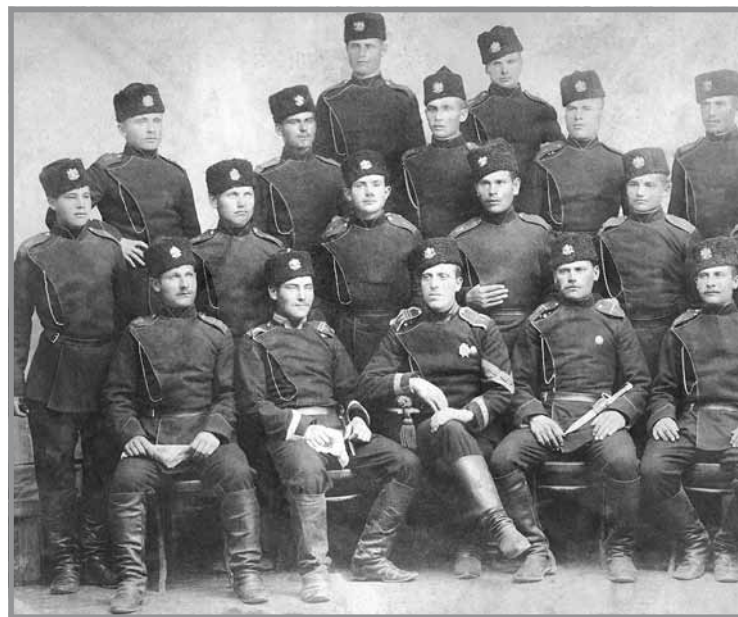

Подпоручик
АНГЕЛ ТОДОРОВ
12. VIII. 1858 – 15. X. 1885

Група офицери, участвали на 10. XI. 1885 г. в
щурма при Драгоман.
Последните двама в ляво,
прави – втория кап. Димитър Бояров.

Група шуменски войници към 1885 година.

Фелдфебели от Шуменския гарнизон, участвали в
Сръбско-
българската война 1885 год. Крайният вдясно
фелдфебел
Никифор Н. Минков – фотограф на тази снимка

*Капитан ИВ. ЦОНЧЕВ,
ком. на 2-ра дружина в 7-ми пех. полк,
ръководител на строежа*

Първият военен паметник в България, открит на 7. XI. 1891 г. в чест на шуменските войни, загинали в Сръбско-българската война 1885 г.

Построен е с гарения на офицерите от 7-и Преславски полк, под ръководството на кап. Ив. Цончев в с. Алдемировци, община Сливница

ДА НЕ ГИ ЗАБРАВЯМЕ

Скърбящият войн – гр. Вугин

Този паметник е и за шуменските доброволци, загинали в района на Вугин през 1885 година

Паметник над масов гроб в гробищния парк на Вугин на загиналите през 1885 г. бойци от Шуменската доброволческа дружина.

От трите еднакви табелки с имената на загиналите, липсва една, тук са погребани 24 души, между които и Борис Краев, учител от Шумен

„КАЗАРМИТЕ В ШУМЕН – 1890

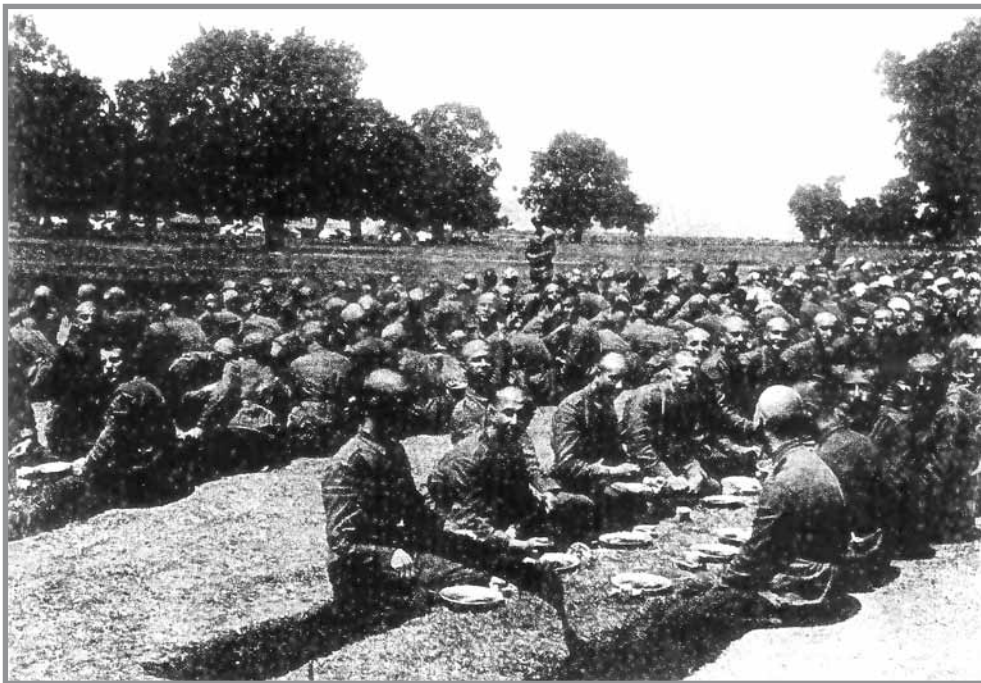
Тази фотокартичка на шуменс
фотограф Маркарян е оригина
информация за Шуменския гарнизон. На
се вижда и сградата с надпис „ВОЕНН
КЛУБ”, показана тук и отделно, к
на Шуменското офицерско събрание
1883 до 1903 г. За този клуб се отна
спомените на областния управител
Атанас Илиев от 16 март 1886 г., ког
шуменското гражданство тържестве
посреща своето войнство – победите
Сръбско-българската война. „Аз за п
път, пише той сега имах случай да в
по-голям брой българско офицерств
уреден клуб, библиотека и забави, заед
гражданството. Между офицерите, особ
артилеристите, с които се запознах, ви
млади момци, които се интересуваха
наука, въвн от военната, от литерат
и издаваха от себе си прогресивни хор

(Атанас Т. Илиев. СПОМЕНИ, 1926, с.
Албум „Шумен в картичка”, 2010, стр.

В ШУМЕНСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР 1944 г.

Края на август 1952 г., Шуменски военен лагер край с. Мараш. Курсанти и офицери от 4-а батарея на Народно Военно Артилерийско Училище „Георги Димитров“, дни преди курсантите да получат офицерските си пагони. Седнали: ст. сержант Иван Петров Иванов, старшина Димо Тотев Димов. Прави: ст. сержант Станимир Станев, лейтенант Александър Петев – командир на батареята, ст. сержант Маринов, лейтенант Рачо Рачев – командир на взвод и ст. сержант Матей Пенчевски.

Лятото на 1944 г. Кадетите от военното училище в София са на обучение в Шуменския военен лагер край с. Мараш.

На снимката те са на обяд в полевата столова. В гъното се вижда част от гората и войнишките лагерни палатки.

В ШУМЕНСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР 1952 г.

ВОЕННИЯТ КЛУБ – ЕМБЛЕМАТА НА ШУМЕНСКИЯ ГАРНИЗОН

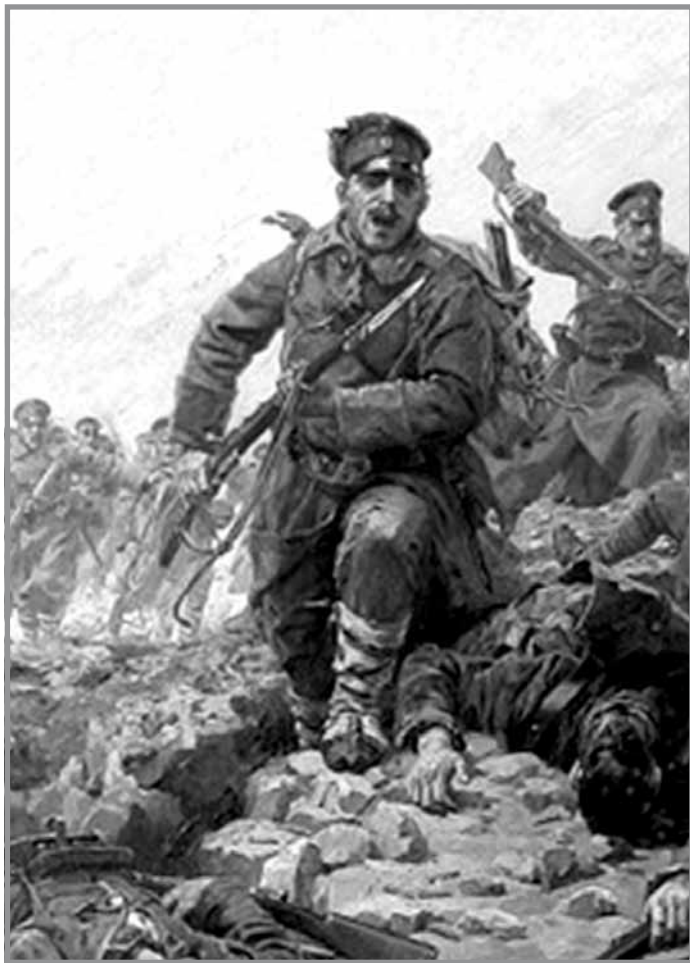

Открит през 1903 г. Още през 1906 г. неговата снимка обикаля вестниците в Европа, с което България се сочи за пример в обучението, възпитанието и уважението на офицерския състав, на нейната армия въобще
(По-подробно виж: Д. Димов “125 години Шуменски военен клуб”, Шумен, 2007)

Старинен часовник в музея на 7-и пех. Преслав полк, сега в музея на Шуменския гарнизон

Според преданието, той е подарен на командира на полка от княз Батенберг в на бойните победи на преславци в Сръбско-българската война 1885 г.

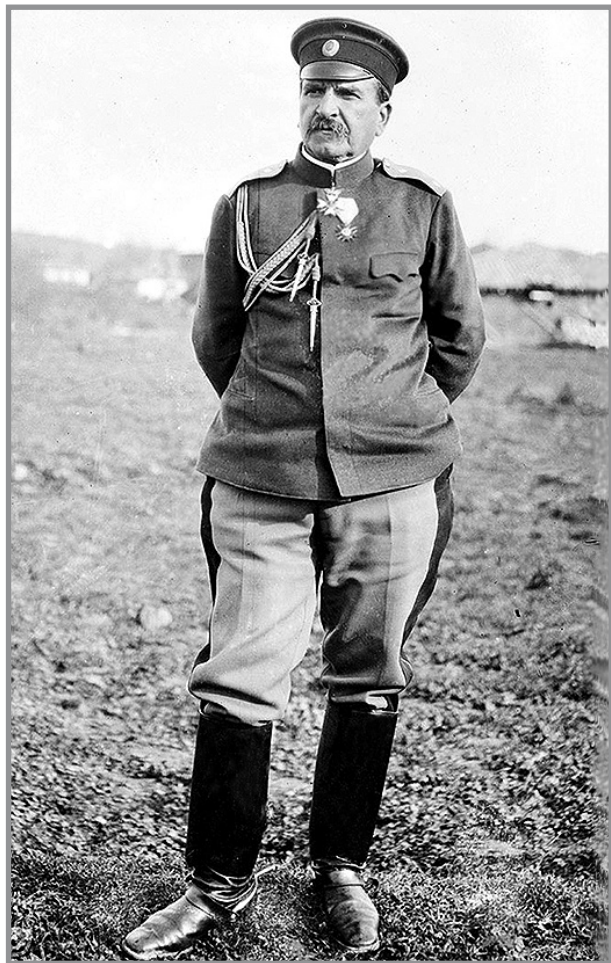
ШУМЕНСКИЯТ ГАРНИЗОН В НАРОДООСВОБОДИТЕЛНАТА БАЛКАНСКА ВОЙНА 1912 – 1913 г.

ТЕ ПОБЕДИХА!

Скулптор:
Иван Лазаров

Генерал от пехотата
РАДКО ДИМИТРИЕВ,
командващ 3-а българска
армия

Генерал от пехотата
НИКОЛА ИВАНОВ,
командващ втора
българска армия

*Генерал-лейтенант
КЛИМЕНТ БОЯДЖИЕВ*

Кл. Бояджиев е роден на 15 юли 1861 г. в Охрид. Кръстен е на Климент Охридски. Почива на рождения си ден през 1933 г. в София. По време на Балканската война е командир на 4-а пех. Преславска дивизия. След това е бил началник на Генералния щаб, министър на войната, командващ 1-а армия в Първата световна война, която освобождава Македония, както и родния му град Охрид. В чест на това през 1916 г. на него е посветен един знаменит марш – „Охрид“, който е поместен в този трюд. В него се казва:

Охрид, беден си и мил,
раждаш синове герои.
Ти днес си нас дарил
с вожд юначен, мил герой.

ВОЖД ЮНАЧЕН, МИЛ ГЕРОЙ

Участвал в Шуменските маневри като командир на отбраняващата дивизия, а по време на войната командир на 2-а армия и на Родопския отряд.

*Генерал от пехотата
СТИЛИЯН КОВАЧЕВ*

ПОРТАЛЪТ НА 10-и КОНЕН ПОЛК

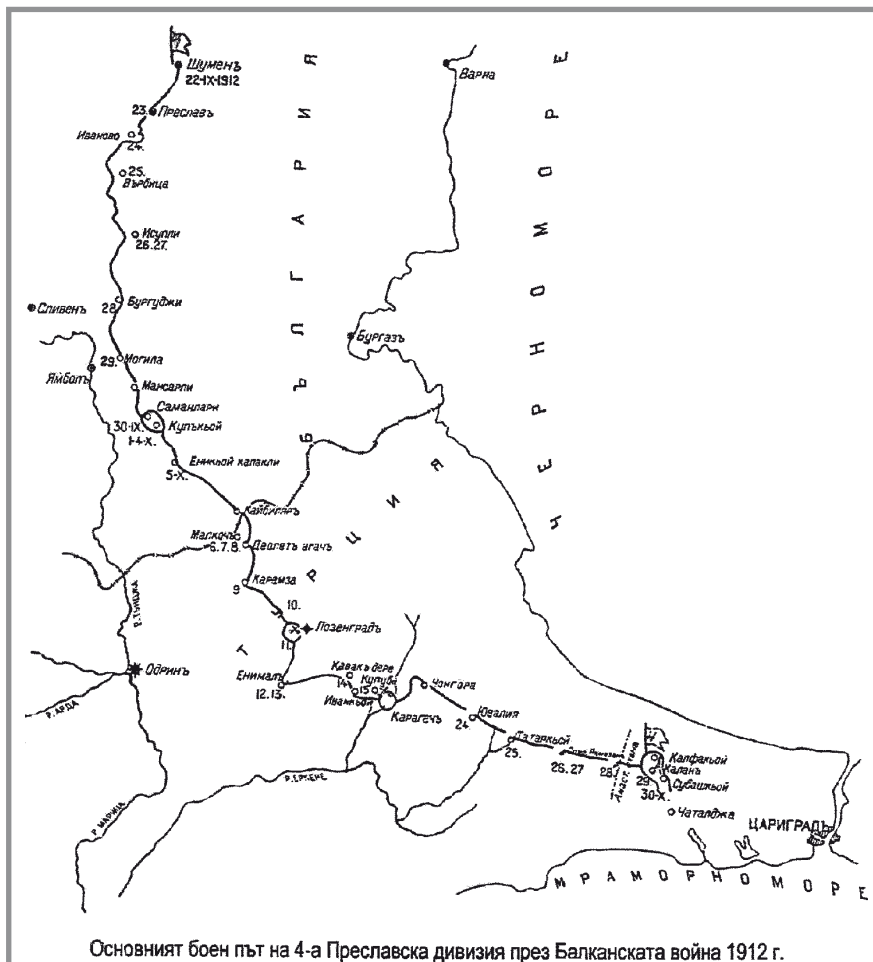
Момент от изпращане на цар Борис III след неговото посещение в Шуменския гарнизон и в полка

Карта с района на бойните действия

СЛАВЕН БОЕН ПЪТ НА ШУМЕНСКОТО ВОЙНСТВО

Генерал-майор
АТАНАС ХРИСТОВ

По време на Балканската война, като капитан адютант на 4-а пех. Преславска дивизия, дължано, която заемат най-интелигентните офицери. На този пост той пряко участва в ръководството на бойни действия, които старателно води на отчет и анализ. Въз основа на това, след войната издава трудовете два тома (първия през 1915 г., а втория през 1916 г.) „Участието на 4-а пехотна Преславска дивизия в Освободителната война 1912 – 1913 г.“ Развива се като талантлив командир и като най-добър пръв военен историк у нас. Благодарение на неговите трудове, днес по-добре познаваме както Балканската, така и другите военни събития у нас и по света.

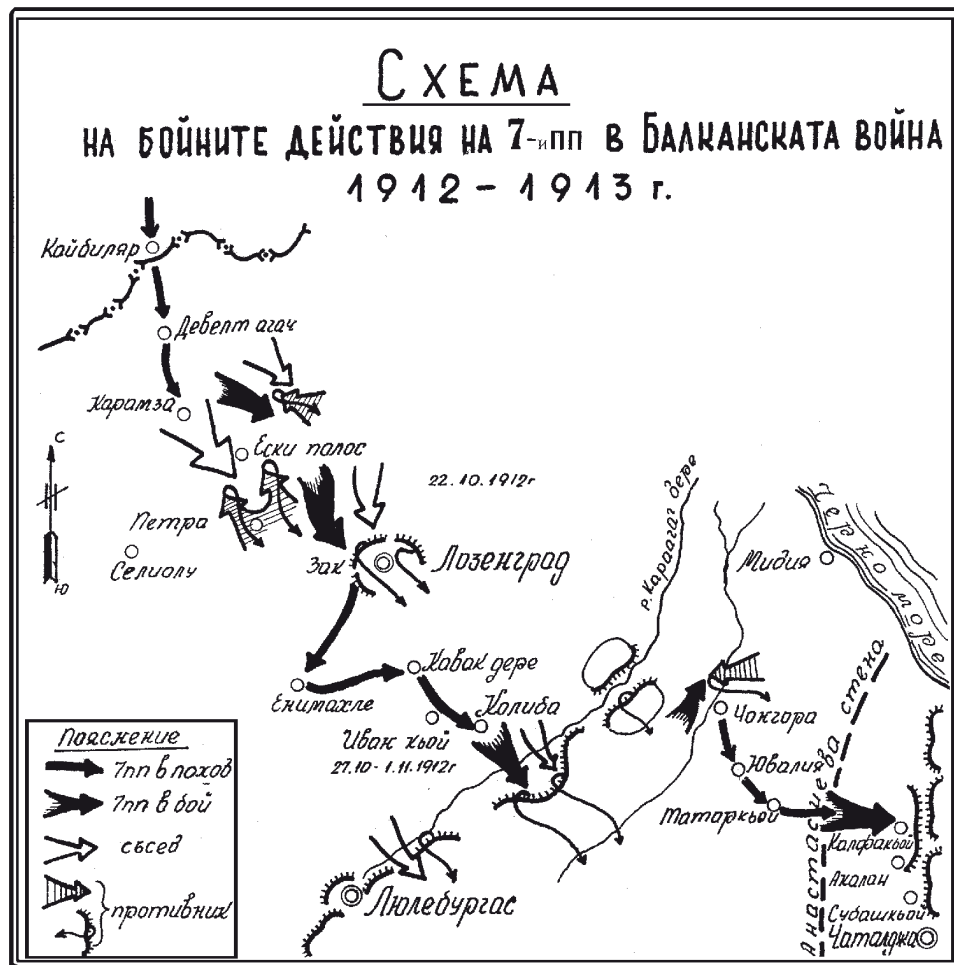
Полковник
АТАНАС ДОБРЕВ
командир на дружина в
7-и Преславски полк

Генерал-майор ВАКЛИН ЦЕРКОВСКИ
командир на славната 3-та бригада от
4-а дивизия, която участва в щурма на
Одрин

Полковник
ИВАН ДИМИТРОВ ХАРИЗАНОВ
командир на дружина от
7-и пех. полк

Полковник ХР. ЙОРДАНОВ
командир на полка

4-та ПИОНЕРНА ДРУЖИНА С КОМАНДИР ПОДПОЛКОВНИК СЕМОВ МИХАИЛ

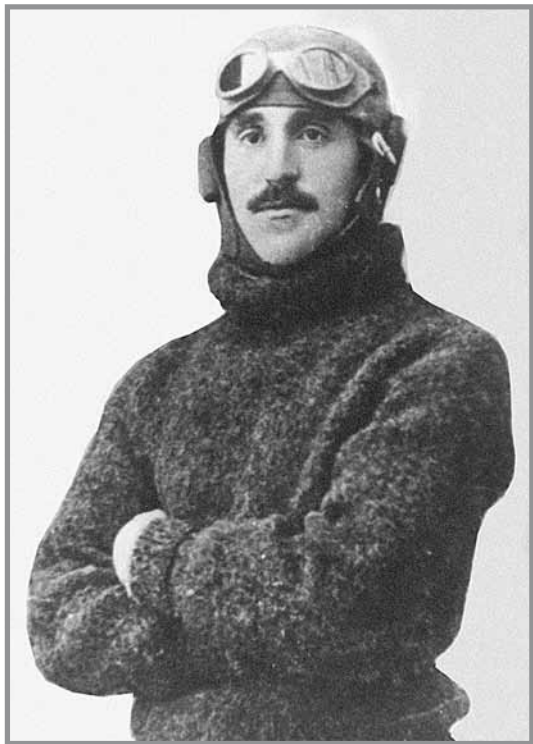
*Подполковник
СЕМОВ МИХАИЛ*

ПЪРВИЯТ САМОЛЕТ НАД ШУМЕН, ТЪРГОВИЩЕ И РАЗГРАД

В началото на септември 1912 г. се провеждат Шуменските крепосни маневри, които са генералната репетиция за Балканската война. Тогава за пръв път над Шумен, Търговище и Разград летят бойни самолети, пилотирани от офицерите артилеристи – поручиците Христо Топракчиев и Симеон Петров.

Подполковник ХРИСТО ТАПРАКЧИЕВ

16. XII. 1887 – 19. X. 1912

Поручик СИМЕОН ПЕТРОВ

1. X. 1888 – 1950

В АТАКА, СЛЕД МЕН КЪМ ПОБЕДАТА!

**“КАЖИ НА СТЕФАН КАРАДЖА, ЧЕ СТИГНАХМЕ
ЧАТАЛДЖА!”**

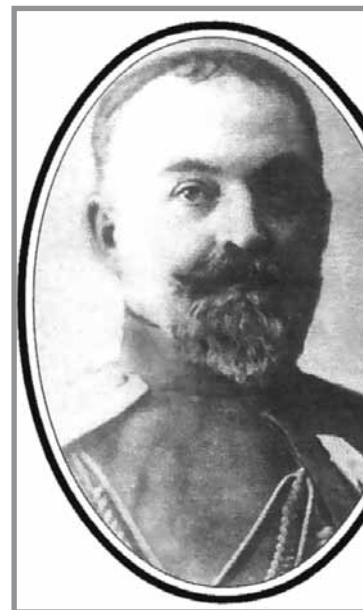
Люлебургас 1912. “На нож”. Худ. Джордж Скот.

Този английски художник пристига при шуменци на фронта от другия край на света, за да пресъздаде с творчеството героизма на българското войнство – командира и войника.

Шуменската батарея на майор Марин Друмев
на фронта

11 октомври 1912 г. Генерал Климент Бояджиев и офицери от
щаба на дивизията
на почивка след овладяната с щурм “преславци” Лозенградска крепост

Генерал
КЛИМЕНТ БОЯДЖИЕВ

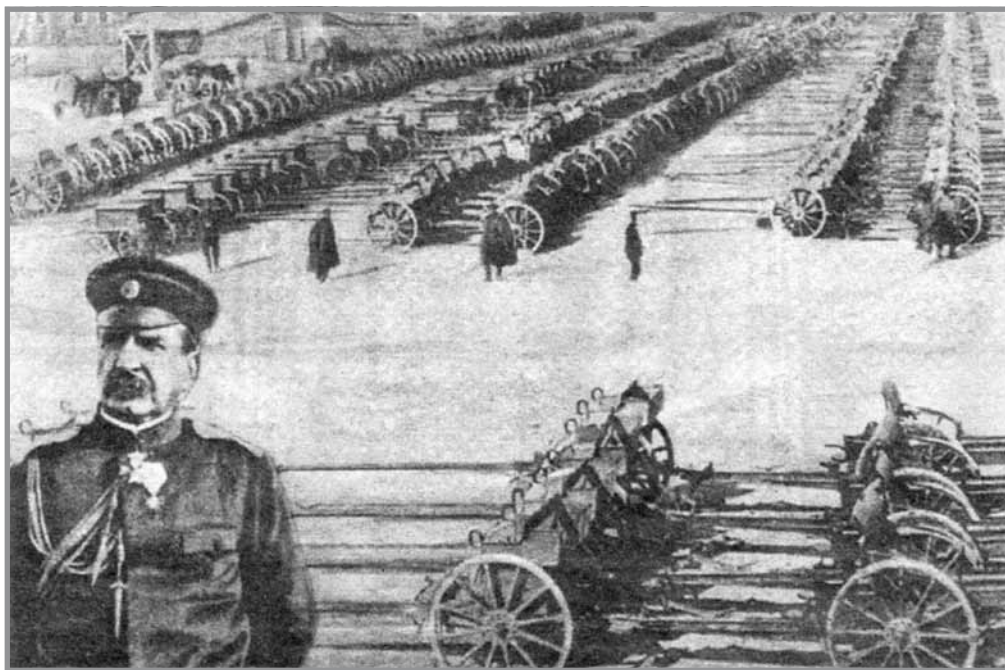

“Превземането на Лозенграг... е един от най-големите триумфи, каквито въобще военната история познава...

Българите настъпваха с една невероятна скорост”

В-к “Дейли Телеграф”

Генерал Рагко Димитриев сред трофеите от Лозенграг

Шуменци в подвоз на артилерийски провизии и на
преден артилерийски пост при Акалан

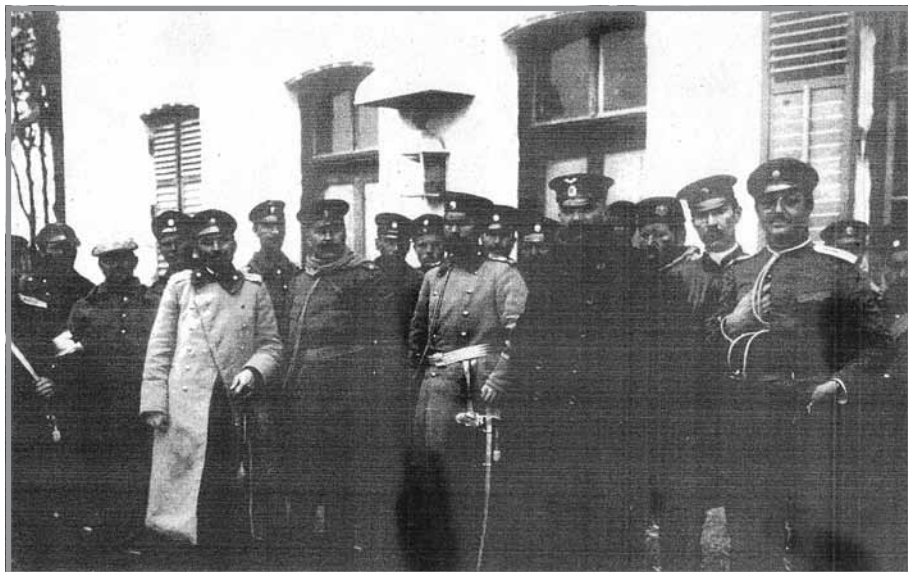

50 мм МХ 6 музея на 7-и пехотен
Преславски полк

И тежката и малка шуменска артилерия громи противника

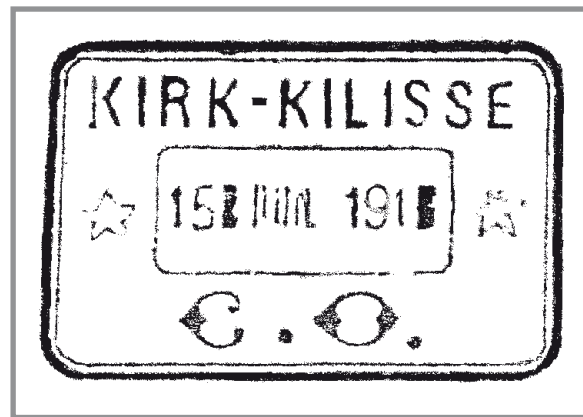

Офицери от 3-а армия
(следователно и от 4-а дивизия)
на гара Люлебургас, след победата.

Шуменска артилерия при Огрин,
март 1913 г.

Митнически печат от
ж. п. гара Лозенграг
(KIRK - UILISSE), пленен
от подофицер Никола Златев и неговото ръчно изработено
цигаре от рейка при Чаталджа

Баща с четиримата си снове, които се бият в Балканската война. Трима от тях загиват. Из "България и нейния народ" от Уилям Мънроу, първата книга за българите в САЩ 1944. Подобен пример има в 4-а Преславска дивизия.

Прощаване с бойните другари.
(Личен архив от войната на
кап. М. Куцаров)

Балканската война. Бойци и командири от 7-и пех. Преславски полк по време на празника на полка – 6 декември 1912 г., фронта в района на Акалан. В средата знаменосецът мл. подоф. Иван Тотев Цонев със знамето. В дясно от него генерал Климент Бояджиев –командир на 4-а Преславска дивизия, в ляво – генерал-лейтенант Радко Димитриеу – командващ 3-а армия.

(Личен архив: Димо Димов)

ФРОНТОВИ ПРАЗНИЦИ И ТЪРЖЕСТВА

6 декември (Никулден) 1912 г. – празник
7-и пех. Преславски полк, с. Акалан (Белополя
Кърджалийско. Командващият 3-а армия,
Радко Димитриев лично връчва орден и ме
на отличилите се в боя бойци и командири
декемврийският ден е слънчев и топъл, подхо
за тържествен полски обяд и буйно войни
хоро.

СПОМЕНИ ОТ ВОЙНАТА 1912 - 1913

Ротата на кап. М. Куцаров по време на войната.

Пощенска картичка със следния текст на гърба:
“До капитан М. Куцаров 7-и Преславски полк
30. III. 1913 г. Гюл бунар

На въздния ми командир в школата за запасни
подпоручици през 1906 – 1907 год.

За съвместното ни движение в боя при
Караагач на

16 октомври миналата година”.

Погн. В. Златев”

АВТОРИ НА БОЙНИЯ МАРШ НА 4-а ПРЕСЛАВСКА ДИВИЗИЯ

НИКОЛА
ДИМИТРОВ
ЯНАКИЕВ
(23. VI. 1871 –
31. VII. 1954)

Автор на текста.
Роген в с. Сестримо
Пловдивско. През
1892 г. завършва
Военно училище в
София; през 1905-
1908 г. Генерал-
щабна академия
в Петроград. В
Балканската война,
като майор е
началник-щаб на
1-а бригада от 4-а
Преславска дивизия.

В Първата световна
война е командир на бригада. Минава в запас през 1919 г. През
1945 г. е произведен генерал-майор от запаса. Автор е на много
стихове, превърнати в маршове.

НИКОЛА КОЦЕВ
БЛАЖЕВ
(8. XI. 1876 –
21. V. 1945)

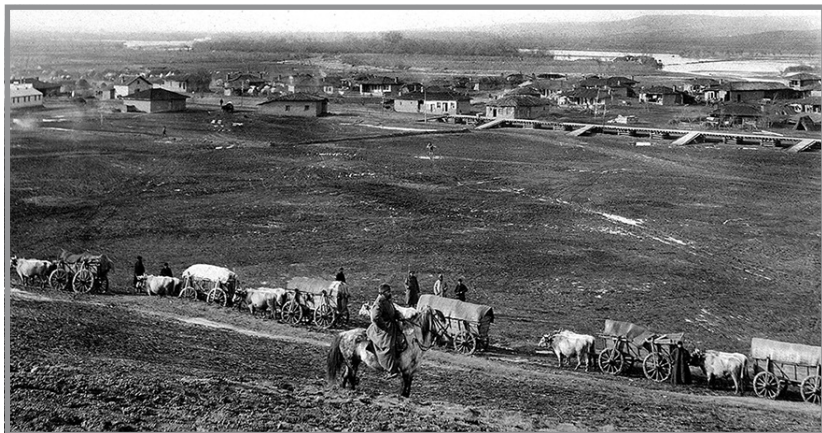
Автор на музиката.
Роген в Кюстендил.
Завършва Огеско
музикално
Общество". В
Балканската война,
като подпоручик е
командир на взвод,
а след това капел-
майстор в 43-и пех.
полк. На фронта в
Първата световна
война е капел-
майстор в 46-и пех.
полк. В критичен
момент на боя,

като изпълнява „Шуми Марица”, целия оркестър, начело с не
лиза в една от атаките на полка. След войната е преподава
по музика в гимназиите и в Държавното музикално училищ
София. Автор е на много музикални произведения.

АКАЛАН (БЕЛОПОЛЯНЕ)

Тук на 5 ноември 1912 г. се ражда безсмъртният марш “Ечи ти, горди наш Балкан”.

Пак Акалан, на 18 декември 1912 г. шуменските войни запяват за пръв път националния химн “Шуми Марица” по току-що получения нов текст, написан от Иван Вазов.

Тук преславци посещават местната църква, строена през 1838 г.

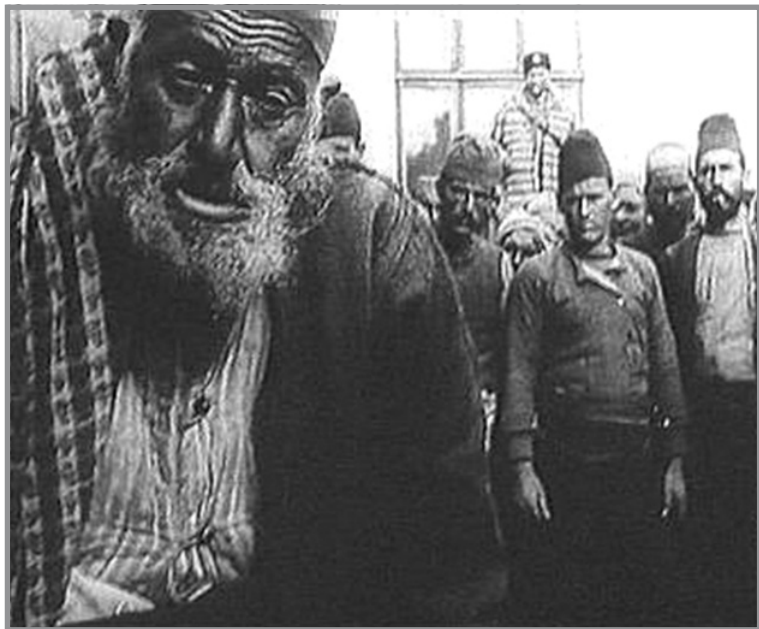
СТИГНАХМЕ ЧАТАЛДЖА

На Чаталджанската позиция, 12 февруари 1913 г.
Крайният в дясно капитан Куцаров

ДОКУМЕНТИ ЗА РАЗМИСЪЛ

Този башибозук носел в пояса си две уши с
обици,
отрязана от млада българка

Български войник подава вода на ранен турски
войник

ОДРИН ПАДНА

Генерал-лейтенант ГЕОРГИ ВАЗОВ

**ЗАПОВЕД № 88 / 13 март 1913 г.
на Началника на Източния сектор,
генерал-майор Георги Вазов**

Офицери, подофицери и войници

В атаките си против предните неприятелски позиции вчера и фортовия пояс днес, Вие покрихте България със слава, а нашата армия с лавров венец.

Светът има да се чуди на Вас, доблестни синове на България, че можахте за 30 часа да превземете една от най-силните крепости.

Само Вашата лъвска храброст би могла да устои на бясното съпротивление на врага. Само Вашата любов към Отечеството можеше да ви укрепи да преодолеете безбройните опасности в тия два последователни щурма на тоя непрекъснат кървав бой. Вие вписахте вчера и днес нова страница в нашата история. Благодаря Ви.

Гордея се, че съм Ваш началник. Гордея се, че съм Българин.

Благодаря на старшите началници на пехотата и артилерийските части, които не само точно изпълниха, но и разбраха моите желания и разпореждания.

Настоящата ми заповед да се прочете във всички роти, батареи и команди.

НЕ, НЕ ДАВАМ ОДРИН НИКОГА! (Мехмед паша)

Българската армия,
след която е и 3-а
бригада на
генерал-майор
Церковски и
шуменската
артилерия, в
обявената за
непревземаема
Одринска крепост
13 март 1913 г.

АРКА НА ПОБЕДАТА В ОДРИН

ПОД НЕЯ ТЪРЖЕСТВЕНО МИНАВА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ – ПОБЕДИТЕЛКАТА, СРЕД КОЯТ
И 3-а БРИГАДА НА ГЕНЕРАЛ ВАКЛИН ЦЕРКОВСКИ И ШУМЕНСКАТА АРТИЛЕРИЯ.

Построена специално за случая от българските сапъори.

Генерал ЦЕРКОВСКИ
комендант на Одрин,
организатор на парада на
Победата

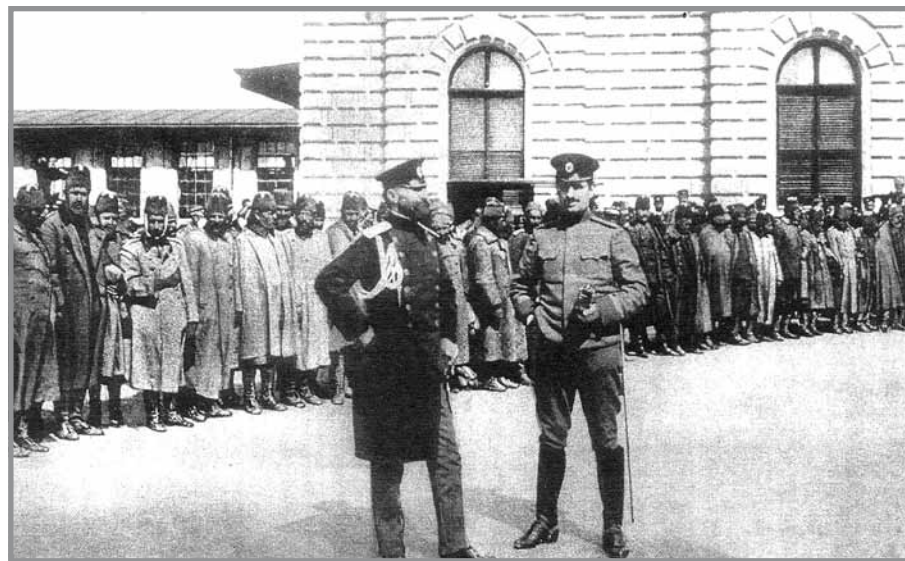

Командващият отбраната на Огринската крепост, Шукри паша, е въдворен в София. На снимката: Шукри паша, цар Фердинанд и княз Борис пред входа на хотел „България”

Пленените 14 турски генерали и около 2000 офицери са откарани в София, но една част от тях били настанени в Шумен, в хотел, който се намирал до читалище „Добри Войников”, където сега се е банка ДСК

СЛЕД ПОБЕДАТА

Радостта от победата е огромна. По цели
фронт се чува мощното „ура”,
а в центъра на Огрин, българските командир
войници – победители,
заедно с местните българи, извиват буйно
българско хоро

Емблематична снимка от март 1913 г.
Офицери от 2-и артилерийски (шуменски) полк,
отбелязват разгрома на Огринската крепост на
чаша кафе в престижно турско огринско кафене.

Три бойни турски
знамена, пленени
от шуменци при
Лозенград и Огрин.
Едното от тях
е на фелдф. Васил
Греков от 7-и пех.
Преславски полк

Въпреки погромите над българите от страна на турците в Огрин, въпреки нашите победи, българското командване, особено артилеристите, проявяват грижа за запазване на турските исторически ценности. В джамията “Султан Селим” не пада нито един снаряд и тя е напълно запазена.

След боевете на посещение в нея е делегация, начело с цар Фердинанд

ШУМЕНЦИ ПРИ ОДРИН

Офицери от 7-и пехотен резервен полк в гр. Одрин, след овладяване на крепостта, снимка за спомен пред джамията „Султан Селим“. Прави от ляво на дясно – третият капитан Теню Нейков от с. Злокучен (Ивански), чичо на полковник Ал. Петев, който представи снимката

Пощенска картичка с образа на генерал Вичо Диков, разпространена по време на войната. Диков е пръв боен командир на 7-и пехотен Преславски, начело на който участва в Сръбско-българската война

1885 г. По време на Балканската война е началник на Тилово управление, и след това командващ 4-а българска армия

ЦЕНАТА НА ПОБЕДАТА

Из Дневника на капитан М. Куцаров,
стр. 149

„5 февруари 1913 г., вторник. Позиция непосредствено с. з. висоти от с. Калфакьой. Времето ужасно. Сняг цяла нощ и цял ден валя непрекъснато. Студ, мраз, като всеки зимен ден. Сняг имаше до колене. Нощта, както офицерите, така и войниците изкарахме без спане около огньовете. Всички опушени, опърлени – на хора не мязахме...

Бригадният командир видял нашите убити около 70 души. Казал „Изпълниха си дълга“. Да, дълга за ваша грешка, за грешките на командира. Около 70 убити, 200 ранени”...

ПЛЕНЕНИ СРЪБСКИ ОФИЦЕРИ

Край на войната.

Подофицери и войници от 7-и Преславски полк в края на войната 1913 г., втори ред от ляво на дясно – първия е Жеко Русев, до него с 3 ордена - фелдфебел Васил Баев, и двамата от с. Дивдядово, Шуменско

В с. Никола Козлево почитат героите от Балканската война

Валентина МИНЧЕВА

Честването на 100-годишнината от Балканската война накарало краеведите да потърсят още архивни материали. Така една снимка, направена през месец август 1913 година, откриват читалищните дейци в село Никола Козлево. На нея са осем млади мъже от селото, воювали в Балканската война, завърнали се живи след боевете. Веднага след пристигането си те отиват в шуменското фотостудиото на В. Маркарян и се фотографират за спомен. Събитието е запечатано преди век, а снимката е в читалищния архив и е един от експонатите в етнографската сбирка. Най-ценното в случая е, че смелите воители са изписали имената си на таблото пред тях: Дичу Янков, Христо Буров, Иван Котев, Димитър Михайлов, Коста Нейков, Иван П. Димитров, Иван Железов, Стайко Минков. Така, заедно с имената си, те са завещали и своята храброст, която днес почитаме.

Виждаме ги автентични – с шаечни дрехи, с цървули от свинска кожа и навуша, с бойно снаряжение. Лицата им излъчват непреклонен дух, с който са тръгнали на фронта, за да

възстановят земите на дедите си от Одринска Тракия

Но други осем техни приятели и близки от село Никола Козлево оставят костите си далеч от родната земя. Имената им са изписани на една от трите паметни плочи, монтирани върху мраморния паметник в центъра на селото. През 1998 година Иванка Семерджиева – председател на читалище „Пробуда-1906“, открива плочата в местната църква „Свети Димитър“. По-късно тя е вградена в паметния комплекс, открит през 2003 година пред общинската администрация в село Никола Козлево, посветен на загиналите във войните местни жители. Имената на воините, загинали в Балканската война, са: Димитър Колев Буров – загинал при Черкезкой; Илия Донков Илиев – загинал при Субатчуо; Димитър Христов Топалов – загинал в Субатчуо; Ангел Желев Илиев – загинал край Чаталджа; Марко Георгиев Марков – загинал на Овче поле; Недялко Христов Маймунов – загинал в Черкезкой; Петър Колев Георгиев – загинал в Караагач; Стою Христов Маймунов – загинал край Чаталджа.

Поручик **ВАСИЛ МУТАФОВ**
Загинал за свободата на
Македония
1895 г. като командир на
гружина

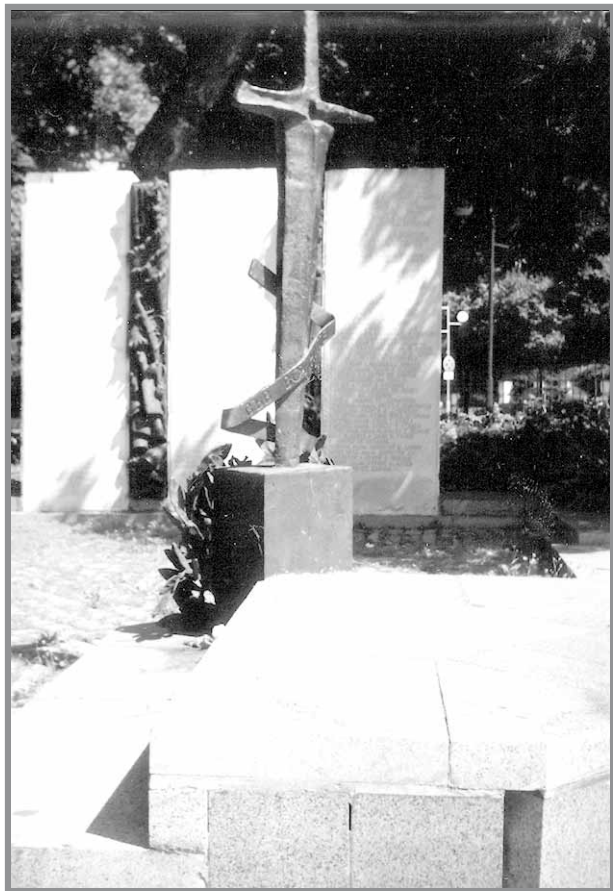

Полковник (генерал посмъртно)
КОНСТАНТИН КАВАРНАЛИЕВ
загинал за свободата на
Македония
1913 г. като комадир на
бригада

На 21 октомври 1956 г. Запасния фелдфебел Васил Греков
(с бастуна)
сред група офицери и войници разказва как са пленени
турските знамена в сраженията за Лозенград и Огрин

Фрагмент от паметника на шуменци, загинали във войните от 1878 до 1945 г. Построен с дарения от предприятия и отделни граждани, открит на 18. III. 1994 г.

П а м е т н и к
н а п о л к о в н и к
К о н с т а н т и н
К а в а р н а л и е в
(посмъртно генерал)
в Македония, съборен
от местните
македонски власти, но
възстановен и открит
от Президента
Г. Първанов на 27
ноември 2009 г. в
Шумен.

ОДРИНСКАТА КРЕПОСТ ДНЕС

Одринската крепост, където през 1913 г. ехти победното българско „ура“, днес е превърната в обширен мемориален парк-музей на нейните бранители, в центъра на който се издига огромен паметник на Шукри паша.

Така се тачи историята.

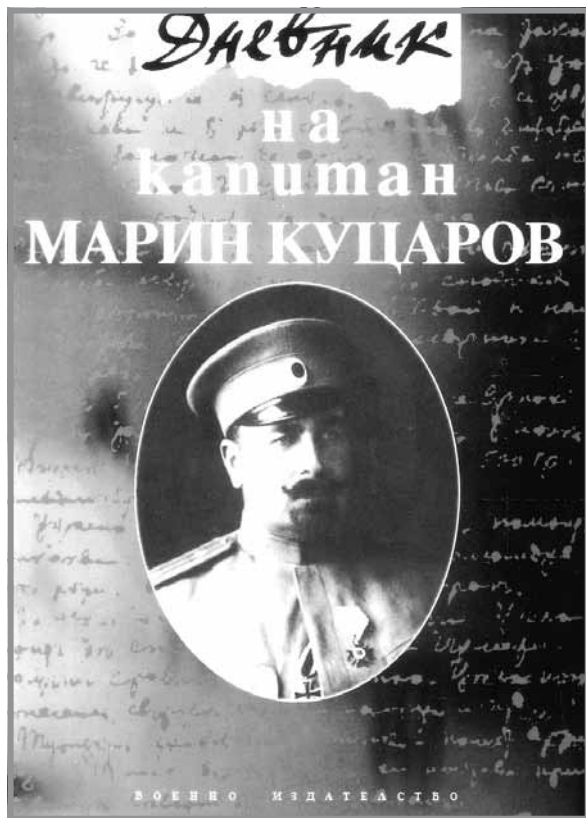
ВОЙНСКА И НАРОДНА ПАМЕТ

Портал-паметник на загиналите във войните бойци и командири от 7-и пех. Преславски полк. Архитектурен шедевър на Шумен, построен с дарения и открит на 6 май 1927 г., съборен неоснователно през 1957 г.

Паметник, посветен на загиналите войните 388 шуменски артилеристи. Построен с дарения и открит на 6 май 1929 г. от командир на 5-и артилерийски полк подполковник (бъдещ генерал) Владимир Заимов, Герой на Съветския съюз от Втората световна война. Оръдие като неотменен елемент от паметника, през 2011 г. незаконно е снето и заменено с друго подобно.

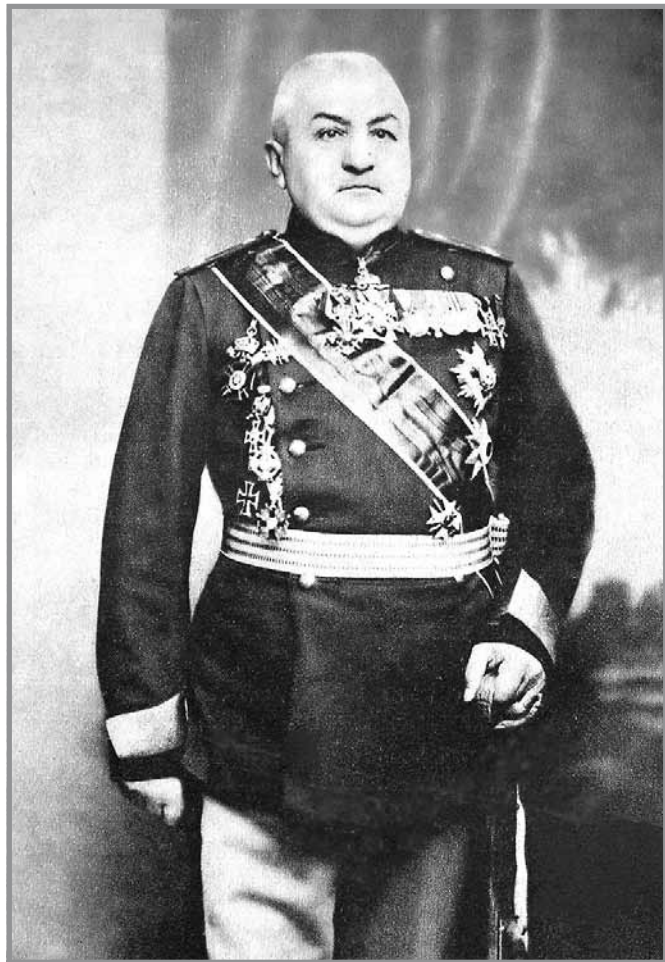
Кап. М. КУЦАРОВ,
командир на 15 рота в 7-и полк корица на
неговия дневник от войната, изд. 2004 г.

Мл. подофицер
ИВАН ТОНЕВ ЦОНЕВ
Знаменосец 7-ми п.

ШУМЕНСКИЯТ ГАРНИЗОН
В
ПЪРВАТА СВЕТОВНА
ВОЙНА
1915 - 1918

Генерал от пехотата
ПАНТЕЛЕЙ ГЕОРГИЕВ
КИСЕЛОВ

Видният строител на българската армия, П. Киселов е роден на 23 октомври 1863 г. в Свищов, в Османската империя. През 1880 – 1883 г. учи и завършва Военното училище в София. Участва в Сръбско-българската война 1885 г. като командир на рота в защита на Видинската крепост. От декември 1909 г. до март 1912 г. е командир на 5-и пехотен Дунавски полк. От март 1912 г. е полковник, назначен за командир на 8-и пех. приморски полк. По време на Балканската война 1912 – 1913 г. полкът влиза в състава на 2-а бригада от 4-а пехотна Преславска дивизия от 3-а армия. През Междусъюзническата война се сражава срещу сърбите на Калиманската укрепена линия. От септември 1913 г. е командир на 4-а пехотна Преславска дивизия, начело на която през септември 1916 г. става творец на славната Тутраканска епопея. Той превзема „непревземаемата” крепост със шурм от движение, нещо непознато дотогава във военната практика, за което получава международно признание и званието генерал-майор Иван Вазов го възпява в стихове, а Александър Мутафов го пресъздава на художествени платна. След войната е началник на 3-а Военна-инспекционна област. В края на 1919 г. му е присвоено званието генерал от пехотата и уволнен. Умира на 14 октомври 1927 г. от инфаркт на 64 годишна възраст.

ТУТРАКАН 1916-та ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ХУДОЖНИКА АЛЕКСАНДЪР МУТАФОВ

Командващият ген. КИСЕЛОВ, 1916 г.

Български войни при Тутракан 1916 г.

КОМАНДИРИ

Полковник АТАНАС ДОБРЕВ
1915 – 1916 г.

Полковник Д. ДИМИТРИЕВ
1916 – 1918 г.

Командири на 7-и пехотен Преславски полк

Полковник МАРИН КУЦАРОВ
командир на рота и на дружина в 7-и пех.
Преславски полк, след това – командир на
19-и пех. Шуменски полк, когато по време
на заложничество, спасява от плен
полковото знаме.

Генерал ИВАН КОЛЕВ
15. IX. 1863 – 29. VII. 1917

СЛАВНАТА КАВАЛЕРИЯ НА ГЕНЕРАЛ ИВАН КОЛЕВ 15. IX. 1863 – 29. VII. 1917

*Худ. Николай Кожухаров (1892 –
Боят при Кара Мураг 23 окт. 19*

БЪЛГАРСКИ МАНАСТИР “КОКОШ” КРАЙ гр. МАЧИН

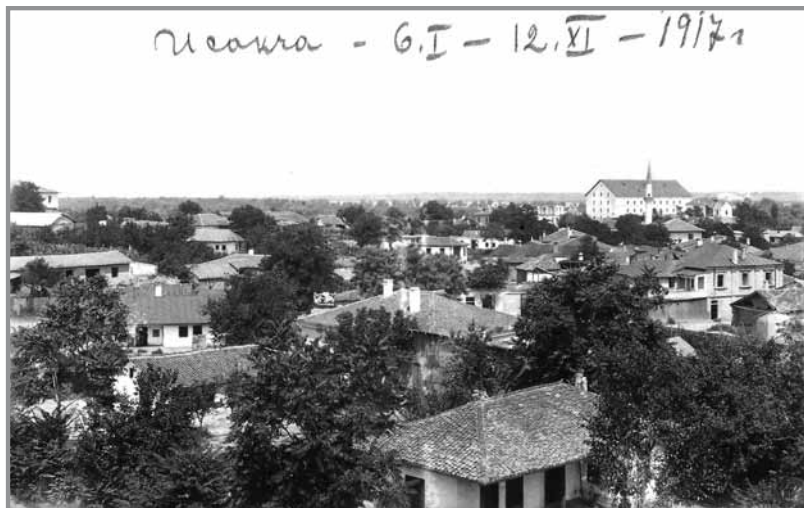
Построен през 30-те години на 19 в. от монаси – българи в типична българска архитектура, в която се наблюдават елементи в Рилския манастир. По време на Първата световна война близо до манастира е бил щаба на 4-а Преславска дивизия. В манастирските гробища са погребани четирима воина от Шуменския край, загинали за свободата на Добруджа през 1916 г. В отделен гроб е подпоручик Неделчо Ламбов от Преслав. В друг гроб са редниците от 5-а рота на 7-и Преславски полк: Юрдан Иванов от с. Кочово, Върбан Петков от с. Могила и Продан Георгиев от с. Касаплар (дн. Дибич).

ПЪРВАТА РОТА ОТ
19-и ПЕХ. ШУМЕНСКИ ПОЛК
НА ПОЗИЦИЯ ПРИ РЕКА СЕРЕТ 1917 г.

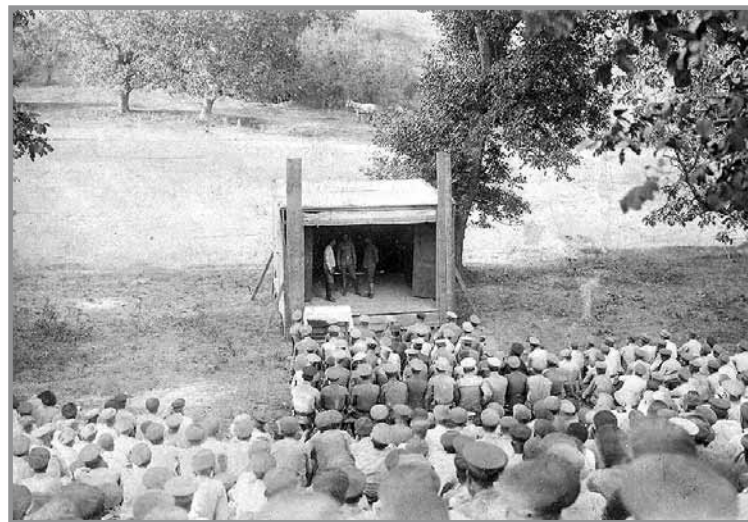

ВРЕМЕ ЗА ОТДИХ КРАЙ ИСАКЧА, 1917 г.

Войнишки театър в 7-и пех. Преславски полк
10. XI. 1917 г.

Убити на бойната линия,
6. XI. 1916 г. ТУТРАКАН

КЪМ БУНТ В 48-и ПЕХОТЕН ПОЛК КРАЙ МАЧИН - ФЕВРУАРИ 1918 г.

Бунтовна снимка. Командирът на отделение
мл. подофицер Станчо Добрев – шуменец, сочи
окаяното състояние на своите войници на
фронта.

Нагписът горе е негов.

ДОБРУДЖАНСКИ ФРОНТ 1917 - 1918 г. БЪЛГАРСКИ СРЕЩИ МЕЖДУ БЪЛГАРСКИ И РУСКИ ВОЙНИЦИ И ОФИЦЕРИ

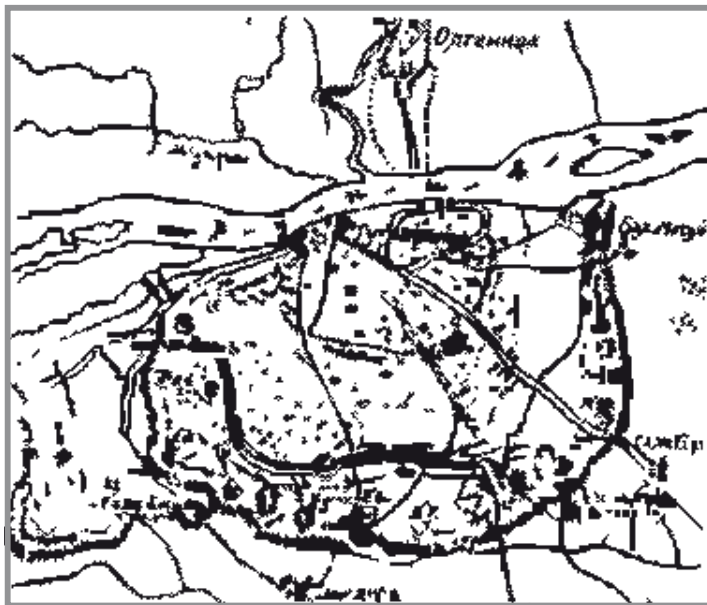

Български и руски офицери и войници на
българско хоро. Фронта 1917 -18 г.
Архив: В. Калдаръмов

Снимките са от личния архив от участника във
войната Васил Калдаръмов,
а крайният в дясно е подполк. М. Куцаров. Те
са от Шумен – доказателство, че шуменци са
активни участници в срещите

Крепостта Тутракан

Добруджански фронт 1917 – 18 г. Сърдечна среща на
българи и руснаци.

Фронтowa поща – писма до близките и антивоенни позиви.

Писане писма в землянките на
бойното поле до близките в къщи.

Но заедно с това, те пишат и позиви против войната,
както тези тук,
които разнасят сред войниците.

Позив, разпространен в 48-и пех. по
февруари 1918 г.

АРУГАРИ!

Съобщиха ни да бъдем готови за похода. Покаме
са били за този същия поход и и полковниците отказва-
ли да заминат защото знаят много по-добре къде ще отидат
ще отидат на касапница. Също и на същия извесно
ще отидем, отиваме на истинния фронт на явна смърт

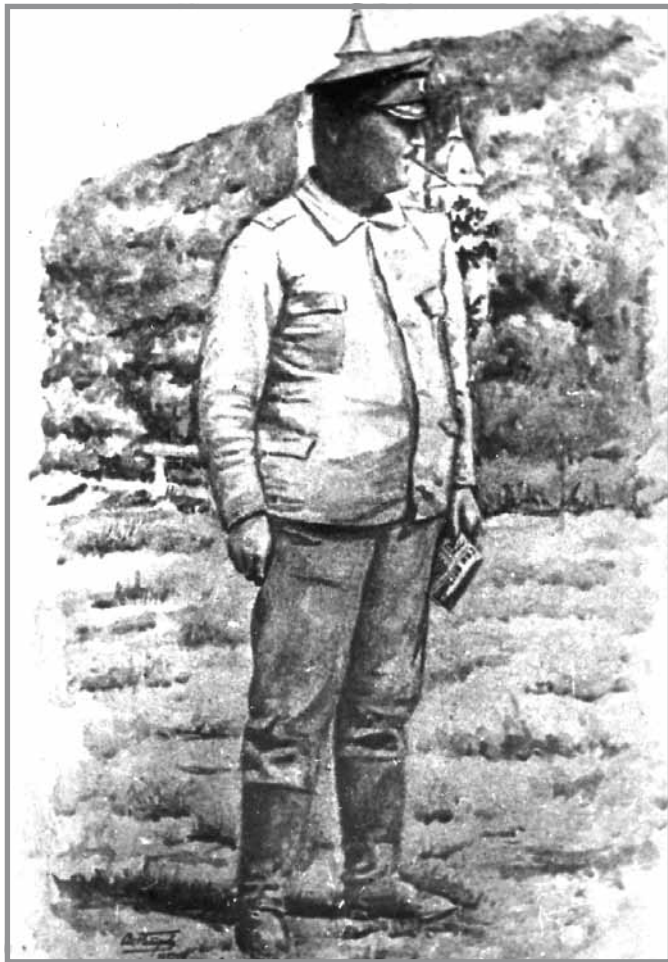
Аругари! До сега се бихме заобружда, и
то освободихме, и на края на сраженията нашия полков-
ник ни каза че за да отидем е вече забавно
обама като аругите полкове съотказаха да заминат
на същия и напълнили ситат за най-глупави – по-
ни крави – и искат да ни тият в пропасти.

Аругари! Трябва да знаете че не е вече ко-
е останал жив утре там ще бъде мъртъв. Зато-
ни е трябва да покажем на напълниците че не
сме хора без бащи майки, жени и деца и три
как и как да се противопоставим за изпълнени
наше, т.е. да не се мърдаме от тук ни кра-
на за.

Аругаги! Моля ви съзнайте това и когато
се каже че ще тръгваме **ЗАБИТЕ** но на въг-
та натовоа който го каже това.

Това от всяка рота и войник трябва да се зна-
аругари! Погледнете дали въ строю е остан-
ефин образован войникъ всеки му е дадена
лова служба за да мързят само и само да ни волят
както те искат

СЕГА МУ Е ВРЕМЕТО!

Редник
ГЕОРГИ ЯНЕВ
ПЕХЛИВАНОВ
ок. 1885 – 30. VII. 1918

Ораторът на бунта в 48-и пех. полк,
февруари 1918 г.

Гражданин на Шумен, войник от 7-и пех. Преславски полк. Участник в Балканската и Междусъюзническата война 1912 – 1913 г. от които е носител на орден за храброст. Работил като бюфетчик в Шуменския военен клуб. Ученолюбив, настроен прогресивно. През Първата световна война служи в тиловите органи на 4-а Преславска дивизия. Снабдява поделенията с храна и други провизии. Пропагандира новините за Октомврийската революция в Русия и настроенията против войната. По време на бунта на войниците от 48-и пехотен полк край Мачин на 20 февруари 1918 г., произнася пламенно слово против войната, за провъзгласяване мир и братство между народите. В резултат на това е осъден на смърт, както и още трима негови другари, които са разстреляни на 30 юли 1918 г. на гарнизонното стрелбище до бирената фабрика на Къшковите. Малка паметна плоча напомня на шуменци за това събитие.

ОТКРИВАНЕ НА ПАМЕТНА ПЛОЧА В ЧЕСТ ЗАГИНАЛИ БОРЦИ ПРОТИВ ВОЙНАТА

В памет на войниците редници,
разстреляни на 30 юли 1918 г. Геор
Пехливанов, Йордан Ковачев, Тодс
Куртев и Якуб Хюсеинов, венци
поднасят синовете на Пехливанов
Янко и Тодор...

Слово произнася майор Димо Димс
(29 юли 1968 г., Кьошкове

**ЩУРМОВАЦИТЕ ОТ 19-и ПЕХ. ШУМЕНСКИ
ПОЛК**

Позиция на Мокра планина, Албания

**ОФИЦЕРИТЕ ОТ 3-а ДРУЖИНА НА 19-и ПЕХ.
ШУМЕНСКИ ПОЛК**

Позиция на Мокра планина, Албания

СЪЗДАТЕЛ НА КОННАТА АРТИЛЕРИЯ, ЗАЩИТНИК НА ДОБРУДЖА

Георги Векилски е роден на 4. XI. 1882 г. в Ловеч в семейство на интелегенти. Баща адвокат, а майката учителка През 1903 г. завършва Военно училище в София и е назначен за командир на батарея в 4-а артилерийски полк. Такъв той участва в Балканските войни. През 1914 г. кап. Векилски активн се включва в дискусията за създаване на конна артилерия. На 5 юли с. г. в сп. „Военни известия“ излиза неговa статия „Конна батарея“, в която той защитава възникналата идея, която се осъществява през Първата световна война. Конната батарея в състав от 6 оръдия, начело с капитан Векилски влиза в състава на кавалерийската дивизия с командир генерал Иван Колев. Паметен за нея е 21 септември 1916 г. в сражението за Мустафа ачи, забелязано и описано от Йордан Йовков. В момент когато след отстъпващите наши части, румънската войска бързо настъпва, капитан Векилски разставя оръдията, край които плътно залягат пехотинците, всички готови да изпълнят заповедта му: „Ни крачка назад! Тук ще умрем, но няма да отстъпим“. Румънците са допуснати съвсем близо до позицията на батареята и пехотинците. Когато командата на кап. Векилски „Огън“, отеква внезапно в необичайната тишина, шесте оръдия гружно с право мерене на картеч, от упор изстрелват последните си снаряди срещу настъпващите румънци, много от които падат убити и ранени, а останалите не само се спират, но започват да бягат обратно. Нашите пехотинци с „ура“ се гизат „на нож“, а кавалеристите на ген. Колев, които чакат този момент, като мощна вълна се връзват в обръкните румънски регици, подложени на саблен сеч... Постигната е победа, главна заслуга за която има конната батарея на капитан Векилски...

Майор Векилски загива край Тулча от случайно избухнала бомба на 15 март 1918 г. На негово име е наречено едно село в Шуменска област и по една улица в София и Добрич.

Майор ГЕОРГИ ВЕКИЛСКИ

НАРОДНА ПАМЕТ

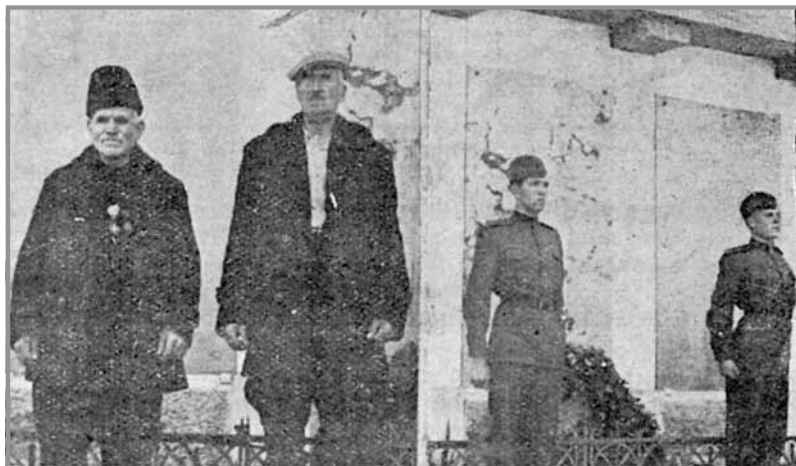

Военните гробища на убитите от 4-та пех.
Преславска дивизия за
свободата на Добрич

Паметник на убитите от 4-а Преславска дивизия
в Мачин

21 октомври 1956 г.
Търсенето по повод 72-та годишнина от създаването
на 7-и пех. Преславски полк

Ветераните от Балканската и
Първа световна война Александър Узунов и
Васил Карагеоргиев с войници от полка пред
паметника на загиналите артилеристи
в района на 5-и артилерийски полк

Командири, войници и гости по време на
концертна програма.
В средата Мара Куцарова – съпруга на генер
М. Куцаров с техния син и дъщеря

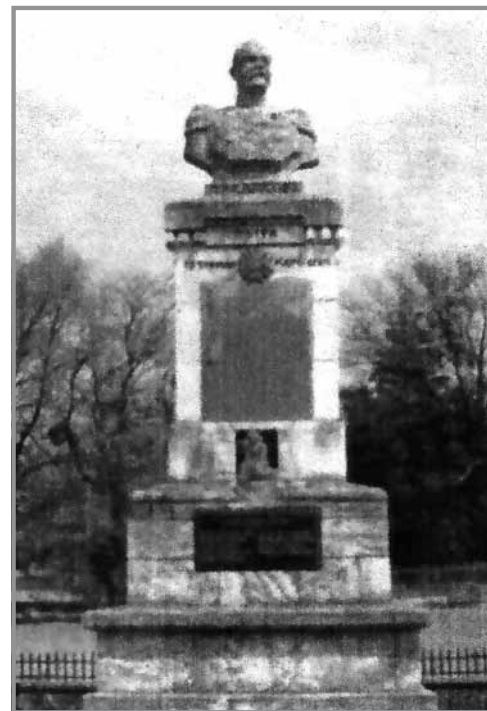
МЕМОРИАЛЕН ПАРК КРАЙ с. ШУМЕНЦИ,
ОБЩИНА ТУТРАКАН

Създаден в чест на Тутраканската епопея
от септември 1916 г.

В това най-голямо военно гробище в
България, почиват стотици бойци и
командири от 4-а Преславска дивизия,
от подделенията в Шумен.

Село Шуменци, е име, дадено в чест на 19-и
пехотен Шуменски полк.

Името на с. Преславци, е пък в чест на 7-и
пехотен Преславски полк.

Полковник АНТОН ДЯКОВ

11. IX. 1864 – 13. IX. 1916

Командир на 19-и Пех. Шуменски полк

Паметник и паметна плоча в
с. "Антон Дяково"

Община Кушаре

АЛЕКСАНДЪР МУТАФОВ

18. V. 1879 - 25. XI. 1957

художникът на 4-а Преславска дивизия

През Първата световна война Ал. Мутафов е сред утвърден творци, които крачат по бойните поля и съхранява бойната дейност на дивизията от Шумен до Исакча, а след това и в Македония в 40 творби. В тях са събрани героизма и саможертвата на шуменско войнство в името на родината: „Боят в Добруджа“, „Настъпление на 7-и Преславски полк към Кубадин“, „Нашите пионери в Добруджа“, „Булаирското знаме“, „Боят при Жижила“, „Укрепването на острова срещу Исакча“, „Завоят на Черна – обоз“, „Завоят на Черна – водопой“, „Черна“, „Ръченица“, „В землянката“, „Добруджанка“, „Македонска сватбена редица други творби – над 100, съхранени в НВИМ – София, чрез които изявява като тънък наблюдател на героизма и страданията на хората войната. И като истински творец, той застава против войната с цялата си душа, което е отразил най-добре в картината „Из демобилизацията в София 1918“, в която прави широк обзор на войната и изразява остри негодувания от нея.

Художественото наследство, което Александър Мутафов – румунец ни е оставил, е гордост за Шуменския гарнизон, – главен герой в него е шуменският войн! Подобно богатство не притежава нито друг гарнизон. За съжаление съвременното шуменско поколение не виждало, не го познава, не го ползва.

“РАЗМИСЪЛ” ЗА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ВОЙНАТА, 1918 г.

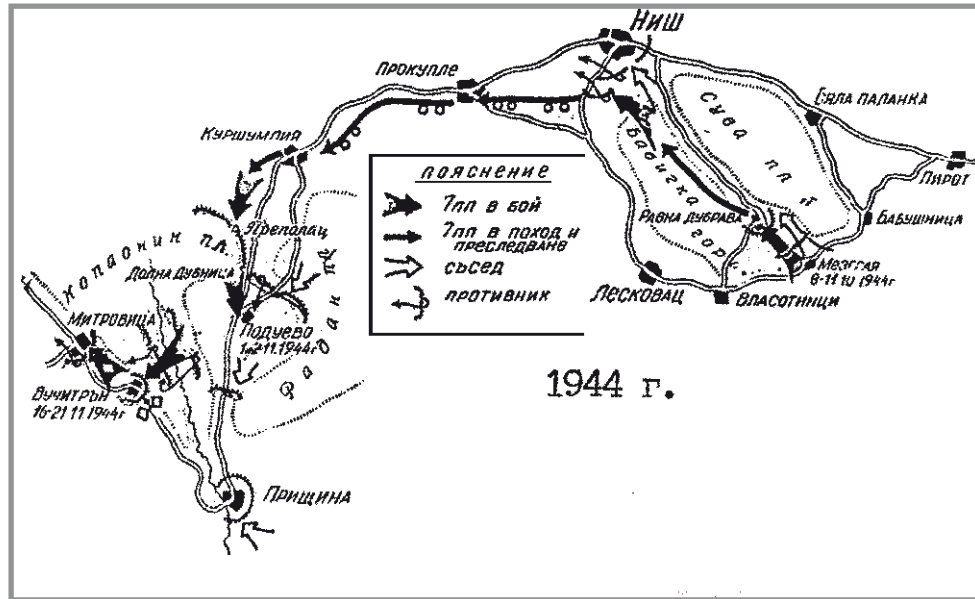
Гипсов модел по скулптурата “Размисъл”

Войник, седнал върху разбитото в боя оръдие, мисли за войната, за изгубените победи. Тя е част от колекцията на ген.

М. Куцаров, подарена през 1956 г. от съпругата му Мара Куцарова за музея на 7-и Преславски полк. Сега е в музея на шуменския гарнизон.

(Неизвестен автор,
който е бил приятел на М. Куцаров)

ШУМЕНЦИ В ОТЕЧЕСТВЕНАТА ВОЙНА НА БЪЛГАРИЯ 1944 – 1945 г.

Боен път на 7-и пех. Преславски полк

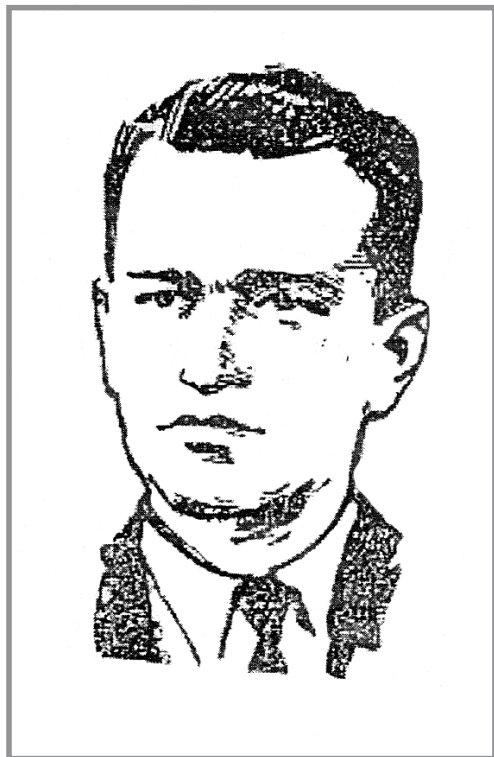

ПРЕДТЕЧИТЕ

Художник на портретите Жечко Попов

Редник
ГОСПОДИН РАФАИЛОВ ПЕНЕВ
26. I. 1923 – 29. IV. 1944

Редник
ДОБРИ ЛЮЦКАНОВ ДОБРЕВ
10. III. 1919 – 26. VII. 1944

Редник
ПЕТКО НЕДКОВ ПЕТКОВ
21. XII. 1921 – 6. I. 1944

Генерал
ПЕТЪР ХАДЖИИВАНОВ
1900 - 1984
началник-щаб на 4-а, след това началник-
щаб 1-ва българска армия

ДЕМИР БОРАЧЕВ
1910 - 1995
помощник-командир в
4-та Преславска дивизия

Генерал КИРИЛ СТАФ
1895 -
командир на 2-а Българска а

Полковник
ГЕОРГИ АТАНАСОВ ГЕОРГИЕВ
командир на 7-ми пех.
Преславски полк

ГЕОРГИ КУМБИЛИЕВ
полк. командир на
7-и Преславски полк

Шуменските бойни разузнавачи

Завръщане от изпълнена бойна задача

Погноручик
АЛЕКСАНДЪР СТОЯНОВ ДИМИТРОВ

ФРОНТОВИ ГЕРОИ

Александър Димитров е роден на 20 април 1922 г. в Шумен. Майка му е медицинска сестра, а баща му работник в бирената фабрика. Завършва средно образование в мъжката гимназия „Васил Друмев“ в Шумен. През есента на 1942 г. постъпва войник в 10-и конен полк в Шумен. След първоначалното си обучение е изпратен да учи в Школата за запасни офицери, която завършва като фелдфебел школьник. През лятото на 1944 се записва студент по „право“ в Софийския университет, но събитията го отвеждат на фронта на Отечествена война като помощник командир на взвод в неговия 10-и конен полк. В походи и бойни действия той скоро става любимец на войниците, особено когато им рецитира собствените си стихотворения. Но съдбата към него и зла. На 11 ноември 1944 г. в района на албанската граница той е тежко ранен, в резултат на което на 17 ноември почива във военновременната болница във Враца. Погребан е в Шумен. Посмъртно произведен в подпоручик. Ако беше жив, навярно щеше да се изяви като отличен командир, и най-вече, щеше да развие своя талант на поет. Доказателство за това е издадената през 2008 г. негова стихосбирка „Верен син“, съставена от поета Борис Павлов – Почетен гражданин на Шумен.

ИЗ ГАВРОШ

Днес пак ще го гонят и бият дори,
ще казват „Безсрамно краде!“
Защо не му дават за хлебец пари,
не трябва ли той да яде?

Защо да не стисне юмруци със яг
към злите, богатите хора?
Но ето – стомахът му тръпне от глад
и рухва гаврош от умора.

В ума му е тъмно, гаврош не разбира
в какво е допуснал вина,
когато не иска ей тъй да умира
и тръгва да търси храна...

Георги Христов (Попето) е роден на 15 януари 1921 г. в старопрестолна Плиска. Родителите му го изпращат в семинария за божии служители, след което завършва с отличие Школа за запасни офицери. Назначен е за командир на взвод в 7-и пехотен Преславски полк, на която длъжност остава и по време на Отечествена война 1944 – 1945 г. Скоро след пристигане на фронта, преславци се включват в боя, дават и първите жертви. Но време за униние няма. На 9 октомври, полкът, подсигурен с артилерия, тръгва в ново настъпление. В района на Равна Дубрава, атаката на 1-а група е спряна от стрелба на немски бункер, който се намирал точно пред взвода на фелдфебел-школьник Георги Христов. В този критичен момент той бързо и смело решава сам да унищожи вражеския бункер. Събира няколко ръчни бомби от гругарите си, като на въпросителните им погледи казва: „Момчета, мъничко почакайте, аз ей сега ще му запуша устата. А щом млъкне – в атака“. И прилепил тялото си до земята, той пълзи към бункера, срещу куршумите, срещу смъртта. Бойците със затаен дъх следят героизма на своя командир, тръгнал в защита на техния живот. В един миг два бомбени взрива разтърсват простора. След това тишина! Бункерът – и той млъкне. Но млъчанието е нарушено от мощното „ура“ на сигналите се в атака бойци. Врагът отстъпва, но фелдфебел-школьник Георги Христов няма щастието да се радва на победата, пронизан от вражи куршум – загива. Загива не в служба на бога, а в служба на народа. Загива, защото бе отхвърлил мисълта дори да възложи тежката задача на свой подчинен, и лично поема отговорността за нейното изпълнение. Посмъртно е повишен в подпоручик, но най-значимо е това, че великият му пример на доблест и героизъм, народа не забравя.

Подпоручик ГЕОРГИ ПЕТРОВ ХРИСТОВ

Завръщане на
победителите в Шумен
Знаменосецът е
старшина Кръстю Иванов,
асистентът в ляво от
него –
подпоручик Борис Павлов –
видният поет на Шумен

На 6 май 2011 г.
тържество пред Военния клуб в
Шумен – откриване паметна плоча
на спасителите на шуменските бойни
знамена: доброволец Димитър Н. Гугу
редник Иван Тотеф Цонев и капитан
Марин Тодоров Куцаров.

(Тази паметна плоча е единствена
в Българската армия)

Шумен – паметник на войсковата слава

СЪДЪРЖАНИЕ:

Посвещение 2

Встъпителни думи 3

ЧАСТ ПЪРВА

I. Освобождението на Шумен – малко познати страници 4

II. Създаване и укрепване на Шуменския гарнизон – като народен празник 10

III. Шуменският гарнизон – център на Съединението на България, 1885 г. 19

IV. Шуменският гарнизон в Сръбско-българската война 1885 г. 26

V. Шуменското войнство в народоосвободителната Балканска война 1912 – 1913 г. 45

VI. Втора Балканска (Междусъюзническа) война 1913 г. 61

VII. Шуменското войнство в Първата световна война 1915 – 1918 г. 65

VIII. Шуменци във Втората световна война (Отечествената война на България 1944 – 1945 г.) .....

Приложение:

Пълководци – гордост за Шуменския гарнизон .....

ЧАСТ ВТОРА

ПРАДЕДЕИ ВЪЗПЯТИ В ЛЮТА БРАН

Сборник стихотворения и маршове, пряко свързани с гарнизона

1. Шуми Марица .....

2. Най-гордо име Аспарух .....

3. Тотлебену .....

4. Балада за низшите чинове .....

5. Слушай български народе .....

6. Песен на шуменските войници .....

7. Завет .....

8. Марш на доброволците 1885 г. ....

9. В Пирот .....

10. Новото гробище наг Сливница .....

11. Само ти, солдатино чудесни .....

12. Възпоменание за 1885 година .....

13. Марш на 7-и пехотен Преславски полк .....

14. Марш на 5-и артилерийски полк	111
15. Песен на българската артилерия	112
16. Песен на мойта конна батарея	113
17. Марш на шуменския кавалерийски полк	114
18. Песен на пионерите	114
19. Другар	115
20. Бойна история в поезия и в музика	116
21. Трите крепости: Лозенград, Огрин, Чаталджа	121
22. Подвигът при Тутракан – 1916-та	122
23. Охрид	125
24. Боен марш на преславци	127
25. На път за родината	127
24. Моряци	128
25. Ветерани	129
26. На българския войник	130
27. Стар солдатин	130
28. Шуменски гарнизон	131

2. Създаване на Шуменския гарнизон	143
3. Съединението и Шуменския гарнизон, август 1885 г.	151
4. Шуменския гарнизон в Сръбско-българската война 1885 г.	159
5. Шуменския гарнизон в народоосвободителната Балканска война 1912 – 1913	178
6. Шуменския гарнизон в Първата световна война 1915 – 1918 г.	219
7. Шуменци в Отечествена война на България 1944 – 1945 г.	239

ЧАСТ ТРЕТА

АЛБУМ ЗА ШУМЕНЦИ ПО ПЪТЯ НА ПОБЕДИТЕ

1878 – 1945	133
1. Освобождението на Шумен 6/18 юли 1878 г.	134

©ШУМЕНЦИ ПО ПЪТЯ НА ПОБЕДИТЕ

©Автор: Димо Димов

© Художник на картините отпечатани на корицата: Д. Гюдженов

Редактор: гоц. Чавдар Танев, г-р ин

Художник на корицата: Снежинка Ант. Райкова

Компютърно оформление: Снежинка Ант. Райкова

Българска

I издание

ISBN 978-619-7218-08-4

печат:

“Химера” ООД - Шумен

Издателство: “Химера” ООД,

тел.: 054/ 830 585

www.himeraltld.com

Формат 1/16 от 70/100. Обем 15.75 п. к.

Дадена за печат: март 2015 г.

Излязла от печат: април 2015 г.

Цена: 13.92 с ДДС без труда на автора

ДИМО ТОТЕВ ДИМОВ

Роден на 25. IV. 1930 г. в с. Кръвеник, Севлие夫ска община. Историк с висше образование и офицер от кариерата в българската армия, като командир и преподавател във Висшето народно военно артилерийско училище в Шумен, където достига до полковник. Бил е директор на паметник „Създатели на българската държава“, секретар на Народно читалища „Добри Войников“, хоноруван асистент по история в Шуменския университет. Инициатор и основен създател на музея на 7-и пехотен Преславски полк – 1956 г. и на музея на Шуменския гарнизон – 2003 г.; Началник на Гарнизонна школа по военно-патриотично възпитание. По негово проучване и инициатива

се открива паметна плоча за Съединението на България 1885 г. в бившия Шуменски военен лагер край с. Мараш, паметни плочи на лобните места на войници-патриоти от гарнизона в района на Къошковите и Топхането, паметна плоча, посветена на спасителите на шуменските бойни знамена – единствена в България. По негова обосновка от 2008 г. се провеждат тържествата, посветени на освобождението на Шумен – 18 юли 1878 г. Автор и съставител е на книгите: „Поборническо и културно съзвездие Мутафови“; „Дневник на капитан Марин Куцаров“; „Храбростта на шуменци 1944-та“; „Имена, изсечени в гранит“; „Шуменска епоха 1878-1885“; „125 години Шуменски военен клуб“; „Славата на шуменските бойни знамена“; „Първият военен паметник в България“; сб. „Спомени“ на шуменци от Отечествена война 1944-45 г.“; „Великият Ден на Шумен“; „Учители и ученици от Шумен, доброволци в Сръбско-българската война 1885 г.“, участва в съставянето на шуменската енциклопедия от 2011 г., автор на редица доклади на научни форуми и статии в печата.

Награди: Носител е на орден „За военна доблест и заслуга“; Удостоен е с Почетно звание „Носител на Златна значка на град Шумен“ – Първа степен; Национален Диплом „Заслужил краевед“; Почетна грамота от Министъра на отбраната и гр.